

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Valvotun koevapauden valmistelun prosessi Hämeenlinnan vankilassa

Aalto, Pasi

Laine, Anssi

2014 Laurea Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Tikkurila

Valvotun koevapauden valmistelun prosessi
Hämeenlinnan vankilassa

Aalto, Pasi
Laine, Anssi
Rikosseuraamusalan ko.
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2014

Aalto, Pasi
Laine, Anssi

Valvotun koevapauden valmistelun prosessi Hämeenlinnan vankilassa

Vuosi 2014 Sivumäärä 76

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia valvotun koevapauden valmistelun prosessia Hämeenlinnan vankilassa valmistelussa mukana olevien työntekijöiden näkökulmasta. Tutkimuskysymykset keskittyivät nykyisen valmisteluprosessin kuvaamiseen ja kehittämiseen. Teoreettisen viitekehyksen runkona työssä oli Rikosseuraamuslaitoksen käsikirja hallitusta vapauttamisesta sekä valvottua koevapautta säätelevät lait ja ohjeet.

Valvottu koevapaus on vuonna 2006 käyttöön otettu järjestelmä, jossa ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavalla vangilla on mahdollisuus suorittaa tuomion loppuosa rangaistuslaitoksen ulkopuolella. Hämeenlinnan vankilasta ensimmäinen vanki sijoitettiin valvottuun koevapauteen vuonna 2009 ja tämän jälkeen vuoteen 2013 mennessä valvotun koevapauden oli aloittanut 26 vankia.

Tutkimuksessa haastateltiin kuutta valmistelussa mukana ollutta Hämeenlinnan vankilan työntekijää. Tutkimusmenetelmänä käytettiin asiantuntijahaastattelua, ja haastattelut suoritettiin syksyn 2013 aikana. Haastateltavat kokivat valvotun koevapauden valmistelun melko sekavaksi prosessiksi, joka vaatisi selkeämpiä pelisääntöjä ja ohjeistusta. Haastattelukysymyksissä otettiin esille myös vuoden 2014 tammikuussa voimaan astunut laki valvotusta koevapaudesta. Haastateltavat toivoivat laintasaisen sääntelyn selkeyttävän valvotun koevapauden valmistelua, mutta toisaalta myös pelättiin byrokratian kasvamista. Kerätyn aineiston perusteella rakennettiin kuva valvotun koevapauden valmistelun prosessista Hämeenlinnan vankilassa sekä luotiin kehitysehdotus prosessin selkeyttämiseksi.

Asiasanat: valvottu koevapaus, hallittu vapauttaminen, Rikosseuraamuslaitos, Hämeenlinnan vankila, työprosessi

Aalto, Pasi
Laine, Anssi

The preparatory process of supervised probationary freedoms in Hämeenlinna Prison

Year	2014	Pages	76

The objective of this thesis was to study the preparatory process of supervised probationary freedom in Hämeenlinna Prison from the personnel's point of view. The main questions of this research focused on the description and development of the current procedure. The main frame of the theoretical context was built around Criminal Sanctions Agency's manual for controlled release and also laws and directions regulating the supervised probationary freedom.

Supervised probationary freedom was implemented in 2006. It is an arrangement, where a prisoner sentenced to unconditional imprisonment has a possibility to serve the last months of sentence outside the prison. In Hämeenlinna Prison, first prisoner was placed in supervised probationary freedom during 2009 and since that until 2013, 26 prisoners had started serving in supervised probationary freedom.

Six members of personnel involving the preparatory process were interviewed in this study. The method of research was the expert interviews, which were conducted during the autumn of 2013. The interviewees had experienced that the preparatory process was quite complicated and would need more exact regulation and directions. The new law about supervised probationary freedom was implemented in January 2014 and interviewees hoped that this would make the preparatory process more clear, but were also afraid that the amount of bureaucracy increases due new law. Based on collected data a description of the preparatory process of supervised probationary freedom in Hämeenlinna Prison was built and a proposition to clarify the process was created.

Keywords: supervised probationary freedom, controlled release, Criminal Sanctions Agency, Hämeenlinna Prison, working procedure

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Rangaistusten täytäntöönpano ja hallittu vapauttaminen.....	7
2.1	Rikosseuraamuslaitos organisaationa	7
2.2	Hallitun vapauttamisen ja valvotun koevapauden taustateoriaa	9
2.3	Valvottu koevapaus kansainvälisesti	11
3	Valvotun koevapauden menettelyohje ja laki valvotusta koevapaudesta	13
3.1	Menettelyohjeen sisältö.....	14
3.2	Vuoden 2014 alusta voimaan astunut laki valvotusta koevapaudesta	17
3.3	Kokemuksia valvotun koevapauden toteutumisesta ja valmistelun prosessista	20
3.4	Toimintaympäristö: Hämeenlinnan vankila.....	25
3.5	Valvotun koevapauden valmisteluun liittyviä yleisiä termejä.....	27
4	Tutkimusasetelma	30
4.1	Tutkimusmenetelmä.....	31
4.2	Haastateltavien valinta ja haastattelujen toteutus.....	31
4.3	Aineiston analyysi	33
4.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	35
5	Tutkimuksen tulokset	36
5.1	Haastateltujen työntekijöiden toimenkuva vankilassa	37
5.2	Haastateltujen työntekijöiden rooli valvotun koevapauden valmistelussa	38
5.3	Vankien valikoituminen valvotun koevapauden valmisteluun	39
5.4	Toiminnan kehittäminen valvotun koevapauden valmistelun näkökulmasta ..	41
5.5	Esimerkkitapaukset	46
6	Johtopäätökset	49
7	Kehitysehdotus	56
8	Pohdinta	60
	Lähteet	63
	Kuvat..	65
	Kuviot..	66
	Taulukot	67
	Liitteet.....	68

1 Johdanto

Valvottu koevapaus otettiin käyttöön uuden vankeuslain tultua voimaan vuonna 2006. Valvottulla koevapaudella tarkoitetaan järjestelmää, jossa lakeja ja menettelyohjeita noudattaen vanki voi siirtyä vankilasta siviiliin ennen ehdonalaista vapautumista. Prosessina valvottu koevapaus tarkoittaa työntekijöiden työskentelyä arviointikeskuksissa, vankiloissa ja eri viranomais- ja yhteistyöverkostoissa. Vangin kannalta koevapauden valmisteluun ja täytäntöönpanoon liittyy olennaisena osana oma motivaatio, vapautumisen valmistelu sekä sitoutuminen määriteltyihin sääntöihin. (Hallituksen esitys eduskunnalle valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi 2012.)

Opinnäytetyössämme keskitymme valvotun koevapauden valmistelun prosessiin Hämeenlinnan vankilassa. Valvottua koevapautta koskevia tutkimuksia on Rikosseuraamuslaitoksessa tehty melko vähän, mutta esimerkiksi Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkija Leena Mäkipään laajassa tutkimuksessa ”Valvotun koevapauden täytäntöönpano ja sovellettavuus” ilmenee selvästi tarve kehittää juuri valvotun koevapauden valmistelun prosessia eri yksiköissä (Mäkipää 2010). Samaan johtopäätökseen prosessin hajanaisuudesta ja eroavaisuuksista eri yksiköiden välillä on päädytty Kohaus-hankkeen tutkimuksessa, jossa tutkittiin tarkemmin valvotun koevapauden yhteistyöverkosta (Uusitalo, Seppänen, Kortelainen 2012). Valvotun koevapauden valmistelua on ohjannut vuoden 2013 loppuun saakka Rikosseuraamuslaitoksen menettelyohje valvotun koevapauden toimeenpanosta. Vuoden 2014 alussa astui voimaan laki valvotusta koevapaudesta. Aikaisemmasta menettelyohjeesta sekä lainsäädännöstä huolimatta valvotun koevapauden valmistelun prosessi ja täytäntöönpano toimivat hyvin erilailla eri vankiloissa, esimerkiksi Hämeenlinnan vankilassa prosessille ei ole määriteltyä selkeää toimintamallia.

Esittelemme työssämme valvotun koevapauden peruserätykset sekä kuvaamme Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen mukaisesti valvotun koevapauden toimeenpanon ohjeistuksen. Tuomme esiin, mitä vuoden 2014 alusta voimaan astunut laki tarkoittaa käytännön tasolla sekä avaamme lukijalle Rikosseuraamuslaitoksen strategian mukaista näkökulmaa vangin asenteista ja hallitusta vapauttamisesta. Hallitun vapauttamisen tavoitteena on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan ja siten vaikuttaa uusintarikollisuuden vähenemiseen (Hallittu vapauttaminen 2012). Viittaamme työssämme myös aikaisempiin valvotusta koevapaudesta tehtyihin tutkimuksiin.

Keskitymme työssämme valvotun koevapauden valmistelun prosessiin Hämeenlinnan vankilassa siinä mukana olevien työntekijöiden näkökulmasta. Opinnäytetyötä varten olemme haastatelleet kuutta valvotun koevapauden suunnittelussa ja täytäntöönpanossa mukana ollutta työntekijää. Haastattelumenetelmänä olemme käyttäneet asiantuntijahaastattelua. Haastat-

teluista saatujen tietojen perusteella olemme tehneet toimenpide- ja kehitysehdotuksia koevapauden valmistelun prosessin kehittämiseksi Hämeenlinnan vankilassa. Tavoittemme ei ole ollut tehdä ohjekirjaa prosessia varten, vaan tuoda esiin arkipäivän työntekoa helpottavia huomioita ja kehitysehdotuksia.

2 Rangaistusten täytäntöönpano ja hallittu vapauttaminen

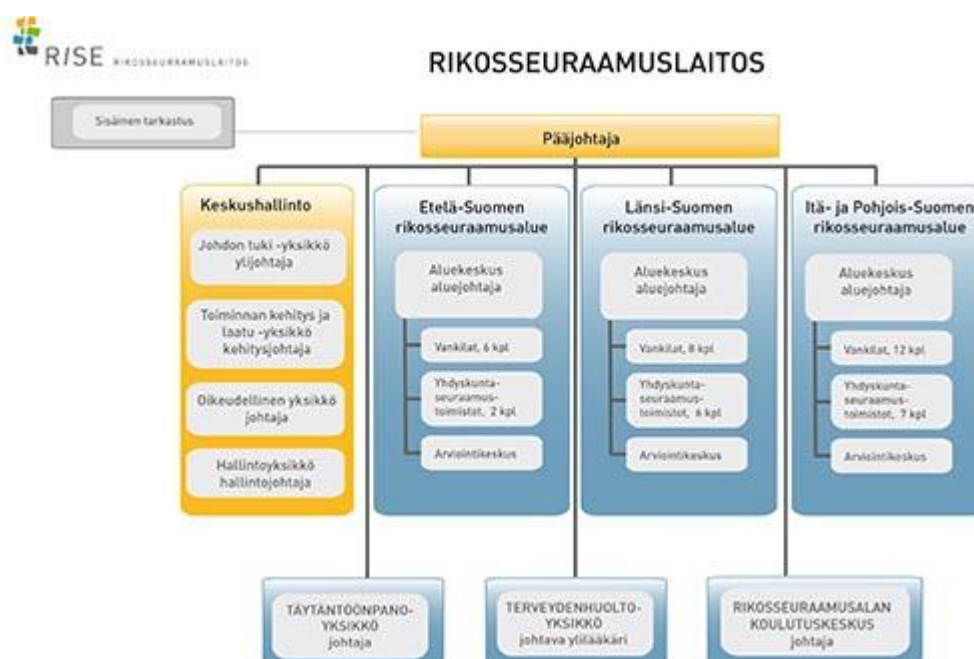
Valvottua koevapautta koskevan teoreettisen viitekehyksen perusidea on rakennettu tuomitun yhteiskuntaan sijoittamista edistävään ja asteittain tapahtuvaan vapauttamisjärjestelmään. Valvottu koevapaus on tässä uusi keskeinen toimintatapa, jossa vankeusrangaistuksen loppupuolella eli vapauttamisvaiheessa tuomittu voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle suorittamaan rangaistuksensa loppuun. (Hallittu vapauttaminen 2012: 10.) Käytännössä tämä tarkoittaa pehmeämpää laskua vankeudesta vapauteen ja rikoksettomaan elämään. Tällöin valvonta tapahtuu teknisillä apuvälineillä tai muulla tavoin (Rikoslaki 2c 8 §; Hallittu vapauttaminen 2012: 10). Nämä huomioon ottaen valvottu koevapaus on seuraamuksena joustava, mutta koevapauteen päästämiseksi voidaan asettaa tiettyjä edellytyksiä.

Eurooppalaisten ja kansallisten kriminaalipoliittisten linjausten (Euroopan neuvoston vankiläsäännöt: osa 1 kohta 7; Ministerikomitean suositus CM/Res 2010: 4,5; Vankeuslaki 2§; Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020: 2, 4-5, 9-10, 12-13) ja valvottua koevapautta koskevien tukitoimien toteuttamiseksi on luotu protokolla, joka on osa valvotun koevapauden valmistelun prosessin teoreettista viitekehystä (Valvotun koevapauden toimeenpano 2009; Hallittu vapauttaminen 2012).

2.1 Rikosseuraamuslaitos organisaationa

Vuonna 2010 Rikosseuraamusvirasto ja sen alaisuudessa toimivat Kriminaalihuoltolaitos ja Vankeinhoitolaitos yhdistyivät Rikosseuraamuslaitos-nimiseksi viranomaiseksi. Tällöin yhdyskuntaseuraamuksista eli yhdyskuntapalveluista ja ehdollisista vankeusrangaistuksista vastaan neet yhdyskuntaseuraamustoimistot ja ehdottomista vankeusrangaistuksista vastaavat vankilat yhdistettiin siis saman katon alle. Uudistuksen yhtenä tarkoituksena oli yhtenäistää linjaa vankeudesta vapauteen ja auttaa siirtymään seuraamuksissa kohti avoimempaa täytäntöönpanoa. (Rikosseuraamuslaitos 2009.)

Rikosseuraamuslaitos toimii Oikeusministeriön hallinnonalalla ja laitoksen perustehtävänä on rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpano. Rikosseuraamuslaitos vastaa vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta. (Rikosseuraamuslaitos 2013a.) Näiden tehtävien käytännön toimista vastaavat Rikosseuraamuslaitoksen perusyksiköt eli yhdyskuntaseuraamustoimistot ja vankilat (Rikosseuraamuslaitos 2009).

Kuva 1: Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiokaavio

Organisaationa Rikosseuraamuslaitokseen kuuluvat keskushallintoyksikkö, kolme täytäntöönpanoaluetta sekä valtakunnallisina erillisinä yksiköinä Terveystenhoitoyksikkö, Täytäntöönpanoyksikkö ja alan koulutuksesta vastaava Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Terveystenhoitoyksikkö vastaa vankiloiden poliklinikoista, Vantaalla ja Turussa sijaitsevista Psykiatrisesta vankisairaalan osastoista ja Hämeeenlinnan vankilan tontilla sijaitsevasta Vankisairaala-lasta. Täytäntöönpanoyksikkö puolestaan vastaa rikosseuraamusten ajallisesta toteutumisesta lakien mukaisesti eli käytännössä he vastaavat rangaistusaikojen laskemisesta. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus (RSKK) vastaa sekä tutkintoon tähtäävästä koulutuksesta että täydennyskoulutuksesta. Keskushallintoyksikkö (RISE KEHA) sijaitsee Helsingissä. (Rikosseuraamuslaitos 2013a.)

Suomi on jaettu maantieteellisesti kolmeen täytäntöönpanoalueeseen. Nämä ovat Etelä-Suomen rikosseuraamusalue (ESRA), Länsi-Suomen rikosseuraamusalue (LSRA), sekä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue (IPRA). Jokaisella alueella toimii oma aluehallinto, jonka alaisuudessa toimii aluekeskus (Alke) sekä arviointikeskus (Arke). Rikosseuraamusalueiden sisällä toimii rikosseuraamuskeskuksia (Rike), joiden alaisuudessa toimivat koko Rikosseuraamuslaitoksen perusyksiköt eli vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot. (Rikosseuraamuslaitos 2013a.)

Rikosseuraamuslaitoksen perustehtävä, arvot, keskeiset tavoitteet sekä visio lähitulevaisuudesta on kirjattu Rikosseuraamuslaitoksen strategiaan 2011-2020. Strategia perustuu laitoksen

arvoille, jotka ovat: ihmisarvon kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, usko ihmisen mahdollisuuden muuttua ja kasvaa sekä turvallisuus. Näihin edellä lueteltuihin arvoihin sitoutuminen merkitsee perus- ja ihmisoikeuksien turvaamista; tuomittujen kohtelemista inhimillisesti, asiallisesti ja keskenään tasavertaisesti; kaiken toiminnan lainmukaisuutta sekä oikeuden ja kohtuuden noudattamista; sekä kaiken toiminnan toteuttamista siten, että se tukee tuomitun yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä hänen pyrkimyksiään rikoksettomaan elämään. (Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020.)

Opinnäytetyössämme tarkastelun alla oleva Hämeenlinnan vankila kuuluu Länsi-Suomen rikosseuraamusalueeseen yhdessä seitsemän muun vankilan kanssa. Hämeen rikosseuraamuskeskukseen kuuluvat Hämeenlinnan ja Vanajan vankila sekä Hämeenlinnan ja Lahden yhdyskunta-seuraamustoimistot. Vanajan vankila on jaettu kahteen eri osastoon. Vanajan osasto on naisvangeille tarkoitettu avovankila ja Ojoisten osasto on miesvangeille tarkoitettu avovankila.

Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä tehtävää työtä säätelee vuonna 2006 voimaan astunut vankeuslaki. Vankeuslain 4 luvun 6§ määrittellään vangin rangaistusajan suunnitelma: ”Vangille on laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten (rangaistusajan suunnitelma).”

Rangaistusajan suunnitelma sisältää suunnitelman esimerkiksi vangin sijoittamisesta ja toiminnasta vankeusrangaistuksen aikana sekä valvotusta koevapaudesta. Oleellista on, että suunnitelma laaditaan yhteistyössä vangin kanssa. Hämeenlinnan vankilan vankien rangaistusajan suunnitelmien laatimisesta vastaa Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskus. Arviointikeskuksen tehtävänä on myös sijoittaa vangit oman rikosseuraamusalueensa vankiloihin. Rangaistusajan suunnitelmien toteutumisesta ja päivittämisestä vankeusaikana vastaavat vangin sijoitusvankilassa tähän tehtävään osoitetut rikosseuraamusesimiehet. Käytännössä jokaisella vankiosastolla on oma rikosseuraamusesimies, joka vastaa oman osastonsa vankien rangaistusaikojen suunnitelmista. Myös vankilan erityistyöntekijät, kuten esimerkiksi päihdeohjaajat, ovat tärkeässä roolissa vankien rangaistusaikojen suunnitelmiin liittyvissä asioissa. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.) Tuomme edellä mainittujen henkilöstöryhmien roolit ja työnkuvat paremmin esille tekstin myöhäisemmässä vaiheessa, kun käsittelemme valvotun koevapauden valmistelua Hämeenlinnan vankilassa.

2.2 Hallitun vapauttamisen ja valvotun koevapauden taustateoriaa

Tämän päivän Rikosseuraamuslaitoksen työtä lain tasolla määrittelee vuonna 2006 voimaan astunut vankeuslaki. Lisäksi organisaation työtä ohjaa tekstissä jo aikaisemmin esiin tuotu Rikosseuraamuslaitoksen strategia. Strategian mukaan rangaistusten täytäntöönpanossa siirytään turvallisesti kohti avoimempaa ja vaikuttavampaa täytäntöönpanoa. Vaikuttavuudella

tarkoitetaan juuri uusintarikollisuuteen vaikuttamista lisäämällä tuomittujen valmiuksia integroitua takaisin yhteiskuntaan. Valvottu koevapaus on hyvä esimerkki strategian mukaisesta järjestelmästä ja seuraamuksesta. (Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020: 2,9.)

Aikaisemmin Suomessa oli käytössä ehdonalaisen vapauttamisen aikaistamisjärjestelmä, jossa sosiaalisilla, terveydellisillä, koulutuksellisilla tai muilla vastaavilla perusteilla voitiin vanki vapauttaa ehdonalaiseen vapauteen määräpäivää aikaisemmin (Hallituksen esitys eduskunnalle valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi 2012: 2.1 Voimassa oleva lainsäädäntö; Valvotun koevapauden toimeenpano 2009: 4). Koulun alkamista, lapsen syntymää tai muita vastaavia perusteita joilla voidaan olettaa olevan hyötyä yksilön uusintarikollisuuteen vaikuttamiseen, voidaan nykyään käyttää perusteina valvottua koevapautta myönnettäessä (Mäkipää 2010: 14-15).

Valvottu koevapaus on luonteeltaan hyvin avoin, jo osana yhteiskuntaa suoritettava seuraamus vankeusajan loppupuolella. Täten se on osa Rikosseuraamuslaitoksen keskeisiin tavoitteisiin kirjattua polkua rikoksettomaan elämään, joka viittaa juuri suunnitelmalliseen vapauttamiseen eli valvonnan intensiivisyyden laskemiseen ja samalla tuomitun oman vastuun lisäämiseen. Tämän suunnitelmallisen työn tulisi alkaa jo esimerkiksi Hämeenlinnan vankilankin kaltaisissa suljetuissa laitoksissa ja koevapauksien tulisi olla osa vapauttamisvaiheen tukitoimia. (Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020: 2, 9, 12.) Tarkoituksena on siis vapautua mahdollisimman avoimista oloista ja tukitoimien avulla tukea rikoksetonta elämäntapaa (Hallittu vapauttaminen 2012: 6).

Jotta päästään edellä mainittuihin strategisiin tavoitteisiin eli uusintarikollisuuden vähentämiseen ja tuomittujen takaisin yhteiskuntaan integroimiseen, on pyrittävä vankeuden vaikuttavuuden lisäämiseen rikollista elämäntapaa ylläpitäviin elementteihin vaikuttamalla. Vapautumisvaiheessa ja valvotussa koevapaudessa korostuvat nimenomaan vapautumisolosuhteisiin vaikuttaminen. Hallitun vapauttamisen käsikirjassa viitataan muun muassa Maguiren ja Raynorin tutkimukseen (2006), jossa on mainittuna muutostyöskentelyä tukevia toimia jo vankeusaikana. Näitä ovat muun muassa tuomitun sosiaalisissa ja käytännön ongelmissa auttaminen, vapautumisen suunnittelu ja valmistelu sekä jatkumo vankeusajan ja sen jälkeisen elämän välillä. (Hallittu vapauttaminen 2012: 4-5.) Myös asiaa tutkinut Ritva Vähäkoski (2008) toteaa tutkimuksessaan, että valvotun koevapauden läpikäyneet kokivat hyödyn olevan elämän kuntoon laittamisessa ja normalisoinnissa. Elämähallintataitojen ja arjen taitojen eheyttäminen, sosiaalisten siteiden palauttaminen ja kuntouttava toiminta vankilan ulkopuolella ovat valvotun koevapauden suomia mahdollisuuksia jättää taakse rikosmyönteinen elämäntapa (Mäkipää 2010: 9).

Valvotun koevapauden ja sen valmistelun on siis tarkoitus tukea juuri edellä olevaa kehitystä ja valmennusta. Ennen kaikkea tulee muistaa, että muutoshalukkuus lähtee vangista itsestään ja valvotun koevapauden tarkoitus on tarjota mahdollisuus rikoksettomaan elämään. Rikosseuraamuslaitos kirjaa arvokseen uskon ihmisen kykyyn muuttua ja kasvaa (Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2010: 2). Edellä kuvatussa kehityksessä erityisen tärkeänä seikkana valvotussa koevapaudessa voidaan pitää laitostumisen ehkäisyä ja pitkäaikaisvankien vapauttamista. Koko rangaistusta suorittaville pitkäaikaisvangeille valvottu koevapaus tuomion lopussa onkin pakollinen. (Valvotun koevapauden toimeenpano 2009: 5.)

Eri tutkimusten ja selvitysten (ks. esim. Maguire & Raynor 2006; Rikoksesta rangaistujen tuen tarve 2006; Vouti 2012; Vähäkoski 2008) perusteella voidaan siis todeta, että hallittu ja suunnitelmallinen, asteittainen suljetummista oloista kohti avoimempaa rangaistusten täytäntöönpanoa ja tuomitun omaa vastuuta lisäävä vapauttaminen edistävät yksilön kiinnittymistä takaisin yhteiskuntaan ja vähentävät sekä uusintarikollisuutta että myönteistä asennoitumista rikolliseen elämäntapaan. Valvottu koevapaus ja sen valmistelun sosiaalinen ja käytännön auttamisen tuki sekä koevapauden mukanaan tuoma jatkuva vankeuden ja vapautumisen välillä edesauttavat valmentautumisessa rikoksettomaan elämään.

2.3 Valvottu koevapaus kansainvälisesti

Maailmalla on monissa maissa ollut jo vuosikymmeniä kotiarestin kaltaisia seuraamuksia, joissa on samankaltaisuuksia suomalaiseen valvottuun koevapauteen. Yleinen piirre näille seuraamuksille on ehdoton vankeusrangaistus, joka kokonaan tai osittain suoritetaan vankilan ulkopuolella viranomaisten valvonnassa. Lisäksi yhteistä näille kaikille seuraamuksille on erilaiset valvontakeinot, jotka on jaettu aktiivisiin, passiivisiin ja GPS-pohjaisiin. (Mäkipää 2010: 43-44; Sähköinen valvonta 2007: 9; Black & Smith 2003.) Näistä kolmesta valvontakeinojen määritelmästä voidaan hakea yhtäläisyyksiä myös suomalaisiin rangaistusten täytäntöönpanoihin. Passiivisena valvontakeinona Suomessa käytetään paikannuspuhelinia. Aktiivista valvontakeinoa lähin vastaavuus Suomessa on puolestaan jalkapanta, jota käytetään etenkin valvontarangaistuksissa. Tässä jaottelussa tosin mielestämme Suomen osalta GPS-pohjaisten kolmas kategoria on hieman turha, koska esimerkiksi suomalainen paikannuspuhelinjärjestelmä on GPS-pohjainen. Kolmas kategoria siis lähinnä tukee kahta ensimmäistä tai ensimmäinen on sama kuin kolmas. Suomalainen termi sähköinen valvonta on tarkoitettu kattamaan lähinnä toisen ja kolmannen kategorian, sillä maailmalla passiivisten keinojen tunnistamiskeinojen luettelossa on muun muassa verkkokalvot, ääni, sormenjäljet, salasanat ja biometria (Mäkipää 2010: 44; Sähköinen valvonta 2007: 9; Black & Smith 2003).

Sähköisten valvontakeinojen perustana voidaan pitää tarvetta ja kykyä kolmeen eri toimintoon: sijoittamiseen tiettyyn paikkaan arestiin ja toisaalla liikkumisen rajoittamiseen sekä

yksilön seurantaan, joka saattaa liittyä myös edellä mainittuihin toimintoihin. (Black & Smith 2003; Sähköinen valvonta 2007: 8-9.)

Kansainvälisistä malleista lähinnä Suomea on Ruotsin malli, josta onkin paljon otettu vaikutteita valvottuun koevapauteen. Etenkin koevapauden tarkoitus eli yhteiskuntaan sopeuttaminen ja uusimisriskin vähentäminen sekä vaiheittainen vapauttaminen ovat olleet koevapauden pääasiallinen tarkoitus myös Ruotsissa. Keinoista löytyy myös yhtäläisyyksiä kuten tuetut asuimuodot tai valmiiksi hankittu asunto, arvio henkilön soveltuvuudesta koevapauteen, toimeenpanosuunnitelma, päihitteettömyyden valvonta sekä osallistumisvelvollisuus (Mäkipää 2010: 45-46; Sähköinen valvonta 2007: 13-14; Karsikas 2007: 6).

Suomen ja Ruotsin tavoin myös Norjassa on käytössä sekä lyhyiden tuomioiden että tuomion loppuosan suorittaminen koevapauden kaltaisessa seuraamuksessa. Muutenkin kyseessä on melko samanlainen järjestelmä mutta tietyiltä osin jyrkempi kuin Suomessa tai Ruotsissa. Esimerkiksi rikkeestä joutuu heti takaisin vankilaan, seksuaali- ja väkivaltarikollisia ei pääsääntöisesti päästetä koevapauteen, eikä koevapauteen pääse myöskään, mikäli rangaistuksen tarkoitus tai turvallisuus on liian epävarmaa. (Mäkipää 2010: 46-47; Sähköinen valvonta 2007: 16-17.)

Valvottujen koevapauksien (tai muissa maissa sen kaltaisten seuraamusten) kansainvälisessä vertailussa meidän opinnäytetyömme kannalta olennaista on etenkin se, että niin Ruotsissa ja Norjassa kuin Suomessakin seuraamuksen suunnittelusta, valmistelusta, valinnoista ja täytäntöönpanosta päättää rikosseuraamusviranomaisen oikeuslaitoksen sijaan (Mäkipää 2010: 46; Karsikas 2007: 6). Täten myös näissä maissa on varmasti pohdittu kunkin maan oman rikosseuraamusalan organisaation työnjaossa vastaavaa valmistelun prosessia. Vertailukohtaa on tietenkin vaikea saada, sillä organisaatiomallit ovat erilaiset. Virossa puolestaan muuten samankaltaiseen seuraamukseen pääsemisestä, valmistelusta ja ehdoista päättää oikeus (Sähköinen valvonta 2007: 17).

Pohjoismaista myös Tanska käyttää vastaavanlaista valvotun koevapauden kaltaista järjestelmää, mutta vain lyhyiden ehdottomien vankeusrangaistusten sijaan. Tuomio ei ole saanut tulla ase- tai räjähdერიkoksista. Muutoin samankaltaisen täytäntöönpanon ja velvollisuuksien lisäksi edellytetään rikosentorjuntaohjelmaan osallistumista. (Mäkipää 2010: 47; Sähköinen valvonta 2007: 14-15.)

Pohjoismaiden ulkopuolella mainittavia vastaavia seuraamusjärjestelmiä Euroopassa on Englannissa ja Walesissa sekä Hollannissa. Niissä ehdot ovat samantyyllisiä, mutta toki erojakin löytyy. Suomeen ja muihin Pohjoismaihin nähden eroavaisuuksia valmistelussa ja täytäntöön-

panossa on etenkin Britanniassa, jossa viranomaisille kuuluvia valvontatehtäviä on annettu yksityisten yhtiöiden hoidettaviksi. (Mäkipää 2010: 47-48; Sähköinen valvonta 2007: 18-20.)

Kaiken kaikkiaan valvotun koevapauden kaltaisissa järjestelmissä liikutaan samoilla aaltopituuksilla kansainvälisestikin. Eroja on muun muassa säätelyn tasossa, joka vaihtelee toisaalta yleisten lakien ja toisaalta rikosseuraamusviranomaisille annetun päätäntävällän välillä. Edellytykset koevapauteen pääsemiseen ovat kaikkialla asunto, päihteettömyys ja toimintavelvoite, mutta koevapauden ajankohdassa ja pituudessa sekä kohderyhmien rajauksissa esiintyy eroja. Myös valvonnan teknisessä toteutuksessa on pieniä mutta mielestämme täytöntöönpanon ja seuraamuksen tarkoituksen kannalta merkityksettä eroja. (Mäkipää 2010: 48-49.)

Näiden suomalaista koevapautta lähellä olevien seuraamusten lisäksi maailmalla vastaavia sähköisiä ja etäältä suoritettavia valvontakeinoja käytetään myös tutkintavankeuden apuna, esimerkiksi yksilöiden teknistä seuraamista matkustuskieltoasioissa, ehdonalaisten valvonnan ja yhdyskuntaseuraamuksissa ja turvaamistoimenpiteissä, joista voidaan mainita esimerkkinä lähestymiskiellon valvomien. (Mäkipää 2010: 43-44; Sähköinen valvonta 2007: 9, 17.)

Sekä kansainvälisestikin että Suomessa valvotun koevapauden tai vastaavien seuraamusten määrä on nousussa. Syitä tähän ovat sen kustannustehokkuus ja teknologian kehityksen tuoma kyky valvoa tehokkaasti. Lisäksi on hankittu tietoa sen vaikuttavuudesta, josta kerroimme luvussa 2.1. (Mäkipää 2010: 43; Sähköinen valvonta 2007: 6, 17.)

3 Valvotun koevapauden menettelyohje ja laki valvotusta koevapaudesta

Uusi laki valvotusta koevapaudesta astui voimaan vuoden 2014 alussa, mutta esittelemme työssämme myös kirjoitushetkellä voimassa olevan säätelyn koskien valvottua koevapautta. Lisäksi työssämme käytetyt aikaisemmat tutkimukset pohjaavat tietonsa aikaan ennen uuden lain voimaan astumista. Vuonna 2009 julkaistu menettelyohje ei ole suuressa ristiriidassa uuden lain kanssa, mutta uudessa laissa on määritelty tarkemmin valvotun koevapauden tarkoitus, sisältö ja toimivaltuudet.

Valvottu koevapaus ei ole enää kovinkaan uusi asia suomalaisessa vankeusrangaistusten täytäntöönpanossa, vaan se on ollut käytössä vuodesta 2006 lähtien, jolloin nykyinen vankeuslaki astui voimaan. Valvotun koevapauden prosessi etenee Rikosseuraamuslaitoksen valvotun koevapauden toimeenpanon menettelyohjeen mukaan. Tämä menettelyohje on otsikoitu nimellä ”Valvotun koevapauden toimeenpano”, ja se astui voimaan 2.1.2009. Menettelyohje on suositusluonteinen, mutta sillä on pyritty yhtenäisiin käytäntöihin Rikosseuraamuslaitoksen eri yksiköissä.

Valvottu koevapaus perustuu vankeuslaissa mainittuun vangin rangaistusajan suunnitelmaan ja sen noudattamiseen. Jokaiselle vangille laaditussa suunnitelmassa on osana myös vapauttami-suunnitelma, ja valvottu koevapaus tukee juuri hallittua vapauttamista ja vangin turvallista sijoittumista yhteiskuntaan. Lain tasolla valvotusta koevapaudesta on mainintoja esimerkiksi rikoslaissa, vankeuslaissa sekä vankeusasetuksessa. Rikosseuraamuslaitoksen suositusluontoinen menettelyohje sekä täsmällisen lainsäädännön puute koskien valvottua koevapautta on aiheuttanut sen, että eri yksiköiden välillä valvotun koevapauden toimeenpanossa on ollut paljon erilaisia ja vaihtelevia käytäntöjä. Edellä mainittujen asioiden seurauksena ja johdosta Suomen hallitus teki vuonna 2012 eduskunnalle esityksen valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi. Tämän esityksen pääasiallinen sisältö oli, että valvotusta koevapaudesta saadut kokemukset osoittavat sen vastaavan hyvin niihin tavoitteisiin, jotka sille käyttöönottoaiheessa asetettiin, mutta että koevapautta koskevaa lainsäädäntöä on syytä täsmentää. Esityksen perusteella lain valvotusta koevapaudesta oli määrä astua voimaan jo 1. päivänä maaliskuuta 2013. Koevapauden valmistelua ja sisältöä koskevan sääntelyn noustessa asetusten tasolta lain tasolle tavoitteena on lopulta parantaa koevapauteen sijoitettujen oikeusturvaa ja yhdenvertaista kohtelua. Tuoreen ja täsmällisen lainsäädännön ansiosta myös valvotun koevapauden melko kirjavien valmistelu- ja täytäntöönpanokäytäntöjen odotetaan selkiytyvän ja yhdenmukaistuvan eri toimijoiden ja yksiköiden välillä. (Hallituksen esitys eduskunnalle valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi 2012.)

3.1 Menettelyohjeen sisältö

Valvotun koevapauden prosessi etenee Rikosseuraamuslaitoksen valvotun koevapauden toimeenpanon menettelyohjeen mukaan. Tämä menettelyohje on otsikoitu nimellä ”Valvotun koevapauden toimeenpano”, ja se astui voimaan 2.1.2009 (Valvotun koevapauden toimeenpano 2008.) Valvotun koevapauden menettelyohje on tiivis tietopaketti, jossa on määritelty eri alaotsikoiden alle valvotun koevapauden toimeenpanoon liittyvät oleelliset asiat. Nämä teemat liittyvät esimerkiksi valvotun koevapauden aloittamiseen, vangilta vaadittaviin edellytyksiin sekä valvotun koevapauden sisältöön.

Vaikka menettelyohjeen tarkoituksena on siis taata yhtenäiset käytännöt eri yksiköiden välillä, varsinkin valvotun koevapauden organisointi on yksiköiden vastuulla. Menettelyohjeen johdannossa mainitaan lisäksi, että koevapauden kehittämiseen kannattaa panostaa ja aluevankiloissa voidaan myös kokeilla erilaisia valvotun koevapauden organisointejä, jotta tästä melko uudesta toiminnasta saadaan tietoa, hyviä käytäntöjä ja monipuolista kokemusta toiminnan jatkuvan kehittämisen takaamiseksi.

Valvotun koevapauden valmistelussa ja täytäntöönpanossa ovat tiiviisti mukana arviointikeskus, vangin sijoitusvankila, vankilan eri ammattiryhmien työntekijät, vanki itse sekä siviilissä

oleva yhteistyötaho ja toimintapaikka. Valvotun koevapauden valmistelun tulisi Rikosseuraamuslaitoksen menettelyohjeen mukaan alkaa siten, että arviointikeskuksen tulisi ensimmäisenä kirjata valvotun koevapauden mahdollisuus kaikkien niiden vankien, keille se olisi mahdollista rangaistusajan loppuvaiheessa, rangaistusajan suunnitelmaan. Käytännössä siis vain lyhyen, muutaman kuukauden tuomion saaneiden vankien kohdalla tätä kirjausta ei tehtäisi. Pitkän vankeustuomion saaneiden kohdalla tämä kirjaus tehtäisiin pitkällä tähtäimellä lisäämällä merkintä siitä, milloin mahdollisuutta koevapauteen voitaisiin alkaa käsitellä.

Arviointikeskuksen ja vankilan yhteistyö on avainasemassa valvotun koevapauden valmistelun alkuvaiheessa. Kun vangin rangaistusajan suunnitelmassa on maininta valvotusta koevapaudesta ja vangin sijoitusvankila arvioi valvotun koevapauden mahdolliseksi, on tärkeää saattaa asia ennen jatkotoimenpiteitä arviointikeskuksen käsiteltäväksi. Tässä vaiheessa arviointikeskus ottaa varsinaisesti vasta kantaa valvotun koevapauden mahdollisuuteen. Kun arviointikeskus antaa luvan valvotun koevapauden suunnittelulle, alkaa varsinainen valvotun koevapauden suunnittelu ja prosessi vankilassa. Tarvittavien selvitysten, vangin toimintapaikan ja sitoumusten varmistuttua vankila toimittaa arviointikeskukselle esityksen koevapauden toimeenpanosuunnitelmasta. Arviointikeskus tekee lopullisen päätöksen vangin sijoittamisesta valvottuun koevapauteen.

Vankeuslain mukaan jokaiselle vangille on laadittava rangaistusajan suunnitelma, ja vankeuslakia valmisteltaessa keskeisenä ajatuksena on ollut, että rangaistusajan suunnitelman noudattaminen on vangille palkitsevaa. Tähän ideaan myös mahdollisuus valvottuun koevapauteen nojaa. Valvottuun koevapauteen sijoittamiselle on kuitenkin määritelty tiettyjä edellytyksiä. Valvotun koevapauden enimmäisaika on kuusi kuukautta, ja siihen voi sijoittua määräaikaista rangaistusta suorittavat ehdonalaisesti vapautettavat vangit, elinkautisesta vankeudesta ehdonalaisesti vapautettavat vangit sekä koko rangaistusta suorittamasta vapautettavat vangit.

Valvotun koevapauden edellytyksenä on, että valvottu koevapaus edistää vangin rangaistusajan suunnitelman toteutumista. Toinen edellytys on, että vangin käytöksen ja henkilöhistorian katsotaan rangaistusaikana olevan sellainen että koevapauden ehtojen noudattamista voidaan pitää todennäköisenä. Vangin tulee myös sitoutua päihitteettömyyteen sekä yhteydenpitovelvoitteeseen. Valvotun koevapauden aikaista yhteydenpitoa vangin ja vankilan välillä varten vanki allekirjoittaa erikseen yhteydenpitovelvoitetta määrittelevän sitoumuksen. Valvotun koevapauden edellytyksenä on myös, että ehtojen noudattamista voidaan soveltuvin tavoin valvoa.

Koska arviointikeskus kirjaa valvotun koevapauden mahdollisuuden kaikkien niiden vankien, keille se olisi mahdollista vankeusajan loppuvaiheessa, rangaistusajan suunnitelmaan on tär-

keää että vangin sijoitusvankila todella seuraa vangin rangaistusajan suunnitelmaa ja huolehtii sen päivittämisestä. Tämä on tärkeää, sillä jos vankila arvioi, että rangaistusajan suunnitelmaan sisältyvän valvotun koevapauden edellytykset eivät täyty, arviointikeskukselle pitää tehdä perusteltu esitys rangaistusajan suunnitelman muuttamisesta. Vankila perustaa arvionsa muun muassa vangin vankeusaikaiseen käyttäytymiseen ja sijoittumiseen eri toimintoihin vankilassa. Vankilan on arvioidessaan otettava huomioon näytöt liittyen vangin motivaatioon ja pyrkimyksiin rikoksettomaan elämään. Myös vangin suhteet muihin vankeihin ja esimerkiksi suhteet rikollisjärjestöihin on otettava huomioon. Arviointikeskus tekee lopullisen päätöksen rangaistusajan suunnitelman muutoksesta, ja vangille on aina ilmoitettava päätös perustelluineen.

Valvotun koevapauden mahdollisuus perustuu vangin rangaistusajan suunnitelmaan. Rangaistusajan suunnitelmaa päivitetään vangin sijoitusvankilassa säännöllisesti ja valvotun koevapauden tulee tukea tätä suunnitelmaa. Valvottuun koevapauteen sisältyy toimintavelvoite, ja vangin on järjestettävä itselleen jokin toimintapaikka, jolloin sijoitus valvottuun koevapauteen on mahdollista. Tällainen toiminta voi olla esimerkiksi työtä, opiskelua tai jotain muuta yksilöllisesti määriteltyä kuntouttavaa rikoksettomaan elämään tähtäävää toimintaa. Valvotun koevapauden menettelyohjeen liitteenä on erillinen lomake valvotun koevapauden toimeenpanosuunnitelmaa varten. Tämän suunnitelman vanki täyttää yhdessä koevapauden valmistelusta vastaavan virkamiehen kanssa. Toimeenpanosuunnitelmasta ilmenee vangin henkilötiedot, tiedot rangaistuksesta sekä tarkennettuja ja yksityiskohtaisia tietoja toimintavelvoitteeseen liittyen. Lomakkeeseen kirjataan esimerkiksi työ- tai opiskelupaikan nimi, toimintapaikan yhteyshenkilö, vankilan yhteyshenkilö sekä valvotun koevapauden valvontatapa. Toimeenpanosuunnitelmaan kirjataan myös tiedot vangin koevapauden aikaisesta asumisesta ja toimeentulosta. Allekirjoittamalla täytetyn toimeenpanosuunnitelman vanki myös sitoutuu päihitteettömyyteen sekä noudattamaan hänelle määrättyä yhteydenpitovelvoitetta. Yhteydenpitovelvoitteella tarkoitetaan, että valvottuun koevapauteen sijoitetun vangin tulee olla säännöllisesti, määritellyin väliajoin yhteydessä häntä valvovaan yhteyshenkilöön. Lisäksi hänet voidaan määrätä ilmoittautumaan säännöllisin väliajoin vankilaan. Kirjallisen toimeenpanosuunnitelman lisäksi vanki saa allekirjoitettavakseen varsinaisen sopimuksen valvotusta koevapaudesta. Tässä sopimuslomakkeessa on maininta siitä, että vangille on todella tehty erillinen toimeenpanosuunnitelma, jota hän on sitoutunut noudattamaan.

Koevapauteen sijoitettuja vankeja voidaan valvoa eri tavoilla, ja jokaisen vangin kohdalla valvonnan tapa ja intensiteetti määritellään erikseen. Valvontaan liittyvät tiedot tulevat selväksi myös vangille hänelle laadittavassa valvotun koevapauden toimeenpanosuunnitelmassa. Valvotun koevapauden valvontakeino on esimerkiksi koevapaudessa olevan yhteydenpito vankilaan puhelimitse tai toisinpäin. Valvotussa koevapaudessa olevaa vankia voidaan seurata myös teknisillä laitteilla, kuten seurantapuhelimella. Lisäksi koevapauden valvontaa ovat ri-

kosseuraamuslaitoksen virkamiesten tarkastuskäynnit valvottavan toimintapaikalla tai asunnolla. Jokaisen valvottuun koevapauteen sijoitettavan kohdalla valvonnan taso ja mahdolliset riskit arvioidaan erikseen. Menettelyohjeessa mainitaan esimerkiksi, että jos riski koevapauden ehtojen sääntöjen rikkomiseen on arvioitu korkeaksi, tulee valvottavaa valvoa useilla valvontatavoilla. Tällöin kysymykseen tulevat puhelinsoittojen lisäksi aktiivisesti suoritettavat tarkastuskäynnit. Tällaisten tarkastuskäyntien mahdollisuus mainitaan toimeenpanosuunnitelmassa, mutta niitä ei vangille tietenkään etukäteen ilmoiteta.

Valvotun koevapauden valvontaan liittyen vanki allekirjoittaa myös sitoumuksen, jossa hän sitoutuu erityisesti valvotun koevapauden ehtojen noudattamiseen ja sen valvontaan. Valvotun koevapauden toimeenpanosuunnitelmassa on määritelty esimerkiksi vangin liikkumis- ja tapaamisrajoitukset ja toiminta-aika. Määriteltyjen ehtojen rikkominen johtaa aina seuraamukseen. Seuraamus voi olla varoitus tai koevapauden peruutus määräajaksi tai kokonaan. Esimerkiksi päihderikkomus tai toimintavelvoitteen laiminlyönti johtavat seuraamukseen. Menettelyohjeen mukaan lievistä rikkeistä tai esimerkiksi yhteydenpitovelvoitteen satunnaisesta laiminlyönnistä voidaan määrätä varoitus, ja jos esimerkiksi koevapaudessa oleva ei päästä valvontaa suorittavaa virkamiestä asuntoonsa, katsotaan tämä ehtojen rikkomiseksi. Syyllistyminen rikokseen valvotun koevapauden aikana johtaa koevapauden peruuttamiseen. Tällöin vankila tekee aina arviointikeskukselle esityksen koevapauden peruuttamisesta.

Vangin lähestyvää vapautumista valmistellaan jo koevapauden aikana vangin ja tarvittavien sidosryhmien kanssa. Koevapauden viimeisenä päivänä vangin on ilmoitauduttava vankilaan ja luovutettava hallussaan olevat valvontalaitteet.

3.2 Vuoden 2014 alusta voimaan astunut laki valvotusta koevapaudesta

Kuten aikaisemmin tekstissä mainitsimme, valvottua koevapautta koskeva lainsäätely on aikaisemmin ollut melko vähäistä ja hajanaista. Tähän asiaan tuli muutos tammikuun 1. päivänä 2014, kun laki valvotusta koevapaudesta astui voimaan. Lain tavoitteena on muun muassa asettaa valvottuun koevapauteen sijoitetut vangin yhdenvertaiseen asemaan, yhtenäistää eri Rikosseuraamuslaitoksen yksiköiden käytäntöjä ja toimintatapoja liittyen valvotun koevapauden prosessiin sekä yleisesti täsmentää sääntelyä ja ohjeistusta.

Hallituksen esityksessä koskien lain säätämistä valvotusta koevapaudesta nostetaan esille myös tuorein tulokas Suomen rikosseuraamusjärjestelmässä, valvontarangaistus. Valvontarangaistus on oma, itsenäinen seuraamuksensa ja valvottu koevapaus taas on rangaistusajan loppuun sijoittuva täytäntöönpanojakso, mutta näillä kahdella on paljon yhteneväisyyksiä täytäntöönpanon ja valvonnan osalta. Edellä mainittujen syiden takia valvontarangaistuksen ja valvotun koevapauden sääntelyn tulisi olla yhdenmukaista. (Hallituksen esitys eduskunnalle

valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi 2012.) Lain säätäminen on aiheellista myös sen takia, että valvotussa koevapaudessa olevien henkilöiden määrä tulee tulevaisuudessa kasvamaan. Tätä asiaa puoltaa Rikosseuraamuslaitoksen strategiassakin mainittu tavoite siirtyä kohti avoimempaa ja vaikuttavampaa rangaistusten täytäntöönpanoa (Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020).

Laki valvotusta koevapaudesta määrittelee valvotun koevapauden tavoitteen ja vangin edellytykset valvottuun koevapauteen, lisäksi se sisältää tarkan sääntelyn koskien valvotun koevapauden valmistelua ja täytäntöönpanoa. Ennen lakia käytössä ollut menettelyohje valvotun koevapauden toimeenpanosta sisältää samat asiat kuin uusi laki, mutta laissa koevapauteen liittyviä seikkoja täsmennetään ja määritellään tarkemmin.

Keskeinen uudistus laissa valvotusta koevapaudesta on päätösvallan siirtyminen koevapauteen sijoittamisesta arviointikeskukselta vankilan johtajalle. Myös koevapauden peruuttaminen on kaikissa tapauksissa vankilan johtajan päätäntävällässä. Tämän tyyppiset uudistukset ja täsmennykset nopeuttavat ja selkeyttävät valvotun koevapauden valmistelua ja täytäntöönpanon prosessia. Ennen laintasoista sääntelyä esimerkiksi juuri valvotun koevapauden peruuttamista ja rangaistusajaksi lukemista koskevissa tilanteissa on ilmennyt tulkintaongelmia (Hallituksen esitys eduskunnalle valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi 2012).

Uuden lain yksi keskeinen uudistus koskee sähköisen valvonnan mahdollistamista valvotussa koevapaudessa olevan vangin valvonnassa. Ennen lakia menettelyohjeessa on ollut ainoastaan maininta, että vankia voidaan valvoa teknisillä apuvälineillä. Perusteita valvonnalle on täytyntä etsiä vankeuslaista ja rikoslaista ja ilman täsmällistä lakia yksittäinen maininta sähköisestä valvonnasta on ongelmallinen, se jättää liikaa tilaa eriarvoiselle kohtelulle ja jopa laittomalle toiminnalle. Ennen vuotta 2014 valvotussa koevapaudessa olevaa vankia on käytännössä valvottu siten, että koevapauteen sijoitetulla on ollut hallussaan matkapuhelin. Uuden lain keskeinen uudistus sähköisestä valvonnasta mahdollistetaan erillisen lakipykälän nojalla. Lain 7§ kuuluu:

”Koevapauteen sijoitettua ja toimeenpanosuunnitelman noudattamista valvotaan 2§ tarkoitettuun asuntoon asennettavilla, koevapauteen sijoitetun haltuun annettavilla taikka hänen ylleen ranteeseen, nilkkaan tai vyötärölle kiinnitettävillä teknisillä välineillä taikka tällaisten välineiden yhdistelmällä. Tässä tarkoitettu tekninen väline ei saa mahdollistaa kotirauhan piiriin ulottuvaa, pakkokeinolain (450/1987) 5a luvun 1§:ssä tarkoitettua teknistä kuuntelua eikä teknistä katselua.”

Uudessa laissa määritellään ehdot myös seksuaalirikoksesta tuomitun vangin sijoittumisesta valvottuun koevapauteen. Laissa säädetään, että koevapauden ehdoksi voidaan asettaa että seksuaalirikoksesta tuomittu vanki sitoutuu noudattamaan Rikosseuraamuslaitoksen lääkärin hänelle asettamia seksuaalirikoksen uusimisen ehkäisemiseksi tarkoitettua lääkehoitoa koskevia määräyksiä ja sitoutuu tällaisen lääkehoidon valvontaan.

Hallituksen esityksessä mainitaan, että uuden lain sisältö ei tuo merkittäviä muutoksia ja vaikutuksia viranomaisten toimintaan. Toki valvotun koevapauden huolellinen valmistelu vaatii henkilöstöä ja tehostettu valvonta lisää todennäköisesti ilmi tulevia rikkomuksia, mutta lainsäätö on tarkoituksena myös osaltaan selkeyttää ja turvata viranomaisten työtä. (Hallituksen esitys eduskunnalle valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi 2012.) Opinnäytetyömme kannalta on mielenkiintoista nähdä, kuinka tammikuussa 2014 voimaan astuva laki vaikuttaa Rikosseuraamuslaitoksen eri yksiköissä valvotun koevapauden prosessiin, kun esimerkiksi vangin rangaistusajan suunnitelman noudattaminen, valvottuun koevapauteen sijoittamisen edellytykset, toimintavelvollisuus, toimeenpanosuunnitelma ja valvonta saavat nyt laintasoiset säädökset. Yksi merkittävä lisäys juuri valmisteluprosessin kannalta on 2.luvun 9 §, jossa määrätään vankilan tehtäväksi tarkistaa vangin edellytykset valvottuun koevapauteen hyvissä ajoin. Laki siis määrää tarkistamaan kaikkien edellytykset, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta tuomion lyhyden vuoksi.

Kuten lain 5. luvun 41. pykälässä mainitaan, voidaan valtioneuvoston säädöksellä antaa tarkempia ohjeita. Tällainen säädös on annettu valtioneuvostossa 19.12.2013 ja julkistettu 23.12.2013. Sisällöltään säädös on hyvin samankaltainen kuin itse lakikin. Pieniä tarkennuksia on tehty muun muassa lääkehoitoa koskien, sillä lain määräämä Rikosseuraamuslaitoksen lääkäri on tarkennettu asetuksessa koskemaan Psykiatrasta vankisairaalaan. Koevapauden valvonnan kannalta olennaisia tarkennuksia säädös antaa turvatarkastuksen suorittamisesta ja suorittamispaikasta, joksi nimetään valvottavan asunto tai Rikosseuraamuslaitoksen ajoneuvo sekä muu huomaamaton paikka. Lisäksi tarkastuksesta pidettävän pöytäkirjan sisältö on määritelty asetuksessa. Hyvin pieni ja harvoin käytetty tarkennus liittyy päihtymistilan toteamista varten tarvittavan verinäytteen ja etenkin sen ottajaa koskevaan tahon ennalta määräämiseen.

Muita ohjeita säädös antaa tarkkaankin asiakirjojen hallinnasta ja laatimisesta, mutta toisaalta useat säädöksessä mainituista kirjallisista tiedonannoista ja menettelyistä on tähän asti tehty säädöksen vaatimilla tavoilla. Samoista toimintatavoista puhutaan muun muassa hallintolaissa ja vankeuslaissa (hallintolaki: 2-3 osa; vankeuslaki 1. luku 7§). Muutenkin säädös antaa lähes kaikessa kirjaamisessa valtuudet toimia Rikosseuraamuslaitoksen itsensä vahvistamalla tavalla.

Sen sijaan lain antamista valtuuksista huolimatta esimerkiksi apuvalvojan määräämiseen säädös ei tarkasti puutu. Matkakorvausten myöntämisestäkin säädös vain toteaa Rikosseuraamuslaitoksen vaativan selvityksen asiasta koevapauteen sijoitetulta. (Valtioneuvoston asetus 1076/2013.)

3.3 Kokemuksia valvotun koevapauden toteutumisesta ja valmistelun prosessista

Vuokko Karsikas kirjasi jo vuonna 2007 valvottua koevapautta koskevassa esitelmässään, että jopa suppeassa rangaistusajan suunnitelmassa pitäisi olla maininta valvotusta koevapaudesta. Hyvin tehty ja päivitetty rangaistusajan suunnitelma tosin helpottaa valmisteluprosessia. Hän otti esille myös määrällisten tavoitteiden toteutumisen sekä tarpeen yksilölliselle harkinnalle, sekä toimintatavat pitkäaikaisvankien kohdalla. (Karsikas 2007: 9, 18-19.) Pitkäaikaisvankien kohdalla toteutumisesta ja valmistelusta voidaan varmastikin todeta menettelyn toimivan, koska koko rangaistusta suorittavilla kolmen kuukauden koevapaus on lain mukaan pakollinen, ellei vanki vapaudu ehdonalaisesti. Tällöin päätösvalta on oikeudella, eikä siten kuulu Rikosseuraamuslaitoksen toimivaltaan ja valmistelun prosessin alle. Lisäksi elinkautisvankien tuomiot ovat pitkiä ja kuuden kuukauden koevapauden valmistelu tulisi aloittaa kymmenen tai kahdentoista suoritetun vuoden jälkeen (Karsikas 2007: 9). Valmisteluprosessille on siis runsaasti aikaa.

Vain noin neljä kuukautta ensimmäisen valvottua koevapautta koskevan vankeuslain voimaantulon jälkeen Karsikas (2007) teki joitain havaintoja. Suurin osa koevapauteen valituista oli ensikertalaisia, vaikka tuomion pituudet vaihtelivatkin vuodesta yli kahteentoista vuoteen. Koevapauden enimmäispituus oli noin kolme kuukautta. Päärikos oli usein omaisuus- tai väkivaltarikos. Valtaosa asui omassa asunnossa, ja toimintavelvoite täyttyi työllä tai opiskelulla. Myös heti alussa perheenjäsenen hoitaminen oli otettu mukaan joissain tapauksissa. Pääosa myös huolehti itse tuloistaan, joko eläkkeen, palkan tai muun vastaavan tulon kautta.

Muita huomioita oli muun muassa valvottujen koevapauksien alhainen määrä, joka saattaa liittyä myös valmisteluprosessiin. Ensimmäinen päivä helmikuuta 2007 mennessä koevapauksessa oli ollut valtakunnallisesti vain 16 vankia ja päivittäin 12 vankia, vaikka tavoite oli ollut 25 vankia päivittäin, eli alle puolet tavoitteesta. Saman vuoden marraskuussa vastaava luku oli 19 (Sähköinen valvonta 2007: 57), joten kehitys oli alkuun hidasta mutta nousujohteista. Vuonna 2008 päästiin jo 50 vankiin ja vuonna 2009 85 vankiin valvotussa koevapauksessa per päivä (Mäkipää 2010: 13).

Edellä mainittujen tietojen lisäksi Karsikas (2007) mainitsee esitelmässään, että tarvitaan lisää resursseja valmisteluun ja valvontaan sekä laitteiston ja vankien valintaprosessin kehittämistä (Karsikas 2007: 18-19). Asia ei ainakaan nopeasti muuttunut, sillä Mäkipää toteaa Kar-

sikkaan puhuneen kaksi vuotta myöhemmin samasta asiasta Helsingin Sanomien haastattelussa (Mäkipää 2010: 14). Mäkipää kertoo myös koevapauden valmistelun vaativan kaksi viikkoa työtä, joka on hyvin moniammatillista ja etenkin rahojen tai maksusitoumusten osalta varsin työlästä.

	Aloitettut	Päätyneet	Peruutettut	Peruutettut % aloite- tuista	Koevapaudessa keskimäärin päivässä	Koevapauden keskimääräinen pituus (pv)
2007	103	78	5	5	22	80
2008	217	193	19	9	50	90
2009	356	322	55	15	85	88
2010	395	397	67	17	102	97
2011	426	394	69	16	113	100
2012	544	526	94	17	150	101

Taulukko 1: Valvottu koevapaus vuosina 2007-2012

Yllä olevassa taulukossa kuvataan koevapauksien määrän kehitystä vuodesta 2007 vuoteen 2012. Suunta on ollut selkeästi nousujohtoinen. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2012: 37.) Kohonnutta työmäärää ja siten sekä valmistelun että valintaprosessin kehittämistä kuvaa hyvin valvottujen koevapauksien määrän huima nousu Karsikkaan esitelmän vuoden 2007 tasosta (22 per päivä) Mäkipään tutkimuksen vuoden 2010 tasoon, jolloin lisäystä on jo 80 koevapautta. Vielä verrattaessa määrää vuoden 2012 tasoon lisäystä on tullut edelleen 50 kappaletta per päivä. Voidaan pohtia kuinka suuri työmäärän lisäys kyseessä on ollut. Viranomaisyhteistyö vaatisi siis myös kehittämistä, ohjeistusta ja tiedottamista. Myös Mäkipää (2010) mainitsee, että valmisteluprosessi vaihtelee vankiloittain nimenomaan siinä, kuinka aktiivisesti henkilökunta ehtii käydä läpi vankeja ja heidän soveltuvuuttaan. Pääosa koevapauden valmistelusta käynnistyykin vangin omasta aloitteesta, mikä on tietysti hyvä vangin oma-aloitteellisuuden ja aktiivisuuden mittaamisen kannalta. Tällöin voi kuitenkin olla vaarana, että koevapauteen valikoituvat ne, jotka osaavat eniten ajaa omia oikeuksiaan ja asioitaan, eivätkä ne, jotka eniten tarvitsisivat koevapauden kaltaista järjestelyä. (Mäkipää 2010: 61-62.)

Mäkipää mainitsee tutkimuksessaan useita syitä, jotka puhuvat vankilahenkilökunnan roolin lisäämisen puolesta koevapauden valmistelun aloittamisessa. Ensinnäkin, jotta edellisessä kappaleessa oleva kehitys ei kääntyisi epäsuotuisaan suuntaan, olisi siis hyvä käyttää hyväksi henkilökunnan vangintuntemusta. Usein lähityössä olevat tietävät vangista ja hänen ominaisuuksistaan enemmän kuin mitä paperilla lukee. Henkilökunnan ammattitaidon ja vangintuntemuksen hyödyntäminen sekä valvotusta koevapaudesta tiedottaminen vangeille ovat avainasemassa. Moni vanki kun kertoi kuulleensa koevapaudesta esimerkiksi toiselta vangilta tai

mediasta ja tämä on tuskin riittävää. Myös muita valmisteluvaiheen alun tiedonkulkuun liittyviä ongelmia on esiintynyt, kuten ristiriitaisten tietojen jakaminen. (Mäkipää 2010: 62-63.) Myös Vähäkosi (2008) toteaa tutkimuksessaan, että hakuprosessia tulisi kehittää ja muuttaa selkeämmäksi.

Myös henkilökunnan ja vangin rooleissa valmisteluprosessissa on vankiloiden välillä suuria eroja. Joissain vankiloissa vanki joutuu tekemään käytännössä kaikki järjestelyt itse ja vain välttämättömmissä asioissa annetaan tukea, kun taas toisaalla kaikki mahdollinen tuki annetaan ja opastetaan miltei kädestä pitäen. Roolien erot eivät johdu kuitenkaan vain henkilökunnan tuen määrästä vaan myös vangin omista ominaisuuksista ja kyvystä hoitaa asioitaan. Kolmas tekijä roolien merkityksessä on vankilan resurssit ja luonne. Nämä kaikki siis nivoutuvat kuitenkin yhteen, sillä avolaitoksessa on luultavammin aktiivisempia vankeja ja mahdollisuudet hoitaa asioita poistumisluvilla ovat paremmat kuin suljetussa vankilassa. Tärkeää olisi kuitenkin siis järjestelmällinen tiedotus. Toisaalta vangin aktiivisuus puhuu myös puolestaan, kun arvioidaan kykyä selviytyä koevapaudessa. (Mäkipää 2010: 63-64, 67.) Kohaus-hankkeen lopuraportissa vangin itsensä järjestämä sekä vankilaviranomaisen hyväksi tarkastama koevapaus mainitaan taas ideaaliseksi tilanteeksi (Uusitalo ym. 2012: 14).

Koevapauden valmisteluun arviointikeskuksesta saadun luvan jälkeen olisi vankilan hyvä tukea valmistelua tarjoamalla tietoa ja tukea erityistyöntekijöiltä, kuten päihdeasioissa hoitomahdollisuuksista ja asunnon hankkimisesta sekä muista auttavista ulkopuolisista järjestöistä, organisaatioista ja kunnista. Myös yhteydenpitoa tulisi tukea, esimerkiksi joko saatetuilla tai saattamattomilla poistumisluvilla virastoissa, työhaastatteluissa ja asuntoasioissa, taikka tukea myöntämällä puheluita asioiden hoitoa varten. Myös tukiverkoston luominen ja mahdollisuus koevapausasioissa vaikuttavien tahojen tapaamiseen koettaisiin tärkeänä. (Mäkipää 2010: 64-66.)

Aikataulutukseen liittyy myös kehitettävää. Varsinkin asunnon vuokraaminen tulevaisuudessa olevana päivämääränä on hankalaa ja kuitenkin asunto pitää olla valmiina. Tässä saattaa tulla ongelmaksi tilanne, jossa koevapauden valmistelu venyy ja asunto on vuokrattuna turhaan. Tämä tulee eteen tilanteissa, joissa valmistelu venyy ja virkamiesten lomat ynnä muut poissaolot haittaavat joutuisaa valmistelua. Tämän takia on toivottu yhdyshenkilöjärjestelyä tai kenties yhden koevapauden antamista aina yhden virkamiehen vastuulle. Tämä nopeuttaisi ja selkeyttäisi prosessia. (Mäkipää 2010: 69-70, 100.)

Toisaalta yhden virkamiehen vastuulle asian antaminen on hankalaa, sillä koevapauden valmisteluvaiheessa ollaan paljon yhteydessä vankilan ulkopuolisiin toimijoihin. Tietojen vaihto eri viranomaisten kanssa, päihdekuntoutus- tai asuinpaikan saaminen kolmannelta sektorilta tai kunnalta, terveydenhoidolliset seikat tai yhteydet koevapauteen sijoitettuja palkkaaviin

yrityksiin vaativat paljon tietoa ja ammattitaitoa. On selvää, etteivät yhden virkamiehen valtuudet tai ammattitaito välttämättä riitä hankkimaan tietoa samanaikaisesti asumis- ja sosiaalietuuksista eikä varsinkaan turvallisuuteen tai terveydenhoitoon liittyvistä asioista, joissa tiedonsaanti on varsin suojeltua. (Mäkipää 2010: 70-73.)

Mäkipää korostaa tutkimuksessaan (2010), että koevapaudesta tiedottaminen entistä enemmän ulkopuolisille olisi tärkeää. Asia mainitaan useaan otteeseen, mutta myös tiedon lisääminen ulkopuolista toimijoista vankilan suuntaan koetaan tärkeäksi. Vankilavirkailijat jo tiedottavat ulkopuolisista tukiverkostoista vangille ja pyrkivät ohjaamaan vangin siviilissä toimivien tukipalveluiden piiriin. Tällöin koevapauteen lähtijä opetetaan käyttämään niitä tukipalveluita hyväkseen, mikä on tietysti tarkoituksenmukaista. Lisäksi tiedostettiin samaan asiaan liittyen ongelmana raha: kunnat ja kolmas sektori eivät mielellään ota vastaan vankeja koevapauteen, koska tällöin vankilassa valtion kustannuksella oleva vanki siirtyy kunnan tai kolmannen sektorin kustannettavaksi. Osa Mäkipään tutkimukseen vastanneista olikin sitä mieltä, että maksajana pitäisi olla valtio. (Mäkipää 2010: 73-73, 76, 92-93.)

Kuntoutusta ja siviiliin valmentavaa jatkumoa tukemaan ehdotettiin myös tukihenkilöä siviilissä. Tähän tarkoitukseen soveltuisi Mäkipään tutkimuksen haastateltujen mukaan parhaiten yhdyskuntaseuraamustoimiston virkamies, mutta ongelmana onkin, ettei yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamustyöntekijöillä ole virallista asemaa koevapauksien täytäntöönpanossa. Ehdotus olikin, että yhdyskuntaseuraamustoimistot voisivat olla mukana sekä valmistelussa että valvonnassa. (Mäkipää 2010: 74-75.) Karsikas (2007) myös ehdottaa, että tehtäviä keskitettäisiin avolaitoksiin ja niiden työntekijät hoitaisivat valvontaa, mutta toisaalta Rikosseuraamuslaitoksen strategia painottaa myös suljettujen vankiloiden roolia koevapauksiin siirtymisessä (Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020: 12).

Koko koevapauden valmistelu ja toteuttaminen on pitkälti kiinni ulkopuolisista toimijoista, sillä koevapaudessahan ollaan nimenomaan vankilan ulkopuolella. Täten yhteistyö ulkopuolisten kanssa ja siihen liittyvien ongelmien ratkaiseminen on kehittämisen kannalta erittäin olennaista. Toisaalta samassa yhteydessä tulisi täsmentää, ketkä valvovat ja voivat velvoittaa koevapaudessa olijoita, ja voisiko tällä saralla yhteistyötä kehittää. Kolmannen sektorin toimijat kun yleensä perustavat tukensa vapaaehtoisuuteen, mutta vankila voi asettaa saman toiminnon velvoitteeksi. Vastuu koevapauden valvonnasta on Rikosseuraamuslaitoksella (Laki valvotusta koevapaudesta, 7§). Yhteistyötä voitaisiin kehittää myös myös sujuvammaksi ja valmistelun prosessin kannalta paremmaksi ylempien tahojen välisillä sopimuksilla, ettei yhteistyö olisi pelkästään henkilökohtaisten kontaktien ja suhteiden varassa. (Mäkipää 2010: 76-80.) Myös Kohaus-hankkeen loppuraportissa nostetaan etenkin sosiaalitoimi ja aikaisemmin mainitut maksusitoumukset ja vastaavat asiat tärkeiksi ja mainitaan, että kokeneilla koeva-

pauksien valmistelijoilla on tietoa lähialueiden palveluntarjoajista (Uusitalo ym. 2012: 14). Tämä viittaa mielestämme siis jälleen tietämykseen henkilö-, ei organisaatiotasolla.

Myös vankilan resurssien vähyys on koettu ongelmalliseksi koevapauksien valmistelussa. Joskus on voinut jokin koevapaus jäädä valmistelematta ja toteutumatta, koska valmistelevalla henkilökunnalla on ollut muita, työläitä koevapauksia samanaikaisesti. Tällöin esimerkiksi huonossa asemassa oleva vanki, joka todella tarvitsisi koevapautta mutta jonka valmistelu olisi täten erittäin työläs, ei ole useinkaan kovin houkutteleva vaihtoehto resurssien niukkuudessa toimiville virkamiehille. Usein Mäkipään tutkimuksen haastateltavat kokivatkin, että vankiloille asetetut tavoitteet ja annetut resurssit olivat hyvin ristiriitaisia. (Mäkipää 2010: 89-90.)

Vankilan ja arviointikeskuksen välinen yhteistyö koettiin erittäin tärkeäksi. arviointikeskus varsinkin koki, että hyvin valmisteltu koevapausesitys helpotti luvan myöntämistä ja täten nopeutti valmistelun prosessia. Vankilan rooli koettiin muutenkin valmistelun prosessissa tärkeänä, sillä siellä on suurin osa vankia koskevasta tiedosta. Mäkipään tutkimuksen (2010) mukaan suurin osa koevapauksista on mennyt läpi vankilan esityksen mukaisesti. Arviointikeskuksen rooli onkin ollut enemmän pitää laitosten välillä tiettyä samaa tasoa yllä valvonnassa ja valmistelussa. Pääosin ollaan oltu tyytyväisiä yhteistyöhän vankiloiden ja arviointikeskusten välillä. Joitain epäselvyyksiä esimerkiksi vastuukysymyksistä sekä koevapauden myöntämiseen ja epäämiseen liittyen on ollut, mutta nämä eivät ole olennaisesti liittyneet koevapauden valmistelun prosessiin. (Mäkipää 2010: 96-99.)

Parhaiten mielestämme koevapauden valmistelun prosessia vankiloissa kuvaa neljä esimerkitapausta, jotka ovat esiteltyinä Kohaus-hankkeen loppuraportissa. Esimerkiksi Helsingin suljetussa vankilassa koevapauden valmistelu oli eri työntekijöiden ja ulkopuolisten toimijoiden summa. Päihdeongelmainen vanki ja sosiaalityöntekijä olivat puhuneet koevapauden mahdollisuudesta ja kysyneet asiaa osaston rikosseuraamusesimieheltä. Hän vei asian esimiehelleen ja asia kiersi arviointikeskuksen kautta takaisin sosiaalityöntekijälle, joka otti yhteyttä vangin kotikuntaan, AA-klinikkaan ja päihdehoitolaitokseen. Asia monimutkaistui myös kunnan sosiaalitoimen maksusitoumukseen liittyvissä epäselvyyksissä, ja sitoumus saatiin vain reilu viikko ennen koevapauden määrättyä alkua. Vanki, vankilan sosiaalityöntekijä ja rikosseuraamusesimies (joka oli eri rikosseuraamusesimies, johon oltiin alun alkaen oltu yhteydessä) yhdessä päihdehoitolaitoksen kanssa laativat nopeasti toimeenpanosuunnitelman, joka vielä hyväksyttiin arviointikeskuksessa. Lopuksi jouduttiin luomaan ylimääräinen hoitosopimus, koska sellaista ei löytynyt valmiina vankitietojärjestelmästä. (Uusitalo ym. 2012: 15-16.) Edellä mainittu koevapauden valmistelu onkin hyvä esimerkki järjestäytymättömän valmistelun prosessin hajanaisuudesta ja työläydestä. Lisäksi jos vielä koevapauden täytäntöönpano olisi peruuntunut esimerkiksi vangin rikkeen tai arviointikeskuksen kielteisen päätöksen takia, olisi paljon työtä mennyt hukkaan sekä vankilassa että kunnassa.

Toisaalta Keravan vankilan avo-osastolla toiminta on erittäin järjestäytyneenä, sillä valmistelusta vastaa yksi rikosseuraamusesimies ja siellä järjestetään viikoittainen palaveri, jossa kaikki mahdolliset vankilan toimijat ovat paikalla. Lisäksi avo-osastolle saapuvien vankien koevapauksien esteet tarkistetaan saavuttaessa. Vangin suostumuksen jälkeen hän alkaa itse tuottaa materiaalia koevapaudesta ja toimittaa sitä vankilavirkailijoille, jotka kirjaavat ja tarkastavat asiat, tarvittaessa fyysisillä käynneillä asuin- ja toimintapaikoissa. Käynnit tapahtuvat kuitenkin mahdollisimman lähellä koevapauden alkua, jotta mahdollisen peruuntumisen takia ei tule tehtyä turhaa työtä. Rikosseuraamusesimies on myös yhteydessä ehdonalaisvalvojan ja näin varmistetaan tiedon jatkumo myös vapautumisen jälkeen. (Uusitalo ym. 2012: 16-17.) Kerava on siis luonut oman vakiintuneen tyylinsä valmistella koevapauksia ja tämä on mielestämme selvästi selkeämpi tapa kuin yllä esitelty suljetun vankilan tapa. Samaisessa Kohaus-hankkeen raportissa (2012) esitelty Suomenlinnan vankilan tapa viikoittaisine palavereineen ja vangin aktiivisuuden tason osalta on hyvin samankaltainen kuin Keravan vankilassa. Muistettava kuitenkin on vankien ja valvonnan tason erot Helsingin vankilan kaltaisissa suljetuissa vankiloissa ja avolaitoksissa.

Lyhyesti voidaan siis sanoa, että koevapauden valmistelun prosessi koetaan vielä liian hajanaiseksi ja vakiintumattomaksi. Tähänastisten kokemusten valossa Vähäkös (2008) ilmeisesti ilmaisee asian hyvin kuvaillessaan valmistelun prosessia sekavaksi, pitkäksi ja byrokraattiseksi. Toisaalta taas Kohaus-hankkeessa selvisi, että joissain tapauksissa koevapauksien valmistelijat ovat osanneet itse rakentaa omat hyvät työskentelytavat. Samalla toisaalta todettiin, että on haaste selvittää, tulisiko koevapauden valmistelua muuttaa standardisoidummaksi vai vankikohtaisemmaksi. Pitää myös pohtia, onko tiedonkulku kaikkien toimijoiden yhteinen asia vai vain vangin ja ulkopuolisten toimijoiden välinen asia. (Uusitalo, ym. 2012: 13-19, 34-35.) Sujuvuuden kannalta olisi siis parempi tarkastella menettelytapoja ja esimerkiksi osoittaa valvottuun koevapauteen liittyvissä asioissa vastuuhenkilö, jonka puoleen kääntyä. Etenkin vankien valintaa ja tiedonkulkua valmistelun eri vaiheissa tulisi kehittää, vaikka varsinkin vankilan ja arviointikeskuksen välillä ei suurempia ongelmia asiassa olekaan ollut. (Mäkipää 2010: 100-101; Uusitalo, ym. 2012: 35.)

3.4 Toimintaympäristö: Hämeenlinnan vankila

Hämeenlinnan vankila on vuonna 1972 valmistunut vankila, jossa on suljetut osastot nais- ja miesvangeille sekä äiti-lapsi-osasto. Hämeenlinnan vankilassa on 172 vankipaikkaa ja kirjoitushetkellä 18.3.2014 vankilan kirjoilla on 99 mies- ja 80 naisvankia. Hämeenlinnan vankilassa työskentelee noin 140 työntekijää eri tehtävissä. Valvontahenkilöstöä on tästä suurin osa. Muita vankilassa työskenteleviä henkilöstöryhmiä ovat johto, kuntoutus, työnjohto, tukipalvelut ja kiinteistö. (Rikosseuraamuslaitos 2014.)

Valvotun koevapauden valmistelun prosessia ajatellen on hyvä tuoda esiin prosessiin keskeisesti liittyvien työntekijöiden nimikkeet ja toimenkuvat vankilassa. Kuntoutus- ja henkilöstöryhmällä tarkoitetaan vankilassa työskenteleviä päihdeohjaajia ja erityistyöntekijöitä. Esimerkiksi Hämeenlinnan vankilassa työskentelee yksi päihdeohjaaja pääsääntöisesti yhdellä miesvangeille tarkoitettulla avoimella vankiosastolla. Vankilassa työskentelevän erityisohjaajan työ- ja toimenkuvaan kuuluu yleisemmin vankilassa tehtävä päihdetyö. Lisäksi hän toimii esimiehenä muille vankilassa toimiville ohjaajille. Ohjaajat tekevät tiivistä yhteistyötä keskenään, ja valvotun koevapauden prosessissa heidän roolinsa on keskeinen vangin rangaistusajan suunnitelmaa ajatellen. Esimerkiksi päihdeongelmainen vanki saa vankilassa ollessaan apua ongelmaansa vankilassa työskentelevältä päihdeohjaajalta. Rangaistusajan suunnitelman ja itse valvotun koevapauden valmistelun näkökulmasta oleellista on ohjaajan tai erityisohjaajan tekemät kirjaukset eri tietojärjestelmiin ja itse prosessin eteenpäin vieminen omalta osaltaan ja omaa ammattitaitoaan hyödyntäen. Palveluohjaus, verkostoyhteistyö ja esimerkiksi jatkohoidon järjestely vangin vapautuessa ovat tärkeitä asioita ohjaajien työssä ajatellen valvotun koevapauden valmistelua. (Silvennoinen 2013.)

Valvotun koevapauden valmistelussa tärkeässä roolissa ovat rikosseuraamusesimiehet. Vuoden 2006 vankeuslain myötä myös vankilassa työskentelevien valvonnan esimiesten virkanimikkeet muuttuivat. Entiset ylivartijat muuttuivat ensin vankeinhoitoesimiehiksi. Nykyisin vankilassa työskentelee joko turvallisuudesta vastaavia rikosseuraamusesimiehiä tai rangaistusajan suunnitelmista vastaavia rikosseuraamusesimiehiä. Turvallisuudesta vastaavat esimiehet työskentelevät pääsääntöisesti vankilan päivystyksessä, ja heidän vastuullaan on esimerkiksi vartijoiden sijoittaminen eri toimipaikoille ja vankilan yleinen turvallisuus. Rangaistusajan suunnitelmista vastaavat esimiehet toimivat enemmänkin vankiosastojen ja osastoilla toimivien vartijoiden esimiehenä. Valvotun koevapauden valmistelussa näiden esimiesten kannalta on tärkeää se, että heidän vastuullaan on heidän oman osastonsa vankien rangaistusaikojen suunnitelmien seuraaminen ja päivittäminen. (Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuusstrategia 2010-2015.)

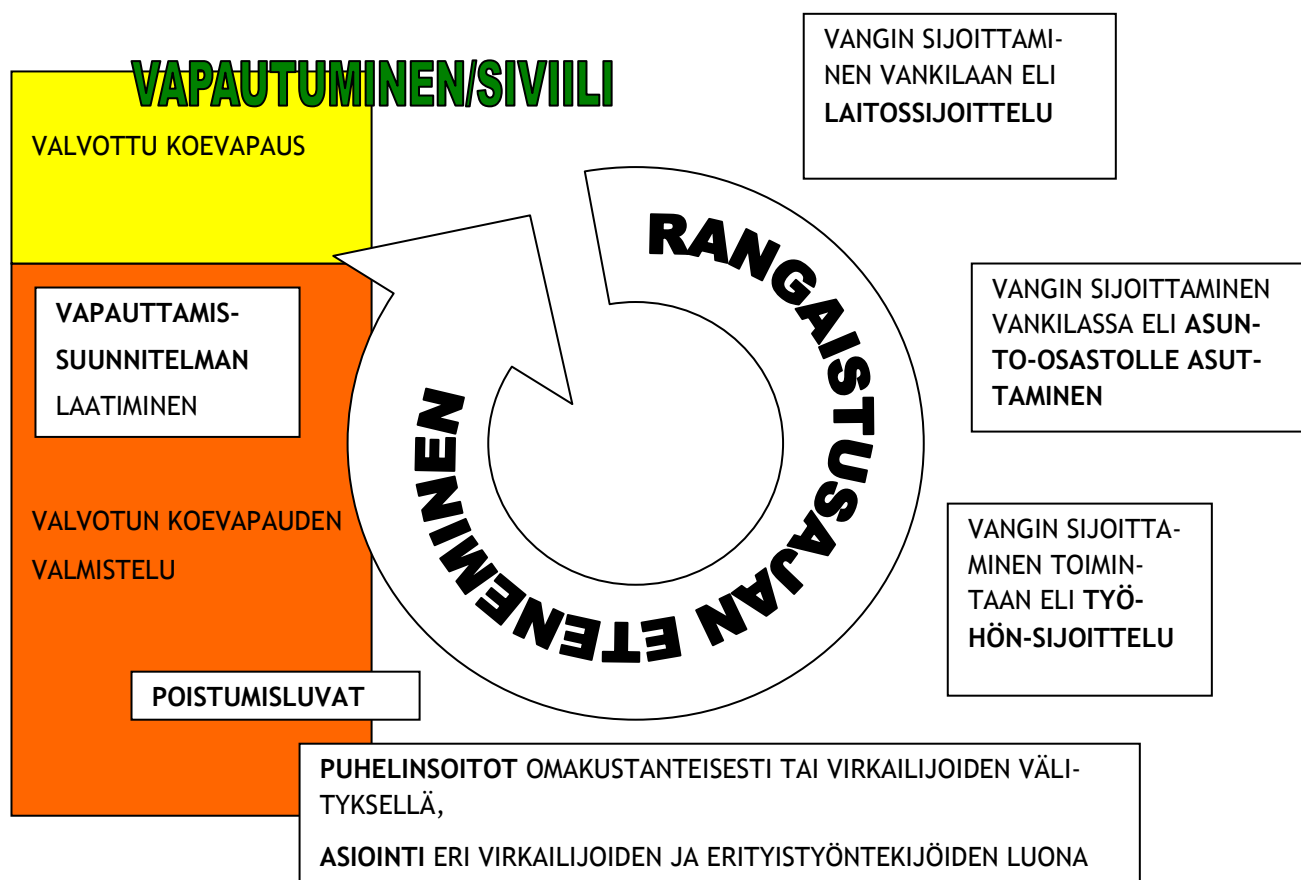
Käytännössä Hämeenlinnan vankilassa on neljä vankiosastoa miehille ja viisi osastoa naisille. Näihin ei ole laskettu pääsääntöisesti tilapäisasutukseen tarkoitettuja matkaselliosastoja, joiden kautta kaikki vankilaan tuleva tai vankilasta lähtevä vankiliikenne kulkee. Miesten osastoilla työskentelee kaksi rangaistusajan suunnitelmista vastaavaa esimiestä, eli kaikilla osastoilla ei ole omaa esimiestä. Viiden naisosaston vankien rangaistusaikojen suunnitelmien päivittämisestä vastaa kaksi rikosseuraamusesimiestä. (Silvennoinen 2013.)

Ohjaajat ja erityisohjaajat kuuluvat vankiloissa kuntoutuksesta vastaavaan henkilöstöryhmään. He voivat erikoistua päihdetyöhön, ohjelmatoimintaan tai muuhun sosiaaliseen kuntou-

tukseen. Työ voi olla ryhmämuotoista ja yksilötyötä. Se ulottuu myös kontaktien luomiseen Rikosseuraamuslaitoksen ulkopuolisiin päihdehuoltolaitoksiin, ja se voi olla muutakin sosiaalisen kuntoutuksen järjestämistä vapautumisen jälkeen. Tämä on huomioitavaa etenkin koevapauksien näkökulmasta. Kuntoutustyö kattaa alleen sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluvien ja uusintarikollisuutta vähentävien ohjelmien ja kurssien ohjaamista. Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävä päihdetyö jakaantuu päihdehoitoon, päihdekuntoutukseen ja päihdevalvontaan. Kuntouttavalla ohjelmatyöllä taas pyritään vaikuttamaan osaltaan uusintarikollisuuteen parantamalla vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään. Rikosseuraamuslaitoksessa käytössä olevia toimintaohjelmia ovat esimerkiksi Cognitive Skills (CS) sekä Suuttumuksen hallinta -ohjelma. (Rikosseuraamuslaitos 2013b.)

3.5 Valvotun koevapauden valmisteluun liittyviä yleisiä termejä

Seuraavaksi kuvaamme kaavion muodossa valvotun koevapauden valmisteluun liittyvän henkilöstön, sekä liitämme kuvioon valvottuun koevapauteen ja rangaistusajan suunnitelmiin liittyviä yleisiä termejä. Näitä ovat esimerkiksi laitossijoittelu, asunto-osasto ja työhönsijoittelu. Nämä termit tulevat esiin tekstin myöhemmässä vaiheessa ja niiden selittäminen auttaa lukijaa ymmärtämään, mitä kuuluu esimerkiksi rikosseuraamusesimiehen työnkuvaan.

Kaava 1: Rangaistusajan eteneminen valvotun koevapauden valmistelun näkökulmasta

Vangin laitossijoittelulla tarkoitetaan toimia, joilla päätetään mihin vankilaan vanki sijoitetaan tai siirretään. Ensimmäinen sijoittelupäätös tehdään jo ennen tuomion aloittamista ulosottomiehen vastaanotolla, jossa tuomion saanut täyttää lomakkeen sijoittelua ja rangaistusajan suunnitelmaa varten. Tämän jälkeen tuomittu saa määräyksen joko ilmoittautua suoraan vankilaan tai kutsun arviointikeskukseen, minkä jälkeen vasta hänelle annetaan ilmoittautumismääräys saapua vankilaan.

Sijoittamisesta päättää kunkin alueen arviointikeskus. Sijoittelu voidaan laittaa vireille joko vangin anomuksesta tai vankilan tai arviointikeskuksen aloitteesta. Lähtökohtana sijoitukselle on vangin kotikunta ja sosiaalisten sidosten säilyminen lähiomaisiin. Muita sijoitteluun vaikuttavia tekijöitä ovat vangin ikä, äidinkieli, sukupuoli, terveydentila ja oma toivomus sekä vankeinhoidolliset seikat kuten rangaistuslaitoskertalaisuus (eli monettako kertaa tuomittu on vankilassa). Lisäksi sijoitteluun vaikuttaa mahdollisten aikaisempien rikosten laatu sekä mahdollisuudet edetä rangaistusajan suunnitelman mukaisesti. Rangaistusajan suunnitelman etenemisellä voidaan tarkoittaa esimerkiksi ohjelmatoimintaa, jota järjestetään vankiloissa. Esimerkiksi jos seksuaalirikollisella on rangaistusajan suunnitelmassa merkintä hänelle tarkoitettun STOP-ohjelman käymisestä, täytyy hänet sijoittaa vankilaan, jossa sen suorittaminen on mahdollista. Vankeuslain mukaan sijoittelun lähtökohta on, ettei vankia sijoitettaisi suljettuun laitokseen kun mitä vankilan järjestys ja turvallisuus edellyttävät. (Rikosseuraamuslaitos 2013; vankeuslaki:2.luku 1§, 4.luku.)

Vangin rangaistusaikaisen siirtämisen tulee perustua rangaistusajan suunnitelmaan, mutta siihen voi myös vaikuttaa muutokset vangin olosuhteissa (Rikosseuraamuslaitos 2013c; vankeuslaki: 2.luku 1 §, 4.luku, 6.luku). Esimerkkeinä voisi käyttää vangin perheen muuttoa toiselle paikkakunnalle ja siten yhteyksien säilymisenä tai vankilassa säilyttämisvarmuuden takaamisella esimerkiksi karkaamisalttiuden vuoksi.

Vankilassa on useita erilaisia asunto-osastoja. Ne eroavat toisistaan päiväjärjestyksen, valvonnan asteen ja toimintojen osalta. Vangin osastolle asuttamisesta päättää osaston rikosseuraamusesimies ja asuttamisessa on otettava huomioon samoja seikkoja kuin laitossijoittelusakin eli turvallisuus ja järjestys sekä rangaistusajan suunnitelma. Lähtökohtana on siis myös periaate, ettei vankia sijoiteltaisi suljetummalle osastolle kuin mitä katsotaan olevan tarpeellista. Miehiä ja naisia ei saa asuttaa samalle osastolle. (Arki vankilassa 2012: 3-4; vankeuslaki: 2.luku 1 §, 5luku.) Osa asunto-osastoista saattaa siis olla täysin suljettuja, joissa vanki pääsee sellistään ulos vain tunniksi ulkoilemaan ja kaikki muut toiminnot ruokailuja myöten suoritetaan sellissä. Avo-osastot puolestaan avataan aamulla ja suljetaan vasta illalla.

Työhönsijoittelusta vastaa rikosseuraamusesimies. Terminä työhönsijoittelu on hieman liian kapea, koska yleensä sillä tarkoitetaan muuhunkin toimintaan sijoittamista, kuten esimerkiksi opiskeluun tai koulutukseen. Lain mukaan vangin on osallistuttava toimintaan jota vankila tarjoaa eli vangilla on osallistumisvelvollisuus. Toiminnan olisi myös tuettava vangin rangaistusajan suunnitelmaa. (Rikosseuraamuslaitos 2013b; vankeuslaki: 8. luku.) Käytännössä tämä siis tarkoittaa myös työhönsijoittelussa vangin henkilökohtaisten ominaisuuksien arviointia.

Hämeenlinnan vankilassa tarjolla olevasta työstä ja toiminnasta kerroimme edellisessä luvussa. Perusidea on, että työ olisi samanlaista kuin yleisesti yhteiskunnassa muutenkin. Työn ja muun toiminnan yksi tarkoitus on aktivoida vankia työkykyä ylläpitämällä ja kehittämällä sekä normalisoida rangaistusaikaa vankilassa. (Rikosseuraamuslaitos 2013b; vankeuslaki: 8.luku.)

Valvottua koevapautta järjestellessään vangin tarvitsee usein olla yhteyksissä vankilan ulkopuolelle. Yksi tapa on ottaa yhteyttä siihen vankilan virkailijaan, kenen toimialaan asia kuuluu, esimerkiksi sosiaalityöntekijään tai päihdeohjaajaan. Yhteydenotto tapahtuu asiointikaavakkeella, joita on saatavilla asunto-osastoilla. Asiointikaavakkeeseen kirjataan vangin oma nimi, asunto-osasto ja mahdollinen toimintapaikka sekä virkailijan nimi, kenelle asia osoitetaan. Asiointikaavakkeet kulkevat niin sanottuna vankilan sisäisenä postina, joiden keräämisestä ja jakelusta huolehtivat päivittäin vartijat. (Silvennoinen 2013.)

Muita tapoja pitää koevapauden järjestelyjen vuoksi yhteyttä vankilan ulkopuolelle ovat poistumislupa ja puhelin. Puhelimen käyttöoikeus on jokaisella vangilla, mutta sen on tapahduttava vangin omalla kustannuksella. Vain erityisestä syystä voidaan antaa mahdollisuus soittaa myös vankilan laskuun. Hämeenlinnan vankilassa puhelimen käyttöoikeutta on rajoitettu arkisin joka toiseen päivään, mutta viikonloppuna on mahdollisuus soittaa molempina päivinä. Yhden soittokerran kesto on noin kymmenen minuuttia, jona aikana saa soittaa niin moneen numeroon kuin haluaa. Soittamisesta päättää osaston vartija.

Poistumislupa on puolestaan nimensä mukaisesti lupa poistua laitoksesta lyhyeksi ajaksi. Tämä tapahtuu joko välittömässä valvonnassa eli käytännössä vankilan henkilökunnan saattamana tai ilman valvontaa, jolloin henkilökuntaa ei ole mukana poistumisluvalla. Tällöin kuitenkin valvontaa voidaan suorittaa teknisin menetelmin, esimerkiksi seurantapuhelimen avulla. Poistumislupa voidaan myöntää joko tärkeästä syystä, erittäin tärkeästä syystä tai rangaistusajan pituuden perusteella.

Valvottua koevapautta ajatellen olennaisimmat syyt poistumisluvan myöntämiselle on rangaistusajan pituuden perusteella tai tärkeästä syystä. Perusteluina voidaan pitää rangaistusajan suunnitelman edistämistä ja perhe-, asunto- sosiaali-, toimeentulo- koulutus- tai työasioiden hoitamista. (Hämeenlinnan vankilan järjestyssäännöt; vankeuslaki: 12.luku 6 §; 14.luku.)

Vapauttamissuunnitelma on puolestaan osa rangaistusajan suunnitelmaa. Se tarkoituksena on lähellä vankeuden päättymistä kartoittaa vangin edellytyksiä selviytyä vapauduttuaan. Se sisältää kysymyksiä, joiden tarkoituksena on kartoittaa tarvetta asunnolle, koulutus- tai työvoimapaaluille, päihdehuollolle tai sosiaaliselle tuelle. (Vankeuslaki: 4.luku 6§, 7§; Vankitietojärjestelmä; Rikosseuraamuslaitos 2013d.)

4 Tutkimusasetelma

Opinnäytetyömme tutkimusongelmana on selvittää taustamateriaalin ja asiantuntijahaastatteluiden avulla valvotun koevapauden valmistelun prosessin kulku ja siihen liittyvien työntekijöiden roolit ja työnkuvat Hämeenlinnan vankilassa. Syksyllä 2013 Hämeenlinnan vankilan yksi ohjaajista nimettiin eräänlaiseksi vastuuhenkilöksi valvottuihin koevapauksiin liittyen, mutta varsinaista ohjeistusta tai määriteltyjä työntekijöiden vastuualueita valvotun koevapauden valmisteluun liittyen ei Hämeenlinnan vankilassa ole tehty. (Silvennoinen 2013.)

Valvottu koevapaus on otettu käyttöön vuonna 2006. Vankitietojärjestelmästä saatujen tietojen perusteella Hämeenlinnan vankilasta ensimmäinen vanki sijoitettiin valvottuun koevapauteen kuitenkin vasta vuonna 2009. Tämän jälkeen vuosien 2009 - 2013 välisenä aikana valvotun koevapauden on Hämeenlinnan vankilasta aloittanut yhteensä 26 vankia. Näistä naisvankeja on ollut yhdeksän. (Vankitietojärjestelmä 19.12.2013.) Tarkempi vuosittainen jakauma ilmenee alla olevasta taulukosta (Vankitietojärjestelmä).

2009		2010		2011		2012		2013	
M	N	M	N	M	N	M	N	M	N
1	0	0	0	1	1	7	5	8	3

Taulukko 2: Aloitetut valvotut koevapaudet Hämeenlinnan vankilassa 2008-2013

Hämeenlinnan vankilan määräaikaisen apulaisjohtajan Tuomas Vesterbackan mukaan valvotut koevapaudet ovat yhtenä aiheena Rikosseuraamuslaitoksen tulosneuvotteluissa. Näitä tulosneuvotteluja käydään ensin Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon ja eri Rikosseuraamusalueiden välillä ja lopulta alueiden ja niiden vankiloiden välillä. Neuvotteluissa määritellään esimerkiksi lukumäärät siitä, kuinka monta kunkin laitoksen kirjoilla olevista vangeista tulisi olla valvotussa koevapaudessa. Hämeenlinnan vankilan johtajana vuoden 2013 aikana toimineelta Samuli Laulumaalta saatujen tietojen mukaan vuonna 2012 tämä lukema oli viisi vankia. Tammikuussa 13.1.2014 valvotussa koevapaudessa oli sijoitettuna Hämeenlinnan vankilasta kolme mies- ja kaksi naisvankia (Vankitietojärjestelmä 13.1.2014).

4.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen tutkimus, jossa päädyimme keräämään aineistoa haastatteleamalla aiheeseemme kiinteästi liittyviä Hämeenlinnan vankilan työntekijöitä. Tutkimustamme voidaan kuvata tapaustutkimuksena ja haastatteluiden tavoitteena meillä on ollut kuvata ja tuottaa tietoa valvotun koevapauden valmistelun prosessista Hämeenlinnan vankilassa yhdessä keräämämme tausta-aineiston kanssa (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010: 372). Haastattelu on yleinen tutkimusmetodi ja tekemämme haastattelujen voidaan sanoa olevan kasvokkain toteutettuja ja puolistrukturoituja yksilöhaastatteluja (Fontana & Frey 2000: 361).

Käyttämäämme menetelmää, asiantuntijahaastattelua, on käytetty perinteisesti joko tapaustutkimuksessa tai historiallisessa tutkimuksessa. Nimensä mukaisesti asiantuntijahaastattelussa haastateltava on valikoitunut haastateltavaksi juuri sen takia, että hänellä on, tai hänellä oletetaan olevan, tietoa tutkittavasta ilmiöstä tai prosessista. Historiallisessa tutkimuksessa tämä voisi tarkoittaa jonkun historiallisen tapahtuman tai ajanjakson asiantuntijaa, joka jakaa omat tietonsa haastattelijalle. Tapaustutkimuksessa haastateltavan valinta perustuu siihen, että asiantuntija on esimerkiksi sellaisessa asemassa tai osallisena jossain tiedossa olevassa prosessissa, jolloin hänellä oletetaan olevan tietoa käsillä olevaa tutkimusta ajatellen. Tärkeää on tuoda esiin, että haastattelussa ei kiinnostuksen kohteena ole asiantuntija itse henkilönä vaan tieto, jota tällä asiantuntijalla odotetaan olevan. (Ruusuvoori ym. 2010: 372-373.)

Asiantuntijahaastattelun yksi erityispiirre on, että etenkin prosessinkuvaukseen tähtäävässä tutkimuksessa aineiston keruu ja analyysi kulkevat yhdessä ja nivoutuvat koko ajan yhteen. Varsinainen aineiston analyysivaihe ei erotu selvästi omaksi työvaiheekseen. (Ruusuvoori ym. 2010: 373.) Kerromme seuraavien otsikoiden alla tarkemmin tutkimuksemme toteutuksesta, haastatteluista sekä varsinaisesta aineiston analyysistä.

4.2 Haastateltavien valinta ja haastattelujen toteutus

Valitsimme tutkimusmenetelmäksi asiantuntijahaastattelun, koska tavoitteenamme on ollut saada tietoa valvotun koevapauden valmistelun prosessista siinä mukana olevilta asiantuntijoilta. Jos olisimme valinneet haastateltavien joukkoon esimerkiksi valvotussa koevapaudessa olevan vangin, tai useita, ja kysyneet heiltä näkemyksiä edellä mainitusta prosessista, olisi tutkimuksemme sisältö ja näkökulma täysin erilainen. Rajasimme tutkimuksemme koskemaan ainoastaan Hämeenlinnan vankilaa. Tarkoituksemme ei missään vaiheessa ollut tehdä esimerkiksi vertailevaa tutkimusta kahden eri laitoksen välillä. Tausta-aineistona olemme toki käyt-

täneet aikaisemmista tutkimusta saamaamme tietoa valvotun koevapauden valmistelusta muissa Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä.

Työskentelemme molemmat vartijoina Hämeenlinnan vankilassa ja ennen tutkimukseen ryhtymistä meillä molemmilla oli omat tietomme liittyen valvottuun koevapauteen ja Hämeenlinnan vankilaan. Aiheemme tarkentuessa aloimme kerätä tausta-aineistoa ja tietämyksemme valvotun koevapauden prosessista Hämeenlinnan vankilassa lisääntyi. Lisäksi pystyimme meilte ennestään tutusta henkilökunnasta valikoimaan haastateltaviksi sellaisia työntekijöitä, jotka ovat jollain tavalla tekemisissä valvotun koevapauden parissa Hämeenlinnan vankilassa.

Haastattelimme yhteensä kuutta Hämeenlinnan vankilassa työskentelevää työntekijää. Haastateltavista viisi työskentelee rangaistusajan suunnitelmasta vastaavina rikosseuraamusesi-miehinä ja yksi haastateltava on erityistyöntekijä. Haastateltavat valikoituivat siinä vaiheessa, kun olimme keränneet tarpeeksi tausta-aineistoa ja saaneet käsityksen, ketkä ovat Hämeenlinnan vankilassa käytännössä asiantuntijoita valvottuun koevapauteen liittyen.

Tutkimusta tehdessä haastattelun yksi ominaispiirre on se, että se on ennalta suunniteltu ja haastattelijat on ennalta tutustunut aiheeseen (Hirsjärvi & Hurme 1985: 27; Metsämuuronen 2006: 113). Asiantuntijahaastatteluissa on mahdollista ja jopa tyypillistä, että haastattelurunko voidaan räätälöidä sen mukaan, ketä haastatellaan. Tärkeää on kuitenkin, että haastattelijat on perehtynyt tarpeeksi tutkittavan aiheen tausta-aineistoon ja osaa käsitellä ja jäsentää aikaisemmin tuotettua aineistoa, jotta tällainen haastattelurungon muokkaaminen on tarkoituksenmukaista ja hyödyllistä. (Ruusuvoori ym. 2010: 378.) Rakensimme haastattelurungon kolmen isomman teeman alle. Teemat olivat: 1. Haastateltavan työnkuva, 2. Valvottu koevapaus ja vankien valinta sekä 3. Toiminnan kehittäminen. Haastateltavan työnkuvalla tarkoitamme sitä, että teeman sisällä annoimme haastateltavan kertoa itse, mitä hän Hämeenlinnan vankilassa tekee ja mikä on hänen toimenkuvansa. Koevapaus ja vankien valinta -teeman alla kysyimme haastateltavilta, mikä on heidän roolinsa varsinaisessa valvotun koevapauden valmistelun eri vaiheissa ja miten he näkevät vankien valikoituvan valmistelun prosessiin. Toiminnan kehittäminen -teeman alla kysyimme haastateltavien näkemyksiä valvotusta koevapaudesta 1.1.2014 voimaan astuvan uuden lain näkökulmasta ja mitä kehitysehdotuksia heillä olisi valvotun koevapauden valmistelun prosessiin liittyen Hämeenlinnan vankilassa. Etenimme haastatteluissa teema kerrallaan ja esitimme jokaiseen teemaan liittyviä tarkentavia kysymyksiä, kuten haastattelun kulkua kuvaa myös Metsämuuronen (2006) sekä Hirsjärvi ja Hurme (1985). Haastattelurunkomme löytyy liitteestä 1.

Asiantuntijahaastattelu menetelmänä antaisi siis mahdollisuuden muokata haastattelurunkoa haastatteluiden edetessä, mutta me emme suuria muutoksia itse runkoon tehneet. Jokainen haastattelu nivoutui kuitenkin aina jollain tavalla siihen mennessä kerättyyn aineistoon, ja

vaikka emme varsinaisesti runkoa ja teemoja muuttaneet, teimme hieman erilaisia tarkentavia kysymyksiä teemoihin liittyen. Tällä tavalla pystyimme aineistoa kerätessä koko ajan analysoimaan sitä ja rakentamaan itsellemme kuvaa, miten valvotun koevapauden valmistelun prosessi Hämeenlinnan vankilassa on käytännössä edennyt. Kerromme varsinaisesta analyysivaiheesta hieman myöhemmässä vaiheessa.

Suoritimme haastattelut 25.11.2010-9.12.2013 välisenä aikana. Emme tehneet haastatteluita yhdessä, vaan suoritimme haastattelut työpäiviemme puitteissa erikseen. Olimme varanneet haastatteluja varten yhden kokoustilan ja varmistimme haastateltavilta, milloin heillä olisi mahdollisuus saapua haastatteluun. Nauhoitimme haastattelut perinteisellä C-kasettinauhurilla teknisten murheiden minimoimiseksi. Haastatteluiden välissä kävimme keskenämme keskustelua haastatteluista ja tällä tavoin valmistauduimme aina seuraavaan haastatteluun. Haastatteluun valmistautuminen käsitti aina edellisen haastattelun purkamisen keskustelun merkeissä ja tutustumisen esimerkiksi jossain haastattelussa esille nousseeseen yksityiskohtaan, josta löytyy kirjoitettua faktaa. Lopulta litteroimme ja purimme haastatteluaineiston yhdessä. Edellä mainitut toimenpiteet ja huolellinen valmistautuminen jokaiseen haastatteluun osoittautuivat toimiviksi toimintavoiksi aineiston analyysin ja käsittelyn näkökulmasta.

Asiantuntijahaastattelussa tulee ennen haastattelua olla selvää, missä asemassa haastateltava on suhteessa tutkittavaan ilmiöön. Hyvällä valmistautumisella haastatteliija osaa esittää oleellisia ja eteenpäin vieviä huomioita ja tarkentavia kysymyksiä. Tämä on tärkeää koska haastateltava saattaa olla jopa liiankin tottunut puhumaan itselleen tutusta aiheesta tai yksikertaisesti asiantuntijan muisti on rajallinen. Hyvin valmistautunut haastatteliija pystyy täsmällisillä ja faktoihin perustuvilla kysymyksillä saamaan tarkemman ja paremman vastauksen haastateltavalta. (Ruusuvuori ym. 2010: 379.)

4.3 Aineiston analyysi

Kuten tekstissä aikaisemmin mainitsimme, asiantuntijahaastattelulle menetelmänä on ominaista, että aineistonkeruu ja analyysi kietoutuvat yhteen. On kuitenkin mainittava, että yleisesti käytettäessä haastattelua aineistonkeruun menetelmänä, haastatteluaineiston luokittelu, analysointi ja tulkinta ovat kolme toisiinsa liittyvää mutta varsin erilaista osatehtävää (Ruusuvuori ym. 2010: 11). Nämä kolme eri tehtävää on hyvä mainita, koska pelkkä aineiston luokittelu ei tarkoita aineiston analysointia. Luokittelu on vain eräänlaista aineistoon tutustumista ja haltuunottoa matkalla kohti varsinaista analysointia. Laadullisessa tutkimuksessa on kuitenkin tärkeää, että aineisto ja tutkimusongelma ovat koko ajan tiiviissä vuoropuhelussa keskenään. Tällä tarkoitetaan, että tarkennetuilla kysymyksillä tutkija löytää aineistosta

oleellisen tiedon itselleen. Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen kuvaavat tätä prosessia osuvasti väliotsikolla ”Kysytään aineistolta - aineisto vastaa?”. (Ruusuvuori ym. 2010: 13.)

Asiantuntijahaastattelussa aineiston keräämisen ja analyysin yhteen kietoutuminen liittyy etenkin haastatteluiden edetessä räätälöityyn haastattelurunkoon sekä tutkijan/tutkijoiden huolelliseen pohjatyon tekemiseen. Aineiston analyysi on tällöin koko aineiston keräämisen rinnalla kulkeva osatekijä, koska edeltävien haastatteluiden ja niissä esille nousseiden kuvausten ja asioiden perusteella tutkija rakentaa koko ajan kehittyvää kuvaa tutkittavasta prosessista. Haastattelut, hallinnolliset asiakirjat ja kaikki muut luotettavat lähteet tutkittavaan asiaan liittyen muodostavat tutkijalle analyysissa tarvittavan materiaalin. (Ruusuvuori ym. 2010: 390.)

Analyysin osana ja eräänlaisena kokoavana osatekijänä toimiva luokittelu tarkoittaa aineiston järjestelmällistä läpikäyntiä ja jäsentämistä erilaisiin luokkiin. Tutkijan on tärkeää pitää mielessä, että pelkkä luokittelu ei vielä ole aineiston analysointia. Saaduista luokista on systemaattisesti saatava irti jotain, jota esimerkiksi haastatteluista napatuista suorista lainauksista ei saa. (Ruusuvuori ym. 2010: 19.)

Opinnäytetyömme kohdalla aineiston kerääminen ja sen analysointi nivoutuivat koko ajan yhteen ja käyttämämme haastattelulomakkeen runko teemoineen ohjasi etenevää analysointia. Tällä tarkoitamme sitä, että vaikka emme tehneet suuria muutoksia itse haastattelurunkoon, muokkasimme silti jokaista haastattelua hieman siihen suuntaan, että pystyimme muodostamaan koko ajan selkeämpää kuvaa koevapauden valmistelun prosessista ja siihen liittyvistä asioista Hämeenlinnan vankilassa. Riittävä tausta-aineistoon perehtyminen antoi hyvät eväät haastatteluista saatujen tietojen analysoinnille. Tästä toimii hyvänä esimerkkinä 1.1.2014 voimaan astunut laki valvotusta koevapaudesta. Opinnäytetyömme suunnitteluvaiheessa emme olleet vielä edes tietoisia tällaisen lain voimaan astumisesta, vaikka olimmekin hieman jo perehtyneet yleisellä tasolla valvottuun koevapauteen. Opinnäytetyön edetessä tutuksi tuli vuonna 2009 julkaistu menettelyohje valvotun koevapauden toimeenpanosta. Uusi laki asetettiin 23.8.2013 ja se siis astui voimaan 1.1.2014. Suoritimme opinnäytetyömme haastattelut ennen uuden lain astumista voimaan ja perehdyimme uuteen lakiin heti sen ilmestyttyä Finlex.fi - internet sivustoille 23.8.2013.

Nostimme tämän esimerkiksi aineiston analysoinnista, koska uuden lain voimaan astuminen oli myös tärkeä osa haastatteluitamme. Perehtymällä tuoreeseen lainsäädäntöön pystyimme nostamaan tätä teemaa esille varsinkin kysyttäessä haastateltavilta heidän näkemyksiään mahdollisista kehitysehdotuksista ja tulevaisuuden näkökulmista. Kaikki haastateltavat olivat tietoisia uuden lain voimaan astumisesta, mutta haastatteluiden sujuvuuden ja etenkin ana-

lysoinnin kannalta olisi ollut erittäin huono asia, jos olisimme valmistautuneet haastatteluihin esimerkiksi ainoastaan vanhan menettelyohjeen varassa.

Koska opinnäytetyössämme on eräänlaisen tapaustutkimuksen ote, jäsensimme haastatteluita saamaamme tietoa yhteen ja muodostimme vähitellen kokonaiskuvaa koevapauden valmistelun prosessista Hämeenlinnan vankilassa. Tutkimuksen varsinaiset tulokset tulevat ilmi seuraavassa luvussa, jossa tuomme tarkemmin esiin haastatteluaineistomme luokittelun ja analysoinnin tulokset. Vaikka aineiston kerääminen ja analysointi ovat keskenään hyvin nivoutuneet toisiinsa, on tärkeää, että analyysi on läpinäkyvää ja tutkijat, tässä tapauksessa me opinnäytetyön tekijät, tuomme selvästi esiin, millä perusteilla olemme väittäneet tunnistavamme aineistostamme esiin nostamamme ja käyttämämme faktat (Ruusuvuori ym. 2010: 390).

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Lähtökohtana opinnäytetyömme eri vaiheiden eettisille kysymyksille voidaan pitää yleisen tutkimusetiikan peruseriaatetta siitä että meidän on tutkijoina mietittävä, kuinka me aineistomme hankimme ja kuinka sitä käytämme, kun olemme käyttäneet tutkimusaineistona ihmisiltä kerättävää tietoa haastatteluiden avulla (Kuula 2011: 11). Lisäksi opinnäytetyötä tehdessä on tärkeää tutustua ja pitää mielessä hyvän tieteellisen käytännön peruseriaatteet. Ainoastaan näitä periaatteita noudattamalla tutkimus voi olla eettisesti hyväksyttävä ja luotettava. Lisäksi tällöin tutkimuksen tulokset ovat uskottavia. Tutkimusetiikan näkökulmasta hyvän tieteellisen käytännön periaatteet on listattu yhdeksään eri periaatteeseen, joista tuomme esiin suorina lainauksina kolme ensimmäistä periaatetta:

”1. Tutkimuksessa noudatetaan tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja eli rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten talentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa.”

”2. Tutkimukseen sovelletaan tieteellisen tutkimuksen kriteereiden mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Tutkimuksessa toteutetaan tieteellisen tiedon luonteeseen kuuluvaa avoimuutta ja vastuullista tiedeviestintää tutkimuksen tuloksia julkaistaessa.”

”3. Tutkijat ottavat muiden tutkijoiden työn ja saavutukset asianmukaisella tavalla huomioon niin, että he kunnioittavat muiden tutkijoiden tekemää työtä ja viittaavat heidän julkaisuihinsa asianmukaisella tavalla ja antavat heidän saavutuksilleen niille kuuluvan arvon ja merkityksen omassa tutkimuksessaan ja

sen tuloksia julkaistessaan.” (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012)

Etiikalla tarkoitetaan käsitystä oikeasta ja väärästä ja tutkimuksen kohdalla on tärkeää noudattaa tutkimuksen etiikasta aukikirjoitettuja normeja ja toimia kaikissa tutkimukseen liittyvissä työvaiheissa siten, että toiminta on rehellistä ja luottamusta herättävää. Opinnäytetyömme kohdalla keskeistä on pohtia eettisiä kysymyksiä esimerkiksi haastattelujemme kohdalla. Haastattelimme meille aikaisemmin tuttuja Hämeenlinnan vankilan työntekijöitä ja meidän oli tärkeä kertoa opinnäytetyömme aihe ja miksi me heitä haastattelimme. Erityisen tärkeää oli kertoa haastateltavalle, että emme ole tekemässä tutkimustamme esimerkiksi sen takia, että tarkoituksemme olisi etsimällä etsiä puutteita heidän tekemästään työstä, vaan tarkoituksenamme on tehdä tutkimusta ja haastattelua luotettavalta pohjalta ja tiedon keräämisen näkökulmasta. Ennen opinnäytetyömme haastatteluja kysyimme valmiiksi tarvittavat luvat ja varmistimme jokaiselta haastateltavalta erikseen heidän suostumuksensa haastatteluun. Lisäksi päädyimme siihen, että emme julkaise työssämme haastateltaviemme nimiä. Tämän asian mainitsimme myös jokaisen haastattelun alussa.

Tutkimusetiikkaa pohdittaessa on hyvä nostaa esiin tiettyjä tutkimusetiikkaa koskevia teemoja. Eettisiä näkökulmia pohdittaessa tärkeitä teemoja ovat tutkittavien kohtelu, aineiston hankintaan liittyvät menetelmät, tutkittavien informointi sekä tutkittavien tunnistettavuus. Yhtenä tärkeänä osana suhteessa koko tutkimuksen luotettavuuteen on internetin käyttö tutkimusta tehdessä. (Kuula 2011.) Nauhoitimme haastattelut ja litteroimme ne myöhemmin tekstimuotoon, jotta pystyimme myöhemmin varmistamaan tarkasti haastateltavien sanomisia. Tämä lisää merkittävästi tutkimuksen luotettavuutta ja olemme pystyneet tarkasti tallentamaan haastateltujen kertomukset. Olemme käyttäneet internetiä aineiston keräämisessä, mutta olemme pyrkineet etsimään internetistä ainoastaan esimerkiksi valmiita tutkimuksia tai pro gradu -tutkielmia.

5 Tutkimuksen tulokset

Olemme rakentaneet haastattelurunkomme kolmen isomman teeman ympärille. Nämä teemat ovat: 1) Haastateltavien työnkuva Hämeenlinnan vankilassa, 2) Valvottu koevapaus ja vankien valinta sekä 3) Toiminnan kehittäminen. Näiden kolmen teeman alle sisällytimme tarkentavia kysymyksiä, jotka veivät haastattelua eteenpäin.

Työnkuva -teeman alla kysyimme haastateltavilta seuraavat kysymykset: Mitä teet vankilassa työkseksi ja mitä kuuluu työnkuvaasi? Oletko ollut Hämeenlinnan vankilassa mukana valvotun koevapauden valmistelun prosessissa jossain vaiheessa? Mikä on ollut roolisi edellä mainitussa prosessissa?

Valvottu koevapaus ja vankien valinta -teeman alla esitimme seuraavat kysymykset: Millä perusteella Hämeenlinnan vankilassa vangit valitaan edellä mainittuun prosessiin? Millaisen vangin kohdalla mielestäsi tulisi aloittaa valvotun koevapauden valmistelu?

Toiminnan kehittäminen -teemaan liittyen kysyimme: 1.1.2014 astuu voimaan laki valvotusta koevapaudesta. Miten koet muutoksen? Mitä kehitysehdotuksia sinulla on valvotun koevapauden prosessiin liittyen? Pitäisikö jokaisen Hämeenlinnan vankilaan saapuvan vangin edellytykset valvottuun koevapauteen tarkistaa? Tämä viimeinen kysymys on suora ehdotus Hämeenlinnan vankilassa johtajana toimineelta Samuli Laulumaalta, jolta anoimme lupaa haastatella Hämeenlinnan vankilan työntekijöitä opinnäytetyötämme varten. Hän oli hyvin kiinnostunut aiheestamme ja ehdotti itse tätä kysymystä yhdeksi kysymykseksi.

Edellä mainituilla teemoilla rajasimme haastattelun koskemaan ainoastaan valvotun koevapauden valmistelua Hämeenlinnan vankilassa. Haastattelutilaisuudet olivat vapaamuotoisia ja sisälsivät välillä hyvinkin vapaamuotoista keskustelua, mutta haastattelijoina meidän tehtävämme oli jossain vaiheessa nostaa käsiteltävä teema jälleen esiin ja tarvittaessa tarkentavilla kysymyksillä ja aiheeseen liittyvillä faktoilla tuoda haastattelutilanteeseen mukaan oma analyysiprosessimme. Tätä asiantuntijahaastattelussa tapahtuvaa haastateltavan ja haastatelijan yhteispeliä Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen kuvaavat termillä ”faktojen yhdessä tuottaminen” (Ruusuvuori ym. 2010: 390).

5.1 Haastateltujen työntekijöiden toimenkuva vankilassa

Kuten edellä on mainittu, haastattelimme yhteensä kuusi työntekijää. Heistä viisi on rangaistusajan suunnitelmien parissa työskentelevää rikosseuraamusesimiestä ja yksi on erityistyöntekijä. Erityistyöntekijät työskentelevät kuntoutustehtävissä ja heidän tehtävänä on tukea vankia rikoksettomaan elämään. Käytännössä tämä siis tarkoittaa ohjelma- ja päihdetyötä tai muuta sosiaalista kuntoutusta. Haastateltu erityistyöntekijä mainitsikin tekevänsä nimenomaan päihdetyötä ja ohjelmatoimintaan liittyviä tehtäviä. Vaikka rangaistusajan suunnitelmassa on usein mainintoja erityistyöntekijöiden tapaamisista ja tarpeesta käsitellä asioita erityistyöntekijöiden kanssa, ei haastateltu mielestään suoranaisesti osallistu rangaistusajan suunnitelmien päivittämiseen ja eteenpäin viemiseen, kuten rikosseuraamusesimiehet.

Haastatellut rikosseuraamusesimiehet sen sijaan huolehtivat omien osastojensa vankien rangaistusajan suunnitelmien toteuttamisesta ja päivittämisestä. Lähtökohtaisesti jokainen haastateltava aloitti mainitsemalla olevansa päivätöitä tekevä rikosseuraamusesimies ja mikä tai mitkä asunto-osastot ovat hänen vastuullaan. Haastatellut rikosseuraamusesimiehet mainitsivat työnkuvassaan tehtävikseen vankien osastoille asuttamista ja siirtämistä, työhön ja toi-

mintaan sijoittamista sekä laitossijoittelua eli muita vankilan päivittäisiin arkirutiineihin liittyviä tehtäviä.

Opinnäytetyömme kannalta mielenkiintoinen seikka oli, että vain yksi haastateltu rikosseuraamusesimies erikseen mainitsi valvottujen koevapauksien valmistelun tai toteutuksen kuuluvan osaksi työnkuvaansa. Asia kuitenkin tuli esille seuraavan kysymyksen kohdalla, kun kysyimme onko haastateltu ollut mukana valvottujen koevapauksien valmistelun prosessissa.

Emme tuo opinnäytetyössä esiin haastateltavien nimiä, käytämme heistä nimityksiä H1, H2, H3, H4, H5 ja H6.

5.2 Haastateltujen työntekijöiden rooli valvotun koevapauden valmistelussa

Kysyttäessä haastateltavien roolista koevapauden valmistelussa neljä rikosseuraamusesimiestä ja erityisohjaaja kertoivat olleensa mukana koevapauden valmistelun prosessissa. Vain yksi rikosseuraamusesimies vastasi, ettei ole ollut suoraan valmistelemaan koevapautta, mutta on kuitenkin seurannut valmisteluprosessia sivusta ja ensimmäinen valmistelu on alkamassa.

Prosessiin osallistuneet esimiehet kuvailivat rooliaan lähes kaiken kattavaksi ja melkein kaikki vieläpä käyttivät sanontaa: vienyt valvotun koevapauden valmistelun ”alusta loppuun” eli käytännössä hoitanut koko valmisteluprosessin.

”Olen ollut mukana muutamassa koevapaudessa alusta loppuun”. H1

”Olen osallistunut koevapauksien valmisteluun ja vienyt asian alusta loppuun”.
H3

”Sanotaan neljä kappaletta valmistellut alusta loppuun”. H4

Tämä prosessi on käsittänyt vangin ohjeistamista ja luvan pyytämistä arviointikeskukselta, yhteyden pitämistä vangin toimintapaikkaan, asuntoasioiden hoitamista ja tarkistamista sekä muita mahdollisia asiaan liittyviä järjestelyjä. Lisäksi osana koevapauden läpivientiä koettiin myös itse koevapauden aikaiset valvontasoitot.

”Tällä hetkellä roolini liittyy valvottujen koevapauksien valvontaan, esimerkiksi valvontasoittoihin”. H1

”Sanotaan neljä kappaletta valmistellut alusta loppuun, sosiaaliohjaaja ollut osassa apuna”. H4

Huomattavaa rikosseuraamusesimiesten vastauksissa on, että vaikka he mainitsivat erityistyöntekijöiden olleen apuna ja mukana koevapauden valmisteluprosessissa, niin silti kaikki kokivat hoitaneensa valmisteluprosessin ja tämän olleen selkeästi heidän vastuulla.

Tätä tukee osaltaan myös erityistyöntekijän vastaus, jossa hän kyllä mainitsee olleensa mukana valmisteluprosessissa, mutta ei hoitaneensa sitä kokonaisvaltaisesti. Hänen roolinsa on ollut selkeästi yksilöidympi eli omaan erityisalaan liittyvä. Yhtenä esimerkkinä hän mainitsi vangista riippuen esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen ulkopuolisen päihdekuntoutuspaikkojen tai tukikontaktien hankkimisessa avustamisen.

”...eli jos vanki tarvitsee sinne jonkinlaista päihdekuntoutuspaikkaa tai kontaktia. Riippuu vähän vangista”. H5

5.3 Vankien valikoituminen valvotun koevapauden valmisteluun

Vastausten perusteella valvotun koevapauden valmistelun aloite voi tulla sekä vangilta että henkilökunnalta. Vanki voi ottaa yhteyttä rikosseuraamusesimiehiin tai rikosseuraamusesimies voi ottaa yhteyttä vankiin. Sitä, kumpia on ollut enemmän, eivät haastatellut yksilöineet. Yksi rikosseuraamusesimies ilmoitti suoraan haastattelevansa kaikki vankinsa lävitse ja samalla kartoittavansa soveltuvuutta ja mahdollisuuksia valvottuun koevapauteen.

”Sekä itse valikoin että vangit itse ottavat yhteyttä”. H3

Se, kuka lopulta valikoituu valvotun koevapauden valmisteluprosessiin, riippuu monesta tekijästä. Ensinnäkin kaikki vastaajat, sekä rikosseuraamusesimiehet että erityistyöntekijä, pitivät ehdottomana että lain ja asetusten määrittelemien edellytysten täytyy täytyä. Tärkeimpinä elementteinä edellytyksistä sekä rikosseuraamusesimiehet että erityistyöntekijä mainitsivat päihdeettömyyden ja asunnon.

”...ja tietenkin sitten asunto hankittuna.” H4

”Ja päihdepuolen, oli sitten a-klinikka tai muu, niin pitää olla kunnossa”. H5

”Uskoa siihen, että vanki pysyy päihdeettömänä.” H4

Lisäksi yksi rikosseuraamusesimies mainitsi vielä, että uuden lain mukaan tulee tulevaisuudessa kaikkien valmiudet tarkastaa. Ja vaikka tämä lisääkin työmäärää, on tämä tehtävä.

Etenkin rikosseuraamisesimiehet ottivat kantaa myös tuomion pituuden merkitykseen valmisteluprosessissa. Tämä liittyy nimenomaan soveltuvuuden selvittämiseen.

”Toki lyhyt- ja pitkätuomioiset jäävät sinällään tässä vaiheessa pois Vkv prosessin mahdollisuudesta, mutta kuitenkin.” H2

”Vankilaan voi olla saapunut vanki, jolla on takana esim. ankara putki päihettä.” H1

Edellä oleva lause kuvaa juuri sitä syytä, jonka muutama esimies mainitsi, että ihan tuomion alkuvaiheessa ei valvotun koevapauden mahdollisuutta kannata välttämättä harkita. Lyhyillä tuomioilla ei siis käytännössä ehditä valmistella koevapautta ja myös tätä kautta tuomion pituus vaikuttaa automaattisesti valvottuun koevapauteen sijoittamiseen. Tuomion alun odotusaikaa perusteltiin ennen kaikkea soveltuvuudella ja mainittiin nimenomaan vangin tuntemus tärkeäksi työkaluksi, kun soveltuvuutta koevapauteen arvioidaan.

”Vankituntemuksella on tärkeä rooli. Vartijat ja valvontahenkilöstö saavat joka päivä kuvaa vangista, siitä miten tämä vankilassa asioitaan hoitaa.” H1

”Vangintuntemus on toki tärkeä osa esimerkiksi Rse:n työn kannalta.” H2

”Uskoa siihen, että vanki pysyy päihteettömänä ja noudattaa niitä sääntöjä”.
H4

Vankituntemus ja soveltuvuus nivoutuivat haastateltujen mielestä nimenomaan siihen, miten vanki osaa asiansa hoitaa ja pystyy toimimaan itsenäisesti valvotussa koevapaudessa. Vangilta edellytetään omatoimisuutta koevapauden järjestämisessä ja tätä voidaan myös pitää eräänlaisena mittarina, kun punnitaan vangin soveltuvuutta.

”Mun mielestä sinne valitaan semmoset vangit, jotka kykenevät omatoimisuuteen siviilissä ja on halukkaita ja vankilassa hoitanut asiat sillai että kykenee lähtemään sinne”. H5

”Vankeja valikoituu joko ns. valmiina pakettina, että vangilla on jo valmiiksi asunto ja työpaikka, mutta kuntoutukseen menijöitäkin löytyy.” H1

Oleellisena seikkana valmisteluprosessin käynnistämisessä, oli kyse sitten vangin tai henkilökunnan taholta tehdystä aloitteesta, oli koevapaudessa tehtävän toiminnan järkevyyys. Kaikki haastateltavat korostivat jossain muodossa, että valmisteluprosessiin pitäisi valita sellaisia,

joita koevapaudessa tehtävä toiminta jollain tavalla hyödyttäisi. Mitään toimintamallia ei tiukasti yksilöity ulos, mutta korostettiin toiminnan järkevyyttä koevapauden tarkoitus huomioon ottaen.

”Koevapaudessa pitää olla järkevää toimintaa”. H4

”...lähdän itse valmistelemaan sellaisia, joilla olisi realistisia sisältöjä siihen koevapauteen. Toiminnalla pitäis olla jokin tarkoitus ja liittyä vapautumisen jälkeiseen aikaan ja jopa jatkaa vapautumisen jälkeen.”. H6

Osittain toiminnan järkevyyden vaatimus saa aikaan myös kritiikkiä valintaprosessia kohtaan. Osa haastatelluista koki, että vankiloille asetetut tulostavoitteet osittain määräävät valintaa ja toisaalta myös myönnettiin, että se ei kuitenkaan saisi olla ainoa syy. Valintaprosessista kysyttäessä osa rikosseuraamusesimiehistä sanoi osan valituista olleen sellaisia, joilla oli jo valmiina asunto ja työpaikka.

”Itse en lähde erottelemaan sitä onko Vkv varsinaisesti niitä varten, keillä on jo valmiina asunto ja työpaikka, vai sellaiselle vangille, kenen kohdalla kartoitetaan kuntouttavaa toimintaa kuntoutuslaitoksessa”. H2

”Vaikka koevapauksia on vielä verrattain vähän, niin tulisi silti panostaa enemmän niihin harvoihin kuin haarukoida suurta määrää vankeja ihan vaikka siksi ”koska niin täytyy tehdä”. H1

5.4 Toiminnan kehittäminen valvotun koevapauden valmistelun näkökulmasta

Toiminnan kehittäminen -teeman alla nostimme ensin esiin 1.1.2014 voimaan astuvan lain. Juuri haastattelujen alla Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa oli järjestetty koulutus, jossa aiheena oli tuleva uusi laki. Haastateltavista kaksi nosti esiin tämän koulutuksen. Heistä toinen oli ollut itse koulutuksessa mukana. Uusi laki ja sen tuomat mahdolliset muutokset ja uudistukset herättivät haastateltavissa monenlaisia mielipiteitä. Kuitenkin ainoastaan yksi haastateltava oli vastauksessaan ehdottoman positiivisella kannalla voimaan astuvan lain näkökulmasta.

”Uusi laki on hyvä pelinavaus, toivon että alku koko arviointikeskuksen romuttamiselle. En ymmärrä, että jos koevapauden päätösvalta siirtyy laitoksen johtajalle, niin miksei avolaitospäätöksiä voi myös tehdä johtaja. Outoa, että asiantuntijaorganisaatio vähentää ja siirtää töitään laitoksille.” H6

”Uusi laki antaa siis meille ” yksinkertaisemman tien” nopeuttaa ja selkeyttää, ja antaa paremman mahdollisuuden tehdä suunnitelmallista työtä vangin kanssa ja jopa sitoutua paremmin vangin kanssa ilman että arviointikeskus toppaa työtä. Aina ei saada edes välttämättä tietää syytä, miksi jotakuta ei saa koevapauteen päästä.” H6

”Toivon, että uusi laki on alkusysäys muillekin muutoksille.” H6

Myös toinen haastateltava näki hyväksi uuden lain tuoman muutoksen, jossa vankilan johtaja päättää vangin päästämisestä valvottuun koevapauteen.

”Koen sen hyväksi että oman talon johtaja pystyy päättämään kuka sinne lähtee, tieto kulkee paremmin oman talon sisällä.” H5

Uuden lain voimaan astuminen herätti neljän haastateltavan kohdalla selkeästi huolta laitoksille kasaantuvista tehtävistä sekä selkeämmän sääntelyn ja ohjeistuksen puuttumisesta.

”Olin mukana koulutuksessa, jossa aiheena oli laki valvotusta koevapaudesta. Erityisesti ja huolestuttavana jäi mieleen tehtävien lisääntyminen vankiloiden näkökulmasta. Uudessa laissa ei puhuta varsinaisesti tukipartioista, vaan vankilan järjestämästä valvojasta ja apuvalvojasta. Tämä aiheuttaa ongelmia, kun resurssit ovat muutenkin rajalliset ja heikkenemään päin.” H1

”Uusi laki lisää melko varmasti hakemuksia vankien taholta. Tällöin sujuvampi ja selkeämpi työnjako olisi Hämeenlinnan vankilassa paikallaan. Laitokset tulevat tarvitsemaan tarkempaa ohjeistusta, mitä uusi laki käytännössä tuo tullessaan.” H2

”Vanki voi anoa valvottua koevapautta, tämä lisää työmäärää vankiloissa kun hakemuksia alkaa tulla. Ja päälle vielä mahdollisuus hakea muutosta aluejohtajalta.” H3

”Hämeenlinnan vankilan toimintatavat, ja etenkin tämä Vkv:n prosessi on täällä vielä hyvin levällään.” H2

”Selkeä toimintamalli ja prosessinkuvaus Häv:stä puuttuu”. H1

Yksi haastateltavista näki uuden lain tuomia mahdollisuuksia, mutta nosti myös esiin tarkemman sääntelyn puuttumisen sekä byrokratian lisääntymisen laitoksissa.

”Valmisteluvaihe muuttuu jouhevammaksi ja se helpottuu, mutta muuten muutos tuo hankaluuksia, lukujärjestyksiä sun muita. Eli ehkä se kuitenkin lisää byrokratiaa. Vankia pitää seurata enemmän, kun tulee lukujärjestysmäisempi eli mennään lähemmäs valvontarangaistusta. Ehkä niitä voisi sitten verrata, että jos valvontarangaistus on niinku etuoven-malli, niin valvottu koevapaus on niinku takaoven-malli.” H4

Yksi haastateltava nosti esiin laissa mainittuja pykäläiä, joiden pohjalta työtä vankilassa on vaikeaa tehdä ilman tarkempaa ohjeistusta. Uudessa laissa kun käytetään paljon tulkinnan varaa jättäviä sanontoja, joista hän luetteli sellaisia kuten:

- voidaan pitää todennäköisenä
- arvioitava sitoutumista
- työhön, toimintaan, kuntoutukseen, koulutukseen tai muuhun vastaavaan toimintakykyä ja sosiaalisia valmiuksia edistävään toimintaan
- luonteeltaan luotettavasti valvottava paikka
- Rikosseuraamuslaitoksen pidettävä riittävästi yhteyttä toimipaikkaan ja asuntoon
- edellytysten selvittäminen tehtävä hyvissä ajoin
- arvioitava mahdollisuuksia menestyä
- lupa olla noudattamatta lupaehtoja hyväksyttävästä syystä, yllättävästä ja ennalta arvaamattomasta syystä
- haettava hyvissä ajoin
- kun arvioidaan seuraamusta rikkomukselle, pitää osata arvioida oliko teko tahallinen ja törkeä

”Uudessa laissa ohjeet ovat ympäripyöreitä”. H3

”Tarkoittaako tämä peruutusta vai varoitusta? Mikä on tahallinen ja törkeä?”
H3

”Ohjeiden ja lakien tulisi olla selkeämpiä ja rajatumpia. Siinä sitten pieni virkamies yrittää arvioida pykäläiä.” H3

Vuoden 2014 alussa voimaan astuva laki herätti runsasta keskustelua haastatteluiden aikana, mutta itse haastattelutilanteessa yritimme siirtyä napakasti kysymään haastateltavilta, millaisia kehitysehdotuksia heillä olisi valvotun koevapauden prosessiin liittyen Hämeenlinnan vankilassa. Joidenkin haastateltavien kohdalla varsinaiset kehitysehdotukset jäivät ohuiksi. He

saattoivat ainoastaan todeta että selkeä toimintamalli puuttuu ja pelisäännöt valvotun koevapauden valmistelua ajatellen tulisi saada selvemmiksi.

”Tehtävät ja prosessi pitäisi uuden lain astuessa voimaan käydä läpi ja tehdä selvät sävelet, kenelle mikäkin asia kuuluu.” H1

”Selkeämmät ohjeet ja sitten vielä vangille selkeämmät ohjeet, mitä heiltä vaaditaan ja odotetaan. Heti osastolla pitäisi olla tiedossa, mitä asioita pitää olla hoidossa ennen kuin pystytään edes lähtemään valmistelemaan.” H5

Haastattelun edetessä ja kehitysehdotuksista puhuttaessa annoimme toki haastateltavien kertoa myös heidän yleisiä käsityksiään valvotusta koevapaudesta ja mitä ajatuksia se heissä herättää.

”Mutta muuten sitä pitäis mun mielestä kehittää ehkä enemmän nimensä mukaisesti, että se on nimenomaan valvottu koevapaus, eikä tällöinen hyväosaisten vankien ennenaikaista vapauttamista. Asiaa seuranneena, liian hyväosaisten vangit pääsee koevapauteen. Mitä koevapautta se on jollain talousrikillisellä, jolla on asunto ja työpaikka valmiina. Ei se ole koevapautta vaan ennenaikaista vapauttamista. Ennemmin pitkään lusingeja, joiden kynnys siviiliin on korkeampi. Tällöin harjoitellaan vapautumista.” H4

”Koevapauden pituutta voisi harkita. Se voisi olla vaikka suhteutettuna tuomion pituuteen. Lyhytaikaisella lyhyempi ja pidempiaikaisella pidempi, enemmänkin kuin se puoli vuotta. Ei voi olla niin, että jos on 8 kk kakkua, niin koevapaus on 6 kk. Kuka on määritellyt sen, että se on 6 kk?” H4

Tässä vaiheessa haastattelua auttoi se, että nostimme itse esiin joitain aikaisemmissa haastatteluissa esiin tulleita asioita, jolloin kyseessä oleva haastateltava lähti esittämään paremmin omaa mielipidettään asiasta. Keskeiseksi asiaksi nousi toiminnan selkeyttäminen työnkuvien osalta. Kaksi haastateltavaa toi selkeästi esiin, että rikosseuraamusesimiesten roolin koevapauden valmistelussa tulisi olla keskeinen. Lisäksi yksi haastateltava korosti yhteistyön merkitystä ja esille nousi myös yksinkertainen lomakkeiden päivitys ja yleinen tiedonkulku asian tiimoilta.

”Osastojen esimiehillä pitäisi olla hyvä tuntemus vangeista, heidän roolinsa on keskeinen.” H1

”Valvotun koevapauden koordinointi ja vastuu tulisi olla jonkun Rikosseuraamusesimiehen harteilla. Olisi yksi ihminen, yhdyshenkilö, joka pitäisi aktiivisesti yhteyttä esimerkiksi kuntien työ- ja toimintapaikkoihin ja olisi aktiivinen. Erityistyöntekijät ja muut tekisivät tietysti omaa työtään ja antaisivat tietoa sitten tälle vastaavalle esimiehelle. Osastojen esimiesten olisi haarukoitava paremmin oman osastonsa vankeja.” H3

”Nykyinen lomakkeisto on aika kankea ja ohjeistus hajanainen, pitäisi olla yksinkertaisempi ja selkeämpi valmistelukaavake. Sellaista kaipaisin, voi olla että sellainen on tulossakin.” H4

”Yhteistyötä ei voi olla koskaan liikaa. Työn päällekkäisyyksiä on karsittava ja työnjaot on saatava selkeämmiksi. Hyvä, että nyt on sellainen tiedosto, mistä nähdään, kuka on valmisteilla, menossa, aiotaan aloittaa valmistelu ja niin edelleen.” H5

Yksi haastateltava nosti esiin tiedoston, jollainen oli tehty haastattelujemme aikana Hämeenlinnan vankilan tietokoneiden yhteiselle J-asemalle. Tämä kansio on yksinkertainen. Jos esimerkiksi rikosseuraamusesimies on vangin tavattuun päättänyt aloittamaan valvotun koevapauden suunnittelemisen, esimies tekee tästä merkinnän kansioon. Näin muut vangin kanssa mahdollisesti asioivat voivat nähdä, että kyseisen vangin kanssa on aloitettu keskustelu koskien valvottua koevapautta. Tämän kansion olemassaolo selvisi meille vasta yhtä haastattelua tehdessämme. Aikaisemmin sen olemassaolo ei ollut meillä tiedossa, eivätkä aikaisemmat haastateltavatkaan siitä maininneet.

Viimeinen kysymys, jossa kysyimme pitäisikö jokaisen Hämeenlinnan vankilaan saapuvan vangin edellytykset valvottuun koevapauteen tarkistaa, olisi ollut sellaisenaan hieman irrallinen, joten jatkoimme sitä kysymällä: ”Jos pitäisi, kenen tehtävä se mielestäsi olisi?” Tällä tarkennuksella saimme paremmin analysoitua vastauksia ja rakennettua kuvaa siitä, mitä kenenkin työntekijän vastuulle tulisi kuulua. Tässä muodossa kysymys herätti runsaasti keskustelua ja haastateltavat joutuivat vastatessaan miettimään koko prosessia, eivätkä vain yksinkertaisesti mielipidettä siitä, pitäisikö edellytykset koevapauteen tarkistaa vai ei.

”Täällä pitäisi olla malli, jossa osastojen esimiehet haastattelisivat vangit jossain vaiheessa. Ei välttämättä heti heidän saapuessaan vankilaan, mutta melko varhaisessa vaiheessa kuitenkin.” H2

”Kuten sanottua, tulevaisuudessa kaikkien edellytykset tullaan tarkistamaan, laki sanoo niin. Ehkä se voisi olla keskitetysti joku.” H3

”Ei pitäisi. Mutta jos pitäisi, sitten se pitäisi olla virkamies, joka on keskittynyt koevapauksiin. Lähtökohtaisesti kuitenkin Rikosseuraamusesimies antaa vihjeitä siitä, kuka olisi sopiva. En koe, että olisi järkevää käydä kaikkia läpi ja tarkistaa edellytykset. En kokisi sitä ylivoimaisena, mutta hieman hassuna.” H4

”Ei varmaan pystytäkään tarkistamaan ihan kaikilta. Voidaanko sellaista edellyttää? Vaikea sanoa, miten sitä pystyttäisiin tarkistamaan ja kuka se olisi. Mun mielestä sillä osaston esimiehellä on tieto ja tietämys, se tuntee vangit ja osaa sanoa kuka soveltuisi parhaiten. Erityistyöntekijöiden kuten päihdeohjaajien tapoamisten kautta sitten tulee lisätietoa siitä vangista.” H5

”Arviointikeskus edelleen kirjaa mahdollisuuden koevapauteen, että jos se on siellä niin pitää tehdä. Osaston esimies tarkistaa, jos näin on määrätty. Riippuu varmaan talosta. Mutta ei sitä kyllä yksi ihminen voi tehdä, kyllä siinä tarvii muitakin olla. Ehkä siinä voi tulla sellanen sokeus. Kyllä siinä pitää olla muitakin ja arvioida niitä valintoja. Helposti yksi ihminen jumittuu omiin mielipiteisiinsä. Tiimityötä, yhden vastuulla mutta tekisi yhteistyötä osastojen esimiesten kanssa.” H6

”Tietynlaista rohkeutta tässä asiassa kaivattaisiin. Tällä rohkeudella tarkoitan nimenomaan kerroksen esimiesten rohkeutta tarttua näihin asioihin.” H4

5.5 Esimerkitapaukset

Haastatteluiden jälkeen kysyimme vielä tarkentavia kysymyksiä sähköpostin välityksellä kahdelta haastatteluun osallistuneelta rikosseuraamusesimiehellä. Pyysimme heitä kuvaamaan jonkun esimerkitapauksen, jossa heidän roolinsa valvotun koevapauden valmistelussa on ollut keskeinen. Kuvaamme kolme hieman erilaista esimerkitapausta mutta mielestämme ne kuvaavat hyvin valvotun koevapauden valmistelun prosessia Hämeenlinnan vankilassa ja tuovat lukijalle selkeämmän kuvan, mistä on kysymys. Seuraavat ovat suoria lainauksia saamistamme sähköposteista. Vankien nimet ja muut tarkemmat tiedot olemme tekstistä poistaneet. Esimerkkien jälkeen tuomme esiin haastattelumme johtopäätöksiä.

Esimerkitapaus 1, haastateltava H3:

”Vanki 1, 1962 syntynyt mieshenkilö. Hän oli asunnoton, työkyvytön ja hänellä oli vakava alkoholiongelma. Prosessi lähti asunnon hankkimisen tarpeesta. Kaupungissa X oli tuolloin Oma ovi-projekti, joka tarjosi asuntoja pitkäaikai-

sasunnottomuudesta kärsiville paikkakuntalaisille. Vanki 1 oli juuri tällainen tapaus. Kyseessä oli asuntola, jossa jokaisella oli kuitenkin oma asunto. Heillä oli sopimus vuokra-asuntoja hallinnoivan firman kanssa, että jos pystyy asumaan heillä ja hoitamaan asiansa, niin on mahdollista saada kaupungin vuokra-asunto. Tätä kautta 1:lle saatiin asunto. Toiminta järjestyi projektin kautta heidän viikko-ohjelmansa puitteissa. 1 osallistui siis viikko-ohjelman mukaiseen toimintaan ja se riitti toimintavelvoitteeksi työkyvyttömälle henkilölle.”

Esimerkkitapaus 2, haastateltava H3:

”Vanki 2, 1961 syntynyt naisvanki, joka suoritti pitkää tuomiota täällä Hämeenlinnan vankilassa väkivaltarikoksista. Rankka päihdetausta hänelläkin. Hän toivoi itse, että voisi vapautua valvotusti koevapauden kautta, ettei siirtyminen siviiliin olisi liian suuri muutos. Hän siis nimenomaan toivoi valvontaa eikä pelkästään sitä, että pääsisi aiemmin pois vankilasta. Hänelle järjestyi vapaaehtoistyötä hänen tätinsä kautta ja asunto aluksi siskon luota ja myöhemmin oma asunto. Toimintavelvoite oli vapaaehtoistyön lisäksi päihdekuntoutusta ja tapamisia ehdonalaisvalvojan kanssa. ”

Esimerkkitapaus 3, haastateltava H2:

Vanki 3, 1984 syntynyt mieshenkilö. ”Valvotun koevapauden valmistelu lähti käyntiin siitä, että otin vangin puheille, koska oli oman osastoni vanki, kysyäkseni, mitä ajatteli puuhata vankilatuomion aikana eli lähinnä päivitin rangaistusajan suunnitelmaa. Tuossa tilanteessa tuli mieleeni, että vanki 3:ssa voisi olla potentiaalia valvottuun koevapauteen. Tunne siitä, että valvottu koevapaus voisi olla 3:lle hyödyllinen tuli siinä keskustellessani hänen taustoistaan ja syistä omaan väkivaltaiseen käytökseen. Syyt löytyivät lapsuudesta, nähdystä ja koetusta väkivallasta. Ajattelin, että jos tuolle saisi jotakin keskustelutukea/terapia-apua, olisi varmasti hyödyllinen asia. 3 kertoi, ettei tarvitse tukea ajattelulleen, sillä on työstänyt asioita omassa päässään ja ymmärtää, mistä väkivaltainen ja kiivas käyttäytyminen johtuu. Minä perustelin tuen tarpeen sillä, että hän tarvitsee avukseen toimintamallin, että pystyy tiukan paikan tullen hillitsemään itsensä. 3 ei sitten kuitenkaan pistänyt hanttiin ja asian valmistelu jatkui.

Vanki 3 kiinnostui valvotusta koevapaudesta rangaistusajan suunnitelman päivityksen yhteydessä. Pyysin häntä toimittamaan minulle asunnon vuokrasopimuksen ja lähdin itse selvittämään kotikunnan tarjontaa koevapauden toiminta-

paikkaa ajatellen. Lähetin nuorten työpajan ohjaajalle s-postia ja kyselin mahdollisuutta ottaa 3 sinne 2kk koevapauden ajaksi. Työpaja oli minulle entuudestaan tuttu, sillä siellä on ollut yksi miesvanki koevapauden aikana työtoiminnassa. Ohjaaja muisti tapauksen. Koevapaus tämän kohdalla sujui muuten hyvin, mutta oli vapauduttuaan hiukan häiriköinyt ohjaajaa, joten ymmärrettävästä syystä ohjaaja ei ihan heti ollut myötämielinen uuden valvotussa koevapaudessa olevan vangin töihin ottamisesta. Käytiin ohjaajan kanssa läpi edellisen vangin taustoja ja syitä häiriköintiin, valittelin tapahtunutta. Kerroin, että 3 on tyypiltään täysin erilainen ja että mielelläni minä häntä tukisin valvotun koevapauden muodossa. Sinnikkyys palkittiin ja sain sovittua haastatteluajan. Kävimme nuorten työpajalla yhdessä Hämeenlinnan vankilan ohjaajan kanssa. Haastattelun jälkeen pajan ohjaaja lupautui ottamaan 3:n valvotun koevapauden ajaksi työtoimintaan. Olin kysynyt kunnasta sekä seurakunnasta myös toimintapaikkaa valvottuun koevapauteen sijoitetulle vangille, mutta kunnasta en koskaan saanut mitään vastausta, seurakunnan ihminen vastasi mutta valitteli, ettei töitä juuri nyt ole.

3:n asunnon tarkastus tehtiin samalla reissulla, kun kävimme pajalla.

Muu toimintavelvoitteen sisältö:

3:lle ei tullut ehdonalaisvalvontaa mutta koska olen tehnyt rakentavaa yhteistyötä Hämeenlinnan yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa (on samaa laitosta kuin Vanajan vankila) ja sellaisten vankien kanssa, joille ei valvontaa tule, päätin kysyä onko 3:lla mahdollisuutta käydä ohjelma ”Viisi keskustelua muutoksesta” jonkun rikosseuraamustyöntekijän kanssa yhdyskuntaseuraamustoimistolla. Vanajan vankilan oli myötämielinen asian johdosta. Rikosseuraamustyöntekijä kävi tapaamassa 3:sta Hämeenlinnan vankilassa ennen valvotun koevapauden alkua ja tuolloin sovittiin muutamia tapaamisaikoja ja alustavasti keskusteltiin mitä ”Viisi keskustelua muutoksesta” pitää sisällään.

Pajan ohjaaja lupautui käymään keskusteluja 3:n kanssa työtoiminnan ohessa lähinnä päihteettömyyden tukemiseksi.

3 on velvollinen varaamaan kotikunnan velkaneuvonnasta ajan velkojen selvittelyn käynnistymiseksi.

Arviointikeskuksen luvan valvotun koevapauden valmistelun käynnistämiseksi kysyin sen jälkeen, kun olin rangaistusajan suunnitelman päivytyksessä kysynyt

3:n kiinnostuksen asiaan. Arviointikeskuksen kanta oli valvotun koevapauden mitasta, että 1kk mutta vanhasta kokemuksesta tiedän, että pidempi valvottu koevapaus toimii paremmin. Kysyin asiaa uudestaan, kun selvisi, että yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijä käy viisi keskustelua muutoksesta valvotun koevapauden aikana ja vastaus oli, että 2 kk on ok.

Viranomais selvityksen pyysin valmistelun alkuvaiheessa. Tuli tieto, ettei 3:lla ole uusia juttuja tutkinnassa mutta että on jokseenkin viranomaisvastainen. Keskustelin paikallisen poliisilaitoksen poliisin kanssa vielä asiasta. Oli samalla kannalla kuin edellä mainittu tietolähde mutta piti hyvänä sitä, että muita juttuja ei nyt ole ja tämänkertainen tuomio on lyhyt.

Yhteenvetona voisin todeta, että valmisteluprosessiin vaikutti pitkälti se ammattitaito, mikä minulle on kertynyt aikaisemmassa työpaikassani valvottuja koevapauksia valmistellessani. Näkemys siitä, kenelle ja minkä mittaisena valvottu koevapaus on hyödyllinen, mitä tukea tarvitsee, että pärjää valvotussa koevapaudessa. Myös ihmistuntemus ja intuitio siitä, mitä vanki tarvitsee, vaikka ei sitä itse huomaakaan, vaikuttavat valmistelun etenemiseen”.

6 Johtopäätökset

Kuten edellä käy ilmi, vain yksi rikosseuraamusesimies kertoi suoraan työnkuvasta kysyttäessä tehtäväkseen koevapauksien valmistelun. Tähän voi toki olla monta syytä. Voidaan esimerkiksi olettaa, että koska rangaistusajan suunnitelmista vastaavien rikosseuraamusesimiesten tehtäviin kuuluu oman osastonsa sijoitteluasiat, joiden alle valvottu koevapaudetkin kuuluvat, niin siksi ei koeta olennaiseksi mainita koevapauksia erikseen. Tämä oletus tulee vielä enemmän kasvamaan tulevaisuudessa, kun koevapauksien sijoittelut siirtyivät 1.1.2014 uuden lain myötä arviointikeskuksilta kokonaan vankiloiden alaisuuteen ja täten valmisteluprosessi on vankilan sisäinen sijoitteluasia.

Toinen mahdollisuus on valvottujen koevapauksien määrä. Kuten aiemmin esittelimme tavoite- ja toteumamääriä (ks. luku 3.3.), on valvottuja koevapauksia verrattain vähän ja kehitys ollut hidasta. Lisäksi kyseessä on laitossijoittelun kannalta uusi asia, verrattuna esimerkiksi perinteisempiin tehtäviin, kuten työhönsijoitteluun ja asuttamiseen, joita on vankiloissa harastettu ainakin kaikkien haastatettujen uran ajan. Kenties valvottujen koevapauksien valmistelu ei siis ole vielä ehtinyt kehittyä tai juurtua kiinteäksi osaksi rikosseuraamusesimiesten tehtäviä, joten se koetaan yksittäisenä ja erillisenä tehtävänä, joka ei kuitenkaan varsinaisesti kuulu omaan tehtäväkuvaan tai vastualueeseen.

Lähtökohtaisesti jokainen haastateltu rikosseuraamusesimies aloitti mainitsemalla olevansa päivätöitä tekevä rikosseuraamusesimies ja mikä tai mitkä asunto-osastot ovat hänen vastuullaan. He siis selkeästi kokivat vastuualueikseen nimenomaan tietyt osastot ja profiloituvansa osastojen esimiehiksi, jollaista termiä saattaa kuulla käytettävän muutenkin rangaistusajan suunnitelmista vastaavista esimiehistä. Tehtävien jako on siis Hämeenlinnan vankilassa toteutettu nimenomaan osastoittain, eikä esimerkiksi tehtävien kuten sijoittelun, työtoiminnan, vankilajien, turvallisuustoiminnan tai vaikkapa koevapauksien perusteella. Tämän kaltaiset tehtävät on vain jaettu esimiesten kesken osana työnkuvaa.

Haastattelujen perusteella valvottujen koevapauksien valmistelu on kuitenkin tuttu työtehtävä. Kuudesta haastatellusta vain kaksi ei ollut valmistellut koevapautta itse alusta loppuun ja heistäkin toisen eli erityistyöntekijän työtehtäviin ei varsinaisesti kuulu valvottujen koevapauksien valmisteluprosessi, vaikkakaan laki ei sitä varsinaisesti kiellä. Tosin tämä kierretään epäsuorasti siten, että koevapaudet osana rangaistusajan suunnitelmaa kuuluvat kuitenkin rikosseuraamusesimiehen tehtäviin. Tätä tietoa ja toimintatapaa tukee kappaleen kolme alla esitellyt menettelyohje, laki ja kokemukset koevapauksista sekä Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuusstrategia, jota esittelimme Hämeenlinnan vankilan toimintaympäristöä kuvaavassa luvussa 4.1. Näissä kaikissa esitellään valvotut koevapaudet rikosseuraamusesimiesten tehtäviksi ja erityistyöntekijöiden tehtäviksi tuen ja tiedon tarjoaminen oman erikoisalansa asioista.

Tämä koettiin ilmeisesti hyväksi ja selkeäksi työnjaoksi, sillä sen enempää rikosseuraamusesimiehet kuin erityistyöntekijäkään eivät ilmaisseet tarvetta siirtää vastuuta pois rikosseuraamusesimiehiltä tai lisätä sitä erityistyöntekijöille. Tämä käy ilmi kysymyksistä, jotka käsittelevät työnkuvaa sekä viimeisestä kysymyksestä, jossa tiedustelimme, kenelle saapuvien vankien valvottujen koevapauksien edellytysten tarkistaminen kuuluisi. Tähän jokainen vastasi, että yleisesti jollekin rikosseuraamusesimiehelle.

Aloite vankien valikoitumisesta valmisteluprosessiin voi lähteä sekä vangilta itseltään että rikosseuraamusesimieheltä. Haastatellut eivät selkeästi ilmaisseet, kumpia oli ollut enemmän, ja vankitietojärjestelmän käsittelykoodina kyseisissä asioissa on pelkkä valvottu koevapaus sen tarkemmin erittelemättä, onko kyseessä ollut vangin anomus vai laitoksen esitys. Yleensä tämä yksityiskohta näkyy sijoitteluasioissa. Vaikuttaako se sijoittelupäätökseen, oli kyseessä sitten vangin anomus tai henkilökunnan esitys, ei pystytäkään vastausten perusteella siis sanomaan. Toisaalta asialla ei ole kovinkaan suurta merkitystä lopputuloksen kannalta, sillä koevapauden valmistelussa vangilla on aktiivinen rooli ja sitä toteutetaan yhteistyössä henkilökunnan kanssa.

Valikoitumisesta valintaprosessiin selkeästi haravoimalla on kaksi kantaa. Toisaalta luvussa 3.2. esittelemämme uusi laki edellyttää, että tulevaisuudessa jokaisen vangin edellytykset tarkastetaan, ja yksi haastatelluista kertoi tekevänsä jo näin jokaisen osastonsa vangin kohdalla samalla, kun haastattelee heidät muutenkin. Myös muut haastatellut mainitsivat valikoitumisesta olevan tärkeää, että lain pykälä ja niiden asettamia määräyksiä noudatetaan. Lyhyttä tuomiota suorittavat jätettäisiin haastattelujen perusteella kaikesta huolimatta haravoimatta, mutta siihen samainen laki antaa myös luvan. Edellä mainituilla seikoilla, sekä lailla että toimintatavoilla, on selkeä yhteys siihen, mistä Mäkipää (2012) puhuu tutkimuksessaan. Hän mainitsee valmisteluprosessin vaihtelevan vankiloittain nimenomaan siinä, kuinka aktiivisesti henkilökunta ehtii käymään vankeja lävitse. Mäkipään mukaan koevapauksien valmistelu lähteekin useimmiten vangin aloitteesta. Tämän todentamista Hämeenlinnan vankilan vankitietojen ja haastattelujen perusteella on mahdotonta sanoa.

Vankien haravointia ja järjestelmällistä läpikäyntiä puoltavat siis sekä uusi laki, joka edellyttää jokaisen läpikäyntiä, että aiemmat tutkimukset, joissa korostettiin muun muassa henkilökunnan vankituntemuksen tärkeyttä. Haastateltavista vain yksi kertoi suoraan käyvänsä kaikki osastonsa vangit lävitse. Oletettavasti kuitenkin kaikki rikosseuraamusesimiehet tuntevat osastonsa vangit tai ainakin pyrkivät hyvään vankituntemukseen osastollaan, joten eräänlaista vankien läpikäyntiä sekin on. Tuskin rikosseuraamusesimies lähtee kovin aktiivisesti valmistelemaan, tai jos kyseessä on vangin anomuksesta tehty koevapaushakemus, vahvasti ainakaan puoltamaan vankia koevapauteen, jos ei tunne tätä. Siksi kysymys siitä, onko tarvetta käydä kaikki Hämeenlinnan vankilan vangit lävitse, on turha. Kyse on varmaankin enemmän läpikäymisen tasosta.

Toisaalta myös koettiin, että kaikkien vankien läpikäyminen tuntuisi turhalta, vaikkakaan ei ylivoimaiselta. Tässä voisi ottaa kantaa nimenomaan läpikäymisen tasoon. On sitten eri asia, jos asiasta joudutaan tekemään erikseen jokaisen vangin kohdalla lausunto vankitietojärjestelmään ja koetaan heti, ettei kyseisen vangin kohdalla koevapaus tule kysymyksenäkään. Tämä varmastikin tuntuisi monesta turhauttavalta, ylimääräiseltä työltä.

Toki tämäkin joudutaan tekemään tulevaisuudessa joka tapauksessa, mikäli vanki anoo valvottuun koevapauteen. Tällöin rikosseuraamusesimiehen tehtävänä on kirjoittaa lausunto anomukseen, joka on käsiteltävä. Aiemmin mainitsemamme Kohaus-hankkeen loppuraportti (Uusitalo ym. 2012) esittää ihanteelliseksi mallia, jossa vanki on itse luonut ja järjestänyt koevapautensa ja vankilaviranomaisen tehtäväksi jää vain hyväksyä se. Tämä on toki ihanteellinen tilanne sellaisissa tapauksissa, joissa vanki itse anoo, mutta se ei saisi olla valintaprosessin pohja, sillä tällaisissa tapauksissa vaarana on nimenomaan Mäkipäänkin mainitsema mahdollisuus vain hyväosaisten ja taitavien vankien valikoitumisesta koevapauteen. Tällöin herkästi heikompiosaiset, jotka todella tarvitsisivat koevapautta, jäävät sitä ilman. Myös haastatelta-

vat puhuivat samasta asiasta. Toisaalta omatoimisuus nähdään hyvänä mittarina, kun punnitaan soveltuvuutta ja valvottu koevapaus anotaan niin sanotusti valmiina pakettina. Toisaalta taas koetaan, että koevapaus ei saa vain olla hyväosaisten vankien ennen aikaista vapauttamista.

Ratkaisuehdotuksia tähän valikoitumisen ja valinnan haasteeseen toki on, joskaan ei välttämättä aivan yksiselitteisiä. Yksi seikka, jonka useat haastatellut nostivat esiin, oli koevapauksessa toteutettavan toiminnan järjestyminen. Monet puhuivat realistisista sisällöistä ja hyödyllisyydestä, jostain mistä on hyötyä vapautumisen ja tuomion päättymisen jälkeen. Kenties tämä voisi toimia kriteerinä sille, kuka valintaan koevapauden valmistelun prosessiin. Edellytyksenä voisi esimerkiksi olla, että toiminnasta ja hyödyllisyydestä vangin eheytyksen kannalta olisi maininta rangaistusajan suunnitelmassa. Esimerkiksi jos niin sanotusti hyväosaisten ja järjestelmän tunteva talousrikollinen hakee valvottuun koevapauteen ideana mennä töihin ja asua kotona perheen kanssa, voitaisiin arvioida, onko hänen suurin ongelmansa ollut työllistyminen ja kotiasiat? Vai onko ongelma ollut asenteissa ja rikollisessa ajattelutavassa, joita ehdotettu koevapaus tuskin parantaa?

Vaikka yllä esitetty kuulostaa mielestämme hyvältä ja koevapauden olemuksen kannalta erittäin tarkoituksenmukaiselta, on arvioiminen taustateorian pohjalta vaikeaa, sillä aiemmat tutkimukset eivät ole juurikaan ottaneet kantaa koevapauksessa toteutettavan toiminnan laatuun tai hyödyllisyyteen. Tämä on kyllä sikäli ymmärrettävää, sillä koevapaus on uusi asia ja täten koevapauden laadun ja vaikuttavuuden tutkimus ei vielä ole tehokkaasti käynnistynyt.

Johtopäätöksenä voidaan kenties sanoa, että vaikka hyväosaisten vankien liian helppoa valikoitumista valmisteluprosessiin osittain annetuista määrällisistä tulostavoitteista tai muista epätarkoituksenmukaisina koetuista syistä kritisoidaankin, ei sitä myöskään olla täysin pois sulkemassa. Olennaisimpana voidaan pitää, etteivät valmiina pakettina koevapautta anovat vie valmisteluprosessissa paikkaa huonompiosaiselta ja vähemmän puoliaan pitävältä, joka tarvitsisi vankien kuntoutuksen näkökulmasta koevapautta enemmän.

Yksi kehittämistarve, joka haastatteluissa nousi esiin, koski valvotusta koevapauksesta tiedottamista vangeille. Osa tiedottamisesta tulee tietenkin automaattisesti siinä vaiheessa, jos ja kun osaston rikosseuraamusesimies ottaa asian puheeksi sellaisen vangin kanssa, jonka uskoo koevapauksesta olevan hyötyä. Tuntuu myös loogiselta, että ne vangit joille arviointikeskus laittaa rangaistusajan suunnitelmaan maininnan valvotusta koevapauksesta, saivat siitä tiedon rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa.

Tutkimuksessaan Mäkipää kertoo myös tiedottamisen ongelmasta, joten asian esille tuleminen haastattelussa ei ollut yllätys. Mäkipää korostaa nimenomaan myös henkilökunnan roolia tie-

dottamisessa. Toki yleinen tiedottaminen on myös varteenotettava vaihtoehto. Osastojen seinillä on mainoksia muissa vankiloissa ja avolaitoksissa olevista koulutuksista ja työpaikoista, niin miksi ei myös koevapaudesta. Tämä voisi olla ainakin osa ratkaisua, kun pelätään vain järjestelmän hyvin tuntevien vankien anovan koevapauteen. Tietoisuuden lisääminen vankien keskuudessa lisäisi myös tietoutta niiden parissa, jotka eivät normaalisti osaa ottaa asiasta selvää.

Haastattelujen, annettujen lakien ja määräysten sekä koevapauksia käsittelevien aiempien tutkimusten pohjalta voidaankin siis mielestämme arvioida kahta eri vaihtoehtoa vankien valintaprosessin pohjaksi. Ensimmäinen mahdollisuus on, että osastosta vastaava rikosseuraamusesimies käydessään osastonsa vankeja läpi omalla parhaaksi katsomallaan tavalla ja arvioidessaan jonkun olevan mielestään soveltuva, tarkistaa vankitietojärjestelmästä, onko arviointikeskus lisännyt kyseisen vangin rangaistusajan suunnitelmaan mahdollisuuden valvottuun koevapauteen. Mikäli näin on, ja ajankohta on sopiva, voi rikosseuraamusesimies avata sijoittelun. Mikäli näin ei ole, voi asian jättää sikseen, tai ottaa yhteyttä arviointikeskukseen.

Toinen vaihtoehto on kerätä kaikki osaston vangit, joilla on rangaistusajan suunnitelmassa maininta valvotun koevapauden mahdollisuudesta ja lähteä tästä rajatusta joukosta haravoimaan mahdollisia tulevia koevapautteen lähtijöitä. Tämän järjestelmällisen läpikäynnin järkevöittämisessä voisi auttaa esimerkiksi vankitietojärjestelmään lisätty hakukenttä, jossa voisi suoraan hakea oman osastonsa vangeista ne, joilla on arviointikeskuksen maininta mahdollisuudesta valvottuun koevapauteen.

Jälkimmäinen vaihtoehto on selvästi vähemmän työläs ja nopeampi, koska otanta on pienempi. Tämä vaihtoehto ehkä antaa siten enemmän aikaa käydä läpi vankien tekemiä anomuksia. Toisaalta tämä vaihtoehto taas sulkee enemmän pois niitä vankeja, joita henkilökunta voisi vankituntemuksen perusteella valikoida, mitä puolestaan aiemmat tutkimukset puoltavat.

Emme lähde erikseen arvioimaan, kumpi toimintatapa on, tai tulee olemaan parempi. Kyse on mielestämme yksittäisen rikosseuraamusesimiehen omasta tavasta ja tyylistä tehdä töitä. Kuitenkin kyse on enemmän valinnasta, koska päämäärä on joka tapauksessa sama ja lain kirjain toteutuu molemmissa.

Haastatellut kokivat byrokratian vähenevän, kun oma talo saa päättää, kuka lähtee ja kuka ei, ilman, että ulkopuoliset pystyvät sitä estämään. Toki rangaistusajan suunnitelmassa pitää olla edelleen merkintä valvotun koevapauden mahdollisuudesta, joten tältä osin vankilat ovat vielä riippuvaisia arviointikeskuksista. Tämä saattaa tulevaisuudessa myös tarkoittaa sitä, että valvottuja koevapauksia valmistelevat rikosseuraamusesimiehet tulevat esittämään koevapauksia myös sellaisille vangeille, joilla tätä mainintaa ei ole. Tai ainakin sellaisten vankien on

tulevaisuudessa mahdollista anoa koevapauteen ilman tätä merkintää. Voidaankin siis arvioida, tekeekö tämä lakiin kirjattu edellytys koevapauden mahdollisuudesta itsensä turhaksi vai onko turhaa arviointikeskuksen tekemä työ valvottujen koevapauksien osalta? Tässä on selkeä ristiriita, varsinkin kun aiempien tutkimusten valossa suurin osa koevapauksien valmisteluista käynnistyi juuri vangin aloitteesta. Lisäksi samaisessa tutkimuksessa mainittiin, että vankiloiden rooli valmisteluprosessissa oli koettu tärkeäksi nimenomaan vankilan henkilökunnan vangintuntemuksen vuoksi.

Toisaalta uusi laki nähtiin myös siinä valossa, että se tulee lisäämään työmäärää vankiloissa. Tähän vaikuttaa etenkin tehtävien siirtyminen vankiloille arviointikeskuksista ja toisaalta myös lain muut määritelmät, kuten vangin oikeus anoa koevapauteen. Vanki voi vaikka aina kahden kuukauden välein jättää hakemuksen ja se on käsiteltävä. Lisäksi vanki voi vielä anoa muutosta päätökseen aluejohtajalta. Tämä työmäärän lisäys saattaakin olla yksi suurimmista ongelmista, joita valvottu koevapaus ja sen valmistelu tulevaisuudessa kohtaavat. Aikaisemmin muun muassa Karsikas (2007) ja Mäenpää (2010) ottivat kantaa vankiloiden resurssien vähyyteen. Pahimmassa tapauksessa valvottu koevapaus on voinut jäädä kokonaan valmistelematta, koska koevapauksista vastuussa olevilla virkamiehillä on ollut muita vaativampia valmisteluprosesseja käynnissä.

Yleisesti voidaan nähdä useista haastateltujen toiminnan kehittämistä koskevista vastauksista nousseen esille seikkoja, joiden perusteella monet kokivat valvotun koevapauden valmistelun prosessin liian byrokraattiseksi, vaikkakin päätäntävällän siirtäminen vankiloille koettiin oikeaksi suunnaksi. Aiemmin arviointikeskusten ja vankiloiden välinen yhteistyö koettiin tärkeäksi ja arviointikeskuksista oli kommentoitu, että hyvin valmisteltu koevapaus helpotti luvan myöntämistä. Suurin osa vankilan valmisteluista olikin mennyt läpi, mutta joitain epäselviäkin tapauksia oli ollut. Tämä ongelma on siis ainakin poistunut ja auttaa ymmärtämään haastateltujen positiivista suhtautumista lakimuutokseen. Oliko lakimuutos tämän osalta siis turha? Haastateltavien mielestä ei, ja voidaankin jälkiviisaina miettiä, oliko luvan pyytäminen arviointikeskukselta alun perinkin vain ylimääräinen lenkki. Voidaanko kenties tulevaisuudessa, mikäli järjestelmä koetaan lakiuudistuksesta huolimatta vieläkin liian kankeaksi ja byrokraattiseksi, olettaa tulevan vielä uusia lakiehdotuksia, joissa koevapauden valmistelun prosessiin valikoituvien vankien valintaan ei arviointikeskus pysty enää vaikuttamaan millään lailla?

Haastatteluissa moni kertoi kokevansa, että lait ovat säädetty liian ympäröityiksi ja monissa asioissa selkeä ohjeistus puuttuu. Virkamiehet kun ovat veloitettuja toimimaan annettujen lakien, ohjeiden ja säännösten mukaisesti. Jos annetut lait, ohjeet ja säännökset ovat ympäröityjä, koetaan varmasti myös työntekeksi hankalaksi. Yksi haastateltu käyttikin hyvin sanontaa ”pieni virkamies yrittää arvioida pykälää”. Näin ei saisi olla.

Otetaan esimerkkinä vaikka valvotun koevapauden ehtojen rikkominen. Haastatellut ottivat kantaa esimerkiksi tahallisuuden ja törkeyden määrittämisen väljyyteen. Onko tällöin vaarana, että toisessa vankilassa samasta rikkeestä saa vain varoituksen ja toisessa koevapaus keskeytetään? Tällöin vankien yhdenvertaisen kohtelun periaate vaarantuu, joten ymmärrämme täysin haastateltujen huolen ohjeiden epäselvyydestä ja -määräisyydestä. Tällainen epätietoisuus virkamiesten keskuudessa heijastuu varmasti myös vankeihin ja epätietoisuuteen vankien keskuudessa. Haastatteluissa tulikin esille tarve rakentaa myös ohjeistusta vankeille.

Aiemmat tutkimukset ja tekemämme haastattelut antoivat molemmat ymmärtää, että yhdyshenkilötoimintaa ja yhteyksiä vankilan ulkopuolisiin toimijoihin tulisi kehittää. Haastatteluissa mainittiin, että hyvä vaihtoehto olisi yksi yhdyshenkilö, joka koordinoisi yhteyksiä ulkopuolelle. Samaa sanoo Mäkipää (2010), joka uskoo tämän osaltaan myös selkeyttävän ja nopeuttavan toimintaa. Toisaalta Mäkipää myös kumoaa väitteen ilmoittamalla tämän olevan liian laaja moniammatillinen kokonaisuus yhdelle ihmiselle, jonka pitäisi sitten hallita yhteydet kaikkiin viranomaisiin, kuntiin, terveydenhoito- ja päihdekuntoutuspalveluihin sekä muihin mahdollisiin tahoihin, kuten kolmannen sektorin järjestöihin. Lisäksi tiedonsaanti saattaa olla varsin suojeltua.

Yksi johtopäätös voisi olla työnjakoon liittyvä. Sekä valmisteluprosessin että yhdyshenkilötoiminnan ratkaisuksi on esitetty kahta vaihtoehtoa: hajautettua ja keskitettyä. Keskittämisen puolesta puhuu sujuvuus ja selkeys siitä, kenelle jokin asia kuuluu. Vastaan puhuu puolestaan työn määrä ja kenties jo liiallisen ammattitaidon vaatimus, kun kaikkien yhteistyötahojen tiedot pitäisi hallita. Ongelmia aiheuttaisivat tietenkin vuosilomat ja muut poissaolot, jolloin joka tapauksessa jonkun muun pitäisi tehtäviä hoitaa. Sikäli puolestaan hajautettu malli olisi kin parempi, sillä jokainen hoitaisi oman tonttinsa ja omat koevapautensa ja niihin liittyvät yhteydenpidot. Yksi haastateltavamme nostikin esille, että yhteistyötä ei voi koskaan olla liikaa ja tehtäväkentän hajauttaminen osaltaan lisäisi myös tarvetta yhteistyölle. Johtopäätöksenä voisi siis olla ratkaisu, jossa yhteydenpitovastuu yhdelle rikosseuraamusesimiehelle keskittämisen sijasta hajautetaan eri toimijoille, jotka ovat oman alansa asiantuntijoita: päihdetyöntekijät päihdehoitoon, sosiaalityöntekijät sosiaalitoimistoihin, rikosseuraamusesimiehet työ- ja toimintapaikkoihin ja niin edelleen.

Toiminnan kehittäminen nostettiin haastatteluissa vahvasti esille ja useasti mainittiin, että prosessikuvaus puuttuu. Koettiin, että tarvitaan selkeämpi toimintamalli ja mielestämme vai-kutti siltä, ettei kysymykseen kehitysehdotuksista välttämättä osattu vastata, koska ei vielä ollut edes vahvasti selvillä, mitä tulisi kehittää. Tämä ei sikäli ole yllättävää, sillä lähes kaikki aiemmin koevapauksien valmisteluprosessiin jollain tavalla kantaa ottaneet tutkimukset tai

hankkeet ovat puhuneet nimenomaan valmisteluprosessin hajanaisuudesta, byrokraattisuudesta ja vakiintumattomuudesta.

Sekä haastatellut että aiempien tutkimusten tulokset ovat selkeästi antaneet viitteitä siitä, että tällaista kehittämistä tarvitaan. Ainakin Uusitalo ym. (2012) ottaa esille tarpeen selvittää, tulisiko valmisteluprosessia kehittää standardisoidummaksi vai vankikohtaisemmaksi. Miellemme haastattelujen ja niitä tukevien taustatutkimusten valossa suuntana näyttää olevan standardoitu, selkeä ja vakiintunut valmisteluprosessi. Tämä oli myös osasyynä sille, että valitsimme juuri tämän opinnäytetyömme aiheeksi. Kenties työmme voi auttaa siinä ainakin Hämeenlinnan vankilan osalta. Vaikka tarkoituksenamme ei ole rakentaa ohjeistusta tai toimintamallia, toivomme että tämä työ voisi edesauttaa sellaisen kehittamisestä.

7 Kehitysehdotus

Haastattelujen perusteella pyrimme luomaan kehitysehdotuksena mallin, jota voitaisiin käyttää valvottujen koevapauksien valmistelun prosessissa Hämeenlinnan vankilassa. Kehitysehdotusmallin tarkoitus on työn tekemisen tehostaminen, jotta välttyään ylimääräiseltä ja päällekkäiseltä työltä, sekä valvotun koevapauden tarkoituksen palveleminen kuntouttaa vankia rikoksettomaan elämäntapaan.

Lähdemme liikkeelle aivan alusta, jotta saamme mahdollisimman kattavan prosessikuvauksen aikaiseksi. Alkuun nousee tietenkin kysymys siitä, miten valmisteluprosessi alkaa. Alkaako valvotun koevapauden valmistelu vangin anomuksesta vai tekeekö esityksen vankila? Lain mukaan vanki voi anoa valvottuun koevapauteen, joten hakemus on käsiteltävä.

Yksi ratkaisuehdotus sekä tiedottamisen puutteellisuuteen että vankien valikoitumiseen voisi olla uuden hakemuskavakkeen laatiminen. Kyseisen kavakkeen laatimisen pohjana voisi olla nykyisen toimeenpanosuunnitelman pohja, johon siis koevapauteen hakeva vanki, joka on jo omatoimisesti järjestänyt asunnon ja toimintapaikan, voisi kirjata tiedot valmiiksi.

Mikäli valvotun koevapauden edellytykset täyttyvät ja se rikosseuraamusesimies, kenen osastolla anonut vanki asuu, katsoo koevapauden sisällön olevan järkevää ja vangin olevan soveltuva valvottuun koevapauteen, voi hän aloittaa valmisteluprosessin. Toinen vaihtoehto on, että osastosta vastaava rikosseuraamusesimies haarukoi osastonsa vangit. Tähän tehtävään olemme esittäneet aiemmin kaksi erilaista tapaa. Pääasia kuitenkin on, että pääpaino on rikosseuraamusesimiehen haarukoinnissa ja aktiivisuudessa, jottei aikaisemmin luvussa 3.3. esiin tuomamme vaara vain hyväosaisten vankien valikoitumisesta toteudu.

Olellaisinta tässä mallissa on vastaava henkilö. Haastattelujen perusteella päädyimme siihen, että osaston rikosseuraamusesimies olisi mielestämme se, joka vastaa valvotun koevapauden toteuttamisesta oman osastonsa vankien kohdalla. Vaihtoehtona oli malli, jossa kaikki vankilan koevapaudet olisivat yhden virkailijan takana. Myös Mäkipää (2012) puhui tämän mallin eduista, mutta mainitsi myös kaiken sysäämistä yhden virkamiehen vastuulle hankalana. Kuitenkin soveltuvuutta arvioidessa on vankituntemus osaston rikosseuraamusesimiehellä ja hänen alaisillaan. Tulossopimuksissa aluevankilan vankilalle asettamat tavoitteet valvottujen koevapauksien määrästä voitaisiin jakaa viikoittaisissa esimiespalaverissa osastojen rikosseuraamusesimiesten kesken. He voisivat sopia ja keskustella siitä, kenellä on ja kuinka monta potentiaalista koevapautteen lähtijää. Juuri yhteistyöllä ja keskenään sopimalla koevapautteen lähtijät voidaan haarukoida tehokkaasti siten, että ei mentäisi niinkään määrä kuin laatu edellä ja vältyttäisiin tilanteelta, jossa hyväosainen vanki saattaisi viedä koevapautta tarvitsevan paikan.

Edellä mainittuun laatu vastaan määrä -haasteeseen yksi ratkaisuja helpottava tekijä olisi mielestämme se, että hankittaisiin riittävä määrä sellaisia teknisiä valvontavälineitä, joita aikaisemmin esittelimme valvottua koevapautta käsittelevässä luvussa. Tämä vaatisi tietenkin taloudellista panostusta, mutta auttaisi tällöin parantamaan mahdollisuuksia toteuttaa itse koevapauksia ja usein niitä edeltäviä poistumislupia.

Kun rikosseuraamusesimies tekee päätöksen koevapauden valmisteluprosessin alkamisesta, hän luo vankilan yhteiselle J-asemalle tiedoston kyseisestä vangista. Tällöin tieto siitä, kenen kohdalla valmistelu on aloitettu, olisi kaikkien nähtävillä. Lisäksi samassa paikassa olisi sekä hakemus, toimeenpanosuunnitelma ja lausunnot, joten hakemuksen etenemisen seuraaminen olisi entistä helpompaa. Tulevaisuudessa tämän voisi korvata esimerkiksi oma välilehti päivitettyssä vankitietojärjestelmässä tai tulevassa asiakastietojärjestelmässä. Lisäksi, kun anoo poistumislupaa koevapausasioiden hoitamista varten, lausuntoja kirjoittavat vartijat ja muu henkilöstö näkisivät yhteisistä tiedoista, missä vaiheessa koevapausasia on etenemässä.

Tästedes, kun vanki lähettää asiointikaavakkeen valvotun koevapauden valmisteluun liittyen esimerkiksi opinto-ohjaajalle, päihde- tai sosiaalityöntekijälle tai muulle erityistyöntekijälle, olisi tämän työntekijän helppo tarkastaa, onko kyseisellä vangilla valmistelu vireillä ja missä vaiheessa se on. Lisäksi voitaisiin sopia, että erityistyöntekijät varaavat viikoittain tietyn määrän aikaa mahdollisia koevapausasioita silmällä pitäen. Tässä mallissa yhteyttä ulkopuolisiin toimijoihin pitää siis sen alan asiantuntija, kenen alaan asia kuuluu eli tämä on niin sanottu hajautettu malli.

Ideana on, että vanki hoitaa itse asiansa. Erityistyöntekijät tukevat ja auttavat, jos vanki ottaa yhteyttä ja kokee tarvitsevansa apua. Tällöin yhdistettyä hakemusta ja toimeenpanosuun-

nitelmaa täytetään yhdessä. Vanki voi toki myös ilmoittaa valmistelusta vastaavalle rikosseuraamusesimiehelle asiointikaavakkeella, mikäli on saanut hoideltua itselleen asunnon tai toimintapaikan ilman henkilökunnan avustusta.

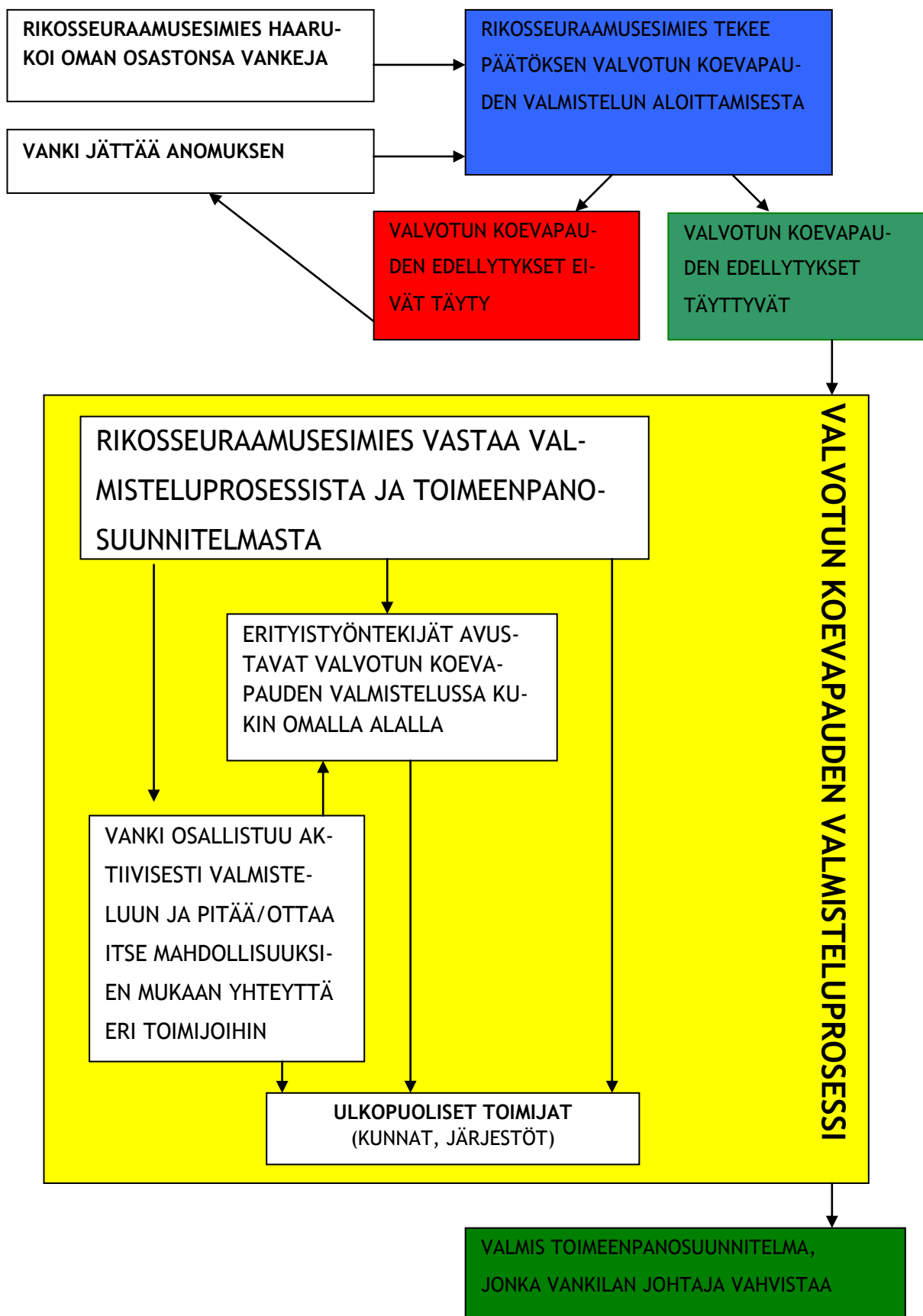
Toimme aikaisemmin valvottua koevapautta koskevassa luvussa 3.3. esille aikataulutuksen ongelman, jossa esimerkiksi asunto on saattanut olla vuokrattuna valmiiksi mutta tyhjillään, koska koevapauden valmistelu on venynyt tai lupaa sen aloittamiseen ei ole saatu arviointikeskukselta. Uuden lain myötä ainakin jälkimmäinen ongelma on poistunut ja uudessa laissa on maininta, että valvotun koevapauden edellytysten selvittäminen on tehtävä hyvissä ajoin. Sen, millaisella aikataululla valmisteluprosessia lähdetään ajamaan eteenpäin, saa päättää se rikosseuraamusesimies, kenen vastuulla valmisteluprosessi on. Siihen, että vanki vuokraa asunnon jo ennen valmisteluprosessin hyväksymistä, ei voida valmisteluprosessia parantamalla vaikuttaa, sillä kyseessä on vangin oma eikä suinkaan henkilökunnan valinta.

Rikosseuraamusesimiehillä on ratkaiseva rooli koevapauden valmisteluprosessissa. Heidän tehtävänä on eri toimijoiden välisen koordinoinnin lisäksi tehdä myös tiettyä valvontatyötä, mikä liittyy toimeenpanosuunnitelmaan. Hän vastaa asunnon tarkastamisesta koevapauskelpoiseksi ja mahdollisen luvan pyytämisestä muilta asunnossa asuvilta. Hän päättää toimintavelvoitteen sisällön hyväksymisestä koevapauden ehdot täyttäväksi, valvontatavoista, -ajoista ja -määristä. Hän määrittelee liikkumista ja tapaamisia koskevat alueelliset ja ajalliset rajoitukset sekä päättää muista valvotun koevapauden täytäntöönpanon ehdoista. Hänen tehtävänä on myös varmistaa toimeenpanosuunnitelman kirjaaminen. Tämä sisältää edellä mainittujen asioiden lisäksi yhteyshenkilöiden yhteystiedot sekä tiedot taloudellisesta toimeentulosta ja muusta arkiselviytymisestä.

Toki rikosseuraamusesimies voi määrätä tai pyytää toisen virkamiehen suorittamaan tai avustamaan osassa tehtävistä. Esimerkiksi sosiaalietuuksien käsittelyssä apua voi pyytää sosiaalityöntekijältä, tai vangin päihitteettömyyden valvonnassa vartija voi suorittaa määrättyjä tehtäviä. Lääkehoidon ja muun terveydenhoitoon liittyvän asian kohdalla on syytä pyytää lääkäriltä konsultaatiota.

Kun hakemus ja toimeenpanosuunnitelma on valmis, vanki allekirjoittaa sen. Toimeenpanosuunnitelmasta pitää selvittää koevapauden alkamis- ja päättymispäivä sekä tarkka sisältö. Rikosseuraamusesimies esittelee asian vankilan johtajalle, joka tekee asiasta päätöksen. Lyhyesti ja yksinkertaisemmin sanottuna hakemus-, valmistelu- ja päätöksentekoketju muistuttaisi hyvin pitkälti poistumisluvan vastaavaa ketjua, ainoastaan laajemmassa mittakaavassa.

Seuraavalla sivulla on kuvattuna kaaviolla valvotun koevapauden valmisteluprosessin eteneminen ja virkamiesten vastualueet laatimamme kehitysehdotuksen mukaan.

Kaava 2: Kehitysehdotus malliksi valvotun koevapauden valmistelun prosessista Hämeenlinnan vankilassa

8 Pohdinta

Kuten yksi haastateltava mainitsi, on erikoista, että vankilan johtaja voi sijoittaa koevapauksen, mutta ei avolaitokseen, joka on kuitenkin kontrolloidumpi rangaistusmuoto kuin valvottu koevapaus. Olemme asiasta samaa mieltä, vaikkakin toisaalta täytyy muistaa, että avolaitossijoittelu voi kestää huomattavasti pidempään kuin koevapaus ja koevapaus voi silti seurata avolaitossijoittelua. Kaikista kun ei ole avolaitokseen töihin ja myös he silti varmasti kokevat tarvitsevansa kuntouttavaa koevapautta. Kenties viisainta ja tehokkainta sekä ennen kaikkea asteittaisen vapauttamisen ja byrokratian vähentämisen kannalta paras vaihtoehto olisi-kin niin sanottu kampus-malli, jollaisia ollaan rakentamassa esimerkiksi Turkuun. Ideana olisi siis siirtää kaikki valvonnan tasot suljetuista osastoista avolaitoksiin ja koevapauksiin ”yhden katon alle”.

Valvottu koevapauden edellytyksenä on, että rangaistusajan suunnitelmassa on oltava arviointikeskuksen merkintä asiasta. Tähän ongelmaan otettiin kantaa jo johtopäätöksissä. Mielestämme tämä edellytys on hieman turha. Ensinnäkin: ennenkin on kyllä töihin, opiskelemaan ja päihdeettömälle osastolle sijoitettu ilman, että rangaistusajan suunnitelmassa on merkintää koulutustarpeesta tai päihdeongelmasta. Toiseksi: Rikosseuraamuslaitoksen strategiaan kirjatut asteittainen vapauttaminen ja rikoksettomaan elämäntapaan opettaminen sekä idea, ettei vankia laiteta suljetumpiin oloihin kuin on välttämätöntä, ovat ohjeina ja suunta-
viivoina korkeampia kuin arviointikeskusten määräykset. Miten siis arviointikeskukset voisivat väheksyä näitä arvoja olemalla mainitsematta valvottu koevapauden mahdollisuutta?

Prosessikuvaukseen liittyvän kritiikin ymmärrämme kyllä täysin. Kuten mainitsimme, nyt heti uuden lain astuessa voimaan olisi mielestämme hyvä tehdä kaikille selväksi valvottujen koevapauksien prosessikuvaus, vaikka toisaalta sellainen olisi ollut hyvä olla selvillä jo ennen lain astumista voimaan. Laki hyväksyttiin jo 23.8.2013, joten aikaa rakentaa prosessikuvaus olisi ollut.

Haastattelutulosten perusteella pohdimme, voisiko yksi syy valmisteluprosessin hajanaisuuden kokemuksiin olla vankitietojärjestelmässä. Koevapauksen sijoittaminen kun tehdään normaalin sijoittelu-välilehden kautta, joka on alun perin suunniteltu laitossijoitteluja varten. Kuitenkin valvottuun koevapaukseen hakeutumiseen vaaditaan paljon enemmän tietoa, kuten asunto, toimintapaikka, kesto, osoitteita, kellonaikoja ja niin edelleen. Nämä asiat kun kirjataan erikseen paperille ja löytyvät toimeenpanosuunnitelmasta, joka löytyy puolestaan vangin kertymähistoria-osiosta omalta välilehdeltään. Tämän ja sijoittelun valmistelun välillä ei ole selkeää linkkiä. Kenties juuri tämän vankitietojärjestelmän hajanaisuuden vuoksi Hämeenlinnan vankilassa onkin päädytty ratkaisuun, jossa on luotu oma järjestelmä vankilan sisäiseen

verkkoon. Täältä vankilan työntekijät voivat seurata ja osallistua valvottujen koevapauksien valmisteluun. Johtopäätöksenä voidaan siis myös sanoa, että järjestelmien ja valmisteluprosessien hajanaisuuden vuoksi Hämeenlinnan vankilan henkilökunta on päätenyt itse ratkaisemaan näihin liittyviä haasteita. Nähtäväksi jää, tuleeko tähän apuja myöhemmin ylemmiltä tahoilta esimerkiksi selkeämmän ohjeistuksen ja prosessikuvauksen tai uuden asiakastietojärjestelmän kautta.

Yksi pohdinnan arvoinen teema on myös vankiloiden ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen välinen yhteistyö. Valvottu koevapaus on luonteeltaan sellainen, että tällaista yhteistyötä tulisi tulevaisuudessa mielestämme lisätä. Koevapautta valmisteltaessa vankilalla olisi kyseessä olevasta vankilasta tarkkaa tietoa vangin sen hetkisestä tilanteesta, mutta yhdyskuntaseuraamustoimistolla voisi olla arvokasta tietoa mahdollisista työ- tai toimintapaikoista. Tällaisessa yhteistyössä esimerkiksi Hämeenlinnan vankilan rikosseuraamusesimiehen ei tarvitsisi välttämättä haarukoida vangille toimintapaikkaa, vaan linkki toimintapaikkaan löytyisi yhdyskuntaseuraamustoimistosta. Tällaisessa toiminnassa on tietysti vaarana aina pelkkä byrokratian lisääntyminen ja yhdyshenkilöiden nimeäminen ilman konkreettisia toimia ja tekoja.

Edellisen kappaleen pohdinnassa esitettyihin haasteisiin voisi jälleen yhtenä ratkaisuna olla niin sanottu kampus-malli, josta mainitsimme aikaisemmin. Tämä kampus siis sisältäisi vankiloiden ja arviointikeskusten työntekijöiden lisäksi myös rikosseuraamustyöntekijöitä yhdyskuntaseuraamustoimistoista.

Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus, joka keskittyy valmisteluprosessin kuvaamiseen Hämeenlinnan vankilassa. Voidaan siis pohtia, olisiko työmme eräänlaisena lopputuloksena luotu kehitysehdotus prosessikuvauksesta yleistettävissä myös muihin Länsi-Suomen aluevankilan yksiköihin tai jopa valtakunnallisesti. Toisaalta malli on luotu vain Hämeenlinnan vankilaa varten, mutta toisaalta ymmärtääksemme suljettujen vankiloiden henkilöstörakenne on ainakin osittain samanlainen. Luvussa 3.3. esittelimme esimerkkitapauksen valmisteluprosessin hajanaisuudesta Helsingin vankilassa. Emme lähtisi suoraan väittämään, että mallimme sopisi ratkaisuksi kyseiseen tapaukseen, vaan uskomme ennemminkin että vain kokeilemalla luomaamme ratkaisuehdotusta voitaisiin oikeasti todentaa mallin soveltuvuus myös muissa vankiloissa.

Tämä siis koskee suljettuja vankiloita. Ensinnäkään meillä ei ole tarpeeksi tietoa avolaitosten rikosseuraamusesimiesten työnkuvista, että uskaltaisimme suositella kehitysehdotustamme. Lisäksi henkilöstörakenne ja vankiaines avolaitoksissa ovat niin erilaisia, että emme usko mallimme prosessikuvauksesta olevan tehokas avolaitokseen. Vankitietojärjestelmän tai sitä seuraavan tulevan asiakastietojärjestelmän kautta voisi kenties hakea yhteneväisyyttä avolaitos-

ten ja suljettujen vankiloiden välille esimerkiksi käsittelytietojen tai hakukaavakkeiden kautta.

Tutkimuksesta puhuttaessa on aina myös hyvä puhua etiikasta. Myös me pohdimme opinnäytetyömme eettisiä kysymyksiä ja koemme, että se on välttämätöntä aina luotettavaa tutkimusta tehdessä. Varsinkin on mielestämme tärkeää, että tutkimustulokset ovat ja ne esitellään puolueettomasti. Tähän olemme juuri itse pyrkineet. Täten emme näe suuria eettisiä ongelma-kohtia työssämme, koska emme esimerkiksi luo toimintamalleja itseämme varten tai määrittele itse omaa työtämme. Me emme hyödy työstä muuta kuin sen, että kykenemme selventämään itsellemme ja kollegoillemme koevapauksien valmisteluprosessin. Lisäksi loimme kehitysehdotuksen, mutta sekä tutkiessamme että kehittäessämme emme kummassakaan tapauksessa itse vaikuta suoraan prosessiin tai sen tulevaisuuteen. Toki voidaan sanoa, että olemme vaikuttaneet valmistelun prosessiin, mikäli luomamme prosessikuvaus otettaisiin esimerkiksi käyttöön Hämeenlinnan vankilassa, mutta toisaalta me emme ole niitä jotka sen ratkaisun tekevät.

Työmme on herättänyt ajatuksia mahdollisista jatkotutkimuksen aiheista. Toki meidänkin opinnäytetyömme olisi ollut huomattavasti laajempi, jos olisimme lähteneet tutkimaan ja arvioimaan esimerkiksi Hämeenlinnan vankilan koevapauksien valmistelua ja toteutuneiden koevapauksien onnistumista ja näiden yhteyttä. Uusi vuoden 2014 alussa voimaan astunut laki valvotusta koevapaudesta antaa kuitenkin selkeät raamit Rikosseuraamuslaitoksen yksiköille rakentaa malli valvottujen koevapauksien täytäntöönpanosta. Se jää nähtäväksi, ohjeistaako Rikosseuraamuslaitos tästä kaikkia yksiköitään nykyistä laajemmalla ja täsmällisemmällä ohjeistuksella vai jääkö tämä yksiköiden tehtäväksi.

Lähteet

Arki vankilassa: opas suljettuun vankilaan tulevalle vangille. 2012. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu.

Black, M. & Smith, R. 2003. Electronic monitoring in the criminal justice system. Australian Institute of Criminology. Canberra. Viitattu 25.8.2013. Tiivistelmä osoitteesta <http://www.aic.gov.au/publications/current%20series/tandi/241-260/tandi254/view%20paper.html>.

Euroopan neuvoston vankilasäännöt.

Fontana, A. & Frey, J. 2000. Interviewing: The Art of Science. Teoksesta Handbook of Qualitative Research. Sage Publications. Thousand Oaks.

Hallittu vapauttaminen. Rikosseuraamuslaitoksen käsikirjoja/2012, luonnos 20.7.2012.

Hallituksen esitys eduskunnalle valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi. HE 140/2012.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1985. Teemahaastattelu. Kyrrii Oy. Helsinki

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. 2012. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje.

Hämeenlinnan vankilan järjestyssäännöt.

Karsikas, V. 2007. Valvotun koevapauden lähtökohdat. Esitys. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Vantaa. 13.2.2007

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Vastapaino.

Laki valvotusta koevapaudesta.

Maguire, M. & Raynor, P. 2006. How the resettlement of prisoners promotes desistance from crime: Or does it? Criminology and Criminal Justice 6.

Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Ministerikomitean suositus CM/Res (2010) Jäsenvaltioille Euroopan neuvoston yhdyskuntaseuraamustyötä koskevista säännöistä.

Mäkipää, L. 2010. Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia. Helsinki.

Rikoslaki.

Rikosseuraamuslaitos 2009. 30.12.2009. Vankeinhoitolaitos ja kriminaalihuoltolaitos historiaan- Rikosseuraamuslaitos on rikosseuraamusalan uusi viranomainen. Viitattu 20.11.2013. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2009/12/vankeinhoidolaitosjakriminaalihuoltolaitoshistoriaan-rikosseuraamuslaitosonrikosseuraamusalanuusiviranomainen.html>

Rikosseuraamuslaitos 2013a. 25.10.2013. Organisaatio. Viitattu 20.11.2013. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html>

Rikosseuraamuslaitos 2013b. 25.7.2013. Toiminnot. Viitattu 25.11.2013. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot.html>

- Rikosseuraamuslaitos 2013c. 1.8.2013. Vankeusrangaistukseen tuomittujen sijoittelu ja siirtäminen. Viitattu 30.11.2013.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vankeusrangaistukseentuomittujensijoittelujasiirtaminen.html>
- Rikosseuraamuslaitos 2013d. 10.6.2013. Vapautumisen valmistelu. Viitattu 1.1.2014.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vapautuminen/vapautumisenvalmistelu.html>
- Rikosseuraamuslaitos 2014. 6.3.2014. Toimipaikat. Viitattu 18.3.2014.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/hameenlinnanvanvila.html>
- Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020.
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2012.
- Ruusuvuori, J., Nikander, P., & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysi. Vastapaino.
- Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuusstrategia 2010-2015.
- Silvennoinen, T. 2013. Hämeenlinnan vankilan rikosseuraamusesimies. Haastattelu 25.11.2013.
- Sähköinen valvonta. Työryhmämietintö 2007:17. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa.
- Uusitalo, H., Seppänen, L., Korpelainen, E., Kira, M. 2012. Vankina vapaudessa - Kohaus-hankkeen raportti valvotun koevapauden verkostosta. Aalto-yliopisto. Helsinki.
- Valvotun koevapauden toimeenpano 2009. Rikosseuraamusviraston menettelyohje nro 6/011/2008.
- Vankeuslaki.
- Vankitietojärjestelmä.
- Vuoti, J. 2012. Vankilasta vapautuvan yhteiskuntaan integroituminen: Vankilasta vapautuvan asema yhteiskunnassa ja palvelujärjestelmässä vankiloiden sosiaalityöntekijöiden kertomana. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto.
- Vähäkoski, R. 2008. Valvottu koevapaus miesvankien kokemana. Sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan Ylempi korkeakoulututkinto. Vantaa-instituutti. Laurea-ammattikorkeakoulu.

Kuvat

Kuva 1: Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiokaavio	8

Kuviot

Kaava 1: Rangaistusajan eteneminen valvotun koevapauden valmistelun näkökulmasta...	27
Kaava 2: Kehitysehdotus malliksi valvotun koevapauden valmistelun prosessista Hämeenlinnan vankilassa	59

Taulukot

Taulukko 1: Valvottu koevapaus vuosina 2007-2012.....	21
Taulukko 2: Aloitetut valvotut koevapaudet Hämeenlinnan vankilassa 2008-2013	30

Liitteet

Liite 1 Haastattelukysymykset	69
Liite 2: Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön myöntämä tutkimuslupa	70
Liite 3: Lupa haastattelujen tekemiseen Hämeenlinnan vankilassa	72
Liite 4: Sopimus opinnäytetyöstä	74

Liite 1 Haastattelukysymykset

Tutkimuskysymykset:

Teemat:

Työnkuva:

Mitä teet vankilassa työksesi ja mitä kuuluu työnkuvaasi?

Oletko ollut Hämeenlinnan vankilassa mukana koevapauden valmistelun prosessissa jossain vaiheessa?

Mikä on ollut roolisi em. prosessissa?

Valvottu koevapaus ja vankien valinta:

Millä perusteella Hämeenlinnan vankilassa vangit valitaan em. prosessiin?

Millaisen vangin kohdalla mielestäsi tulisi aloittaa valvotun koevapauden valmistelu?

Toiminnan kehittäminen:

1.1. 2014 astuu voimaan Laki valvotusta koevapaudesta, miten koet muutoksen?

Mitä kehitysehdotuksia sinulla on valvotun koevapauden prosessiin liittyen?

Pitäisikö jokaisen Häv:iin saapuvan vangin edellytykset valvottuun koevapauteen tarkistaa?

Jos pitäisi, kenen tehtävä se mielestäsi olisi?

Liite 2: Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön myöntämä tutkimuslupa

Päätös

16.5.2013

25/332/2013

Vartija
Pasi Aalto
Hämeenlinnan vankila

Vartija Anssi Laine
Hämeenlinnan vankila

Hakemuksenne 10.5.2013

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Laurea-ammattikorkeakoulun rikosseuraamusalan koulutusohjelman opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana toimii yliopettaja Matti Laine. Työelämän yhteyshenkilönä on Hämeenlinnan vankilan rikosseuraamusesimies Tommi Silvennoinen.

Tutkimuksen aihe

Opinnäytteen aiheena on valvotun koevapauden valmisteluprosessi Hämeenlinnan vankilassa.

Tutkimuksen toteutus

Henkilökunnan haastattelut. Henkilöiden valitsemiseen ja prosessikuvauksiin tarvitaan Vankitietojärjestelmää.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti.

Henkilökunnan osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilan muulle toiminnalle.

Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, Hämeenlinnan vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Opinnäytteestä tulee myös lähettää sähköpostitse tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pidättää oikeuden julkaista opinnäytteen intranet- ja tiivistelmän internet-sivuillaan.

Osoite
Lintulahdenkuja 4
00530 HELSINKI

Puhelin
029 56 88500

Telekopio
029 56 88446

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

2(2)

Tähän päätökseen voi hakea muutosta Helsingin hallinto-oikeudesta.
Valitusosoitus liitteenä.

Kirsti Kuivajarvi
kehitysjohtaja

Peter Blomster
tutkija

Tiedoksi

Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja Sauli Hautakangas
Hämeenlinnan vankilan johtaja Samuli Laulumaa
Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen kirjastonhoitaja Silja Rekomaa

Liite 3: Lupa haastattelujen tekemiseen Hämeenlinnan vankilassa

Hakemus haastattelujen tekemiseen Hämeenlinnan vankilassa

Pasi Aalto
Opiskelija
Laurea-AMK
Rikosseuraamusalan koulutusohjelma

Anssi Laine
Opiskelija
Laurea-AMK
Rikosseuraamusalan koulutusohjelma

Hämeenlinnan vankilan johtajalle Samuli Laulumaaalle

Pyydämme lupaa suorittaa haastatteluja Hämeenlinnan vankilassa.

Tarkoituksena on haastatella Hämeenlinna vankilassa valvottujen koevapauksien valmisteluun osallistuvia työntekijöitä. Todennäköisimmät haastateltavat ovat Hämeenlinnan vankilan rikosseuraamusesimiehiä, apulaisjohtajia, päihdetyöntekijöitä ja sosiaalityöntekijöitä sekä mahdollisesti Arken erikoissuunnittelijoita. Heidän haastattelemiseen haemme tarvittaessa erikseen luvan kyseisen yksikön johtajalta. Pääpaino ja lähtökohta on kuitenkin ilmeisimmin rikosseuraamusesimiehissä, koska heidän panoksensa koko prosessin läpiviennissä on suuri. Kaiken kaikkiaan olemme suunnitelleet haastattelevamme 5-8 työntekijää, tyyliltään joko strukturoituja tai puolistrukturoituja haastatteluja.

Kyseessä on Laurea-ammattikorkeakoulun rikosseuraamusalan koulutusohjelmaan liittyvä opinnäytetyö. Opinnäytetyömme tarkoituksena on koevapauden valmistelua koskevan prosessin kuvaus Hämeenlinnan vankilassa sekä kehittää koevapauden valmistelun prosessia siinä mukana olevien työntekijöiden näkökulmasta. Saatujen tulosten perusteella annamme mahdollisia kehitysehdotuksia ja -kohteita.

Opinnäytetyömme suunnitelma on hyväksytty Laurea-ammattikorkeakoulussa Tikkurilassa suunnitteluseminaarissa 25.4. Tämän lisäksi olemme hakeneet lupaa opinnäytetyön suorittamiseen Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnolta.

Valikoimme haastateltavat itse sopimaan mahdollisimman hyvin opinnäytetyön tarkoitukseen ja siihen osallistuminen on vapaaehtoista. Haastateltavien henkilöllisyyttä ei pysty tunnistamaan ja haastatteluja käytetään vain opinnäytetyötä varten. Emme luovuta luottamuksellisia tietoja ulkopuolisille.

Suunnitelmana on suorittaa haastattelut ja analysointi kesän ja syksyn aikana 2013. Työmme on suunniteltu valmistuvat keväällä 2014.

Hämeenlinnassa 2.5.2013

Pasi Aalto

Anssi Laine

Lupa haastattelun tekemiseen Hämeenlinnan vankilassa hyväksytty

Hämeenlinnassa 7.5.2013

Samuli Laulumaa
Johtaja
Hämeenlinnan vankila

Liite 4: Sopimus opinnäytetyöstä

SOPIMUS OPINNÄYTETYÖSTÄ

1. SOPIJAPUOLET JA YHTEYSTIEDOT

1.1 Opinnäytetyön tekijä(t) ja yhteystiedot

Anssi Laine, anssi.laine@laurea.fi
Pasi Aalto, pasi.aalto@laurea.fi

1.2 Työelämän yhteyshenkilö ja yhteystiedot

Tommi Silvennoinen, Rikosseuraamusesimies, Hämeenlinnan vankila
tommi.silvennoinen@om.fi

2. OPINNÄYTETYÖ

2.1 Opinnäytetyön aihe ja tarkoitus ja jos on osa laajempaa hanketta, yhteys sen tavoitteisiin,

Opinnäytetyön aihe: Valvotun koevapauden valmistelun prosessi Hämeenlinnan vankilassa. Tarkoituksena on koevapauden valmistelua koskevan prosessin kuvaus Hämeenlinnan vankilassa sekä kehittää koevapauden valmistelun prosessia siinä mukana olevien työntekijöiden näkökulmasta. Saatujen tulosten perusteella annamme mahdollisia kehitysehdotuksia ja -kohteita.

2. Opinnäytetyön toteutustapa

Opinnäytetyö aloitetaan perehtymisellä aiheeseen ja materiaalin keräämisellä. Koevapauden valmistelussa mukana oleville työntekijöillä suoritamme strukturoituja tai puolistrukturoituja haastatteluita. Todennäköisimmät haastateltavat ovat Hämeenlinnan vankilan rikosseuraamusesimiehiä, apulaisjohtajia, päihdetyöntekijöitä ja sosiaalityöntekijöitä sekä mahdollisesti Arken erikoissuunnitelijoita. Pääpaino ja lähtökohta on kuitenkin ilmeisimmin rikosseuraamusesimiehissä, koska heidän panoksensa koko prosessin läpiviennissä on suuri. Kaiken kaikkiaan olemme suunnitelleet haastattelevamme 5-8 työntekijää.

2.3 Alustava aikataulu

Tällä hetkellä keräämme aineistoa opinnäytetyötä varten ja kehittelemme haastattelurunkoa. Haastattelut tapahtuvat kesällä - syksyllä 2013. Saatujen tulosten analysointi tapahtuu syksyllä 2013 ja kirjallisen tuotoksen olisi tarkoitus valmistua sen jälkeen.

2.4 Miten tuloksia tullaan hyödyntämään

Tavoitteenamme on selvittää millainen prosessi valvotun koevapauden valmistelu on sekä miten valmisteluun osallistuvat työntekijät sitä kehittäisivät ja miten mahdollisesti muuten valmistelun prosessia voisi kehittää? Tavoitteenamme on informaatiota sisältävä ja arkipäivän työtä helpottavan tiedon tuottaminen.

Tavoitteenamme ei ole luoda ohjekirjaa, opasta tai muuta vastaavaa noudatettavaa kirjallista protokollaa valvotun koevapauden valmistelun prosessille. Opinnäytetyömme voisi toki toimia pohjana tai tukena mikäli tällaista suunnitellaan joskus tulevaisuudessa.

3. TYÖELÄMÄN YHTEYSHENKILÖN ROOLI OPINNÄYTETYÖSSÄ

Työelämän yhteyshenkilömme toimii molempien tekijöiden lähiesimiehenä ja on siten luonnollinen valinta yhteyshenkilöksi. Häneltä saamme tarvittaessa tietoa, tukea ja ohjausta.

4. OPISKELIJAN VASTUUT

- 1. Sitoudun toimimaan tutkimus- ja ammattieettisten periaatteiden mukaisesti. Sitoudun pitämään luottamuksellisena tiedonhankinnan yhteydessä saamani yksityishenkilöitä koskevat tiedot ja sellaiset asiakirjat ja aineistot, jotka pitää niiden luonteen ja niihin liittyvän ilmeisen salassapitointressin vuoksi ymmärtää luottamuksellisiksi.*

5. MUUTA MAHDOLLISTA SOVITTAVAA

Opinnäytetyön suunnitelma liitteenä 1.

Tätä sopimusta on tehty kaksi samanlaista kappaletta, yksi kummallekin sopijapuolelle.

Hämeenlinnassa 2.5.2013

Paikka ja päiväys

Osapuolten allekirjoitukset

Anssi Laine

Pasi Aalto

Tommi Silvennoinen